



# K DÔVODOM NESMELEJ RADOSTI

Slovenská nedebutová  
poézia 2011

**Ivana HOSTOVÁ (1983) vyštudovala slovenský jazyk a literatúru a anglický jazyk a literatúru na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V súčasnosti je internou doktorandkou na Filozofickej fakulte PU v Prešove. Venuje sa najmä reflexii súčasnej slovenskej poézie a kritike prekladu.**

V tzv. malej literatúre, kde i v jednej autorskej osobnosti či dokonca na ploche jedného textu sa stretávajú rôzne, často teoreticky sa vylučujúce tendencie, je nesmierne ťažké, umelé a niekedy dokonca zbytočne striktné vymedzovať epochy, prúdy či smerovania. Pozícia literárnej kritiky je o to náročnejšia, že tá sa text snaží vystihnúť sama existujúc v jeho paradigme, často jeho vlastným jazykom a sama seba si málo uvedomujúc, vždy akútne závisiac od aktuálnych spoločensko-mocenských vzťahov a tendencií, vždy pod časovým stresom, vždy čakajúc na zázrak. Kritik/kritička žije pre tie zriedkavé vzrušujúce chvíle, keď sa na obzore objaví nové dielo, z ktorého cíti tú nesmierne opojnú energiu blížiaceho sa konca sveta, ako ho poznáme, dielo, ktoré vystihne to, čo všetci ešte len tušia, dielo, ktoré redefinuje človeka, umenie, svet, všetko. Takýto široký a mierne citovo exaltovaný úvod hodnotenia minuloročnej básnickej tvorby nedebutov som zvolila z dvoch dôvodov: jednak som v ňom z naznačených príčin viac-menej rezignovala na striktné kategorizovanie diel do trvalejších či teoreticky viac podložených (no v slovenskej poézii literárnu vedou stále nedostatočne ozrejmených) trendov súčasnej literatúry (okrem ešte stále nedefinovanej „poézie písanej ženami“ pracujem len s pár viac-menej ad hoc zoskupeniami zbierok), a jednak minulý rok považujem v poézii za relatívne vydarený. Dôvod mojej nesmelej radosti tkvie v tom, že okrem staršej generácie doznievajúcich autorov/autoriek (Ivan Štrpka *Bebé: jedna kríza*; Mila Haugová *Plant room*) sa znovu ozývajú aj zaujímavé hlasy z mladšej generácie. Najinšpiratívnejšími sa javia dve celkom odlišné zbierky - *Havranjel* Evy Luky a *Rytier bez básne* a *Hany* Agdu Baviho Paina. Z hľadiska edičného sprístupňovania ťažšie prístupnej tvorby málo reflektovaných, no kvalitných slovenských autorov je veľkým prínosom vydanie *Básní* Františka Andraščíka, o ktoré sa zaslúžil Ján Zambor.

Živý virvar v minuloročnej poézii vytvárajú zbierky, ktoré majú viac či menej výrazné, no predsa len skutočne estetické kvality. V roku 2011 ich bolo, podobne ako v predchádzajúcom roku, niečo vyše pätnásť. V hodnotení som ich zoskupila podľa najmarkantnejších črt do štyroch skupín: zbierky experimentujúce a provokujúce súčasný vkus a predstavu o poézii; zbierky, ktoré vyhovujú populárnej predstave o lyrike; zbierky, rozvíjajúce prvky poézie písanej ženami a zbierky, rozvíjajúce prvky poézie písanej mužmi. Iste možno namietať voči takému nálepkovaniu a rozhodne sa ním nerieši problém postihovania atribútov poézie nadväzujúcej na rodovo citlivejšiu/výraznejšiu básnickú tvorbu.

Toto členenie akosi prirodzene vyplynulo z pohľadu na minuloročnú poetickú produkciu. Najproblematickejšie je azda vyčlenenie textov, rozvíjajúcich poéziu písanú mužmi. Myslím si však, že napriek tomu, že dejiny poézie sú prevažne dejinami poézie písanej mužmi, dajú sa postihnúť určité prvky, ktoré súčasná prototypová tvorba ženských autoriek, resp. autorov na ňu nadväzujúcich, nerozvíja, a tie sa tak v opozícii k nej javia ako mužské (napr. osobitný druh krízy subjektu). V inej časti hodnotenia som si všimla krátke útvary v minuloročnej básnickej tvorbe (haiku, epigram, aforizmus a pod.).

Posledná časť mojej reflexie sa zameria na ostatnú produkciu poetických textov, ktoré sa buď vôbec nesnažia zapojiť do súčasnej poeticko-komunikácie (nerespektujú regulárne literárne mechanizmy), alebo jej kritériá kvalitatívne nespĺňajú - tzv. nulovú poéziu (R. Matejov). Uvádžam tu zhruba 60 titulov. V závere bibliograficky uvádzam tituly, ktoré mi zostali nedostupné, a súborné diela a výbery.

## 1 TOP 5

### 1.1 Pohľad vpred

**Eva Luka** (1965) je celkom zvláštnym zjavom v súčasnej slovenskej literatúre, najmä tým, že nie je jednoznačne zaraditeľná k žiadnemu z domácich prúdov (azda najbližšia je poézii A. Ondrejčkovej, ako v jednej z recenzií zbierky píše M. Kekeliaková). Ak sa jej meno spája s Haugovou či Podrackou (I. Hochel), je tak možné urobiť len s veľmi veľkou dávkou zovšeobecnenia a za predpokladu, že by sme poéziu písanú ženami nijako nestratifikovali. Už jej prvá knižka bola kritikou prijatá s nadšením, druhá bola chápaná ako *potvrdenie kvality* (I. Hochel), na tretiu kritika netrpezlivo čakala.

*Havranjel* (Edition Ryba) vyšiel šesť rokov po Lukinej druhej zbierke *Diabloň* (2005) v rovnakom vydavateľstve a vo veľmi pôsobivom knižnom spracovaní, ktoré nielen vytvára očakávania a sugeruje istý druh percepcie, ale - a to sa týka najmä ilustrácie na obálke (jej autor, M. Sowa, ktorého ilustrácia je i na prebale druhej Lukinej zbierky, je známy prízračnými, fantastickými a surreálnymi maľbami a ilustráciami) - skutočne i veľmi úzko koreluje s tónom celej zbierky. V podloží básní *Havranjela*, podobne ako v predchádzajúcich Lukiných zbierkach, totiž leží hlboká a desivá baladickosť, rozprávkovosť (kódovaná už názvom) a (ženská) ma-

gickosť; ženský lyrický subjekt / postava je fyzicky a psychicky deformovaná, je pokazenou bábkou: „Po ťarbavom tanci ležím s jednou rukou / čudne vyvrátenou k oblohe“ (s. 38); texty sú až barokovo ornamentalizované, vyšperkované desivými obrázkami, evokujú atmosféru fin de siècle so všetkou dekadenciou, čo k tomu patrí. Paralela sa črtá napr. s tvorbou americkej autorky Charlotte Perkinsovej Gilmanovej – chorobný a traumatizovaný ženský subjekt je veľmi blízky hlavnej postave jej najznámejšej poviedky *The Yellow Wallpaper* – Žltá tapeta (1892), ale rezonuje aj s výtvarným dielom Fridy Kahlo či poéziou Sylvie Plathovej. Autentickosť a legitímnosť tohto temného videnia sveta je potvrdená nielen tým, že texty sú (takmer vždy) esteticky nosné, ale i venovaním a úvodnými vetami zbierky „Mirovi / 1962 - 2009 / ... / Každý deň sa s veľkými ťažkosťami učím prijímať ako dar, že mi v tú čiernu noc zachránil život za cenu svojho“. I keď je však Lukina poetika ošklivosti („Moč, zlatá retiazka / v hrdle záchodovej misy, náhrdelník“ (s. 41)) s hororovými a gothic prvkami a emancipovaným ženským lyrickým subjektom veľmi príťažlivá v detaile, resp. v jednotlivých básni, zbierka ako celok pôsobí dojmom nedopracovanosti. K Lukinmu básnickému naturelu sa napr. vôbec nehodí už taká elementárna vec, ako je abecedné radenie básní, ktoré v zbierke zvolila. Niektoré texty by si tiež zaslúžili azda silnejší editorský zásah – sú poetologicky a kvalitatívne nehomogénne: zavŕšenie básne je často len náhradné, text miestami skĺzava do prvoplánového gýča, oddeľuje sa myšlienka od tvaru, objavujú sa prvky poetiky celkom odlišnej proveniencie: „Svetlo je Svetlom, Tieň Tieňom a Hriech // Hriechom, len kým na Usporiadanie Sveta / dozerá Triezvosť Úsudku“ (s. 23). To je však už možno náznak nového smerovania Lukinej poézie, v ktorej smrť odloží „tam, medzi pierka nočných vtákov, / medzi dážďovky, radostne si prebýjajúce cestu // von“ (s. 57). Tretia autorkina zbierka, doťahujúc do konca, do maniere podstatný aspekt Lukinej poetiky v čitateľovi vzbudzuje interpretačný nepokoj, príťahuje k čoraz hlbšej interpretácii, a tak potvrdzuje jej miesto na vrchole súčasnej slovenskej poézie. Zároveň však v zárodku naznačuje i svoje ďalšie smerovanie a znova necháva kritiku v (dúfajme) plodnom očakávaní ďalšej knižky.

**Agda Bavi Pain**, veľký provokatér, majstrovský mystifikátor (v médiách koluje niekoľko jeho vlastných mien, aliasov a dátumov narodenia), hýbateľ kultúrneho života a v neposlednom rade i básnik, pri publikovaní a propagácii svojej druhej básnickej dvojzbierky *Rytier bez básne a Hany* (Ars Poetica & Ateliér Pluto; v imprese sú uvedené roky 2010 a 2011, do minuloročného hodnotenia sa však už nestihla dostať) nenechal nič na náhodu. Vybral jej renomované vydavateľstvo, špecializujúce sa na súčasnú poéziu a zaopatril ju bohatou prezentáciou, v ktorej nechýbalo propagačné turné, „king size“ edícia či televízne a rozhlasové spoty. Ako pars pro toto stačí odcitovať anotáciu zbierky na jeho webe, ktorá je reprezentatívnou ukážkou súčasných marketingových postupov, ktoré, keď ide o poéziu, pôsobia viac ako neortodoxne: „Kolekcia **100+1** básní [...] exkluzívne ponúka **10** skrytých bonusov [...] 2-kniha hviezdnych básní a rytierskych spevov o šialenej jazde vnútornými vesmírmi“ (zvyčr. A. B. Pain). Konštantne prítomná homonymia vážneho a parodického, vyvinutá schopnosť použiť / napodobniť ustálenú jazykovú a rečovú jednotku (žáner, ustálené slovné spojenie, štýlová vrstva), ktoré sú produktom iskrivej energetickej kreativity sú však charakteristické nielen pre Painove marketingové aktivity, ale aj pre jeho básnickú tvorbu.

Pain v novej knižke buduje na postupoch, ktoré sú konštantami jeho poézie od debutu – na slovnej hre, rozrúšaní ustálených slovných spojení, hre so žánrom, palimpseste, irónii, pastiši, alúzií, na programovom vnášaní lexiky vyslovene antipoetických štýlo-

vých vrstiev do textu (slang, vulgarizmy, drogový argot) a evokovaní rapového či hip-hopového rytmu hláskovými opakovaniami a rýchlosťou striedania obrazov. Tento štýl písania, plný odkazov na súčasnosť i minulosť slovenskej kultúry a spoločnosti, vrátane klasikov poézie (písanej mužmi – celá Painova poézia výrazne nadväzuje na to mužské v literatúre) je pre súčasného čitateľa/čitateľku na povrchu veľmi zábavný a pútavý, no Pain má i čo povedať, jeho textové rytierstvo (zväčša) nie je samoučelné (čo sa o niektorých textoch z jeho debutu *Košť & koža* (2004) rozhodne povedať nedá). Prvá časť v novej Painovej knižke – *Rytier bez básne* – je štýlovo a motivicky zomknutá a veľmi súčasným spôsobom pracuje s klasickými žánrom veľkej epiky (epos, rytierska romanca, rytiersky román vo veršoch) skĺbeným so žánrom akčnej počítačovej hry, resp. hry na hrdinov.

*Rytier bez básne* sa mierou kompozičnej a konštrukčnej prepracovanosti skutočne blíži lyricko-epickej skladbe; explicitne na tento fakt upozorňuje napr. alúzia na Zbohom z Hviezdoslavovej *Hájkovej ženy*, ktorú nájdeme v poslednej básni skladby: „z celého kordu pozdravujem vás“ (s. 163). Hlavnou postavou toho epického a lyrickým subjektom toho lyrického je rytier – kozmonaut – robot „krásny ako stroj“ (s. 12), putujúci, letiaci „na kradnutej rakete / komisár vyexpedovaný do najposlednejších / svetov / aby sa poklonil klonom / ... / a - zasadil čip“ (s. 13). Rytier je „to pevné body“ (s. 34) a zosobnenie celej histórie mužov: „dojíme bizóny zo stien altamiru / / pochovávame bongo / sekeru a plameňomet“ (s. 29). Spoločníkov na tejto ceste mu robia vedľajšie postavy – automatický bubeník a kuchynský robot, s ktorým dokonca rytier zažíva aj milostnú epizódku (ocitá sa s ním v posteli). Painovo použitie žánru a parodický efekt, ktorý ním docielil, však stále nie je cieľom interpretačného putovania pre percipienta. Prepojením ľudskej prehistórie s pohľadom do súčasnej kultúry a do (možnej) budúcnosti text sugeruje etické poslanstvo (nástoživo evokujúce – nielen etickým zameraním, ale aj subjektom/hlavnou postavou – Štrpkovu tvorbu (intertextovo na ňu i odkazuje), s ktorou je i poetologicky Painova tvorba azda najviac spríbuznená), vystupuje z neho nekonečná samota subjektu, jeho mechanizácia, virtualizácia, odludštenosť, neautentickosť reality, opakovanosť a kopírovanie ako jediné možnosti existencie, ktoré v kombinácii s nočnou tmou, v ktorej sa rytierov príbeh odohráva, navodzujú postapokalyptickú atmosféru. Priestor, v ktorom sa subjekt / hrdina pohybuje – kajuta – sa prelína s virtuálnym priestorom v počítači a Painov text tak posúva do súčasnej kyberkultúry.

Na zbierke fascinuje najmä nesmierna (i keď umelá, konštruovaná) previazanosť jednotlivých prvkov, ktorá je pre ňu charakteristická napriek veľmi silnej fragmentarizácii. Painovu geniálnu schopnosť naplno funkčne využiť slovnú hru možno demonštrovať napr. na lexéme „kópia“, ktorá je takmer homonymná s kopiou (a vo východnej slovenčine, ktorej prvky v Painových textoch nájdeme, je úplným fonetickým homonymom). Návrtný motív kópie / kopije je pritom jedným z nosných motívov skladby – je zbraňou rytiera, a zároveň vnáša do textu odkaz na Štrpkov debut: „v chladnej noci s dlhou kópiou / / rodného kódu :| rytier smutného postavenia som / a trpného rodu“ (s. 147; tu nájdeme i jednu z mnohých alúzií na Dona Quijota). Painove slovné hry však do textu často okrem kompozičnej sily prinášajú aj nezmiernu derridovskú dynamickú medzeru, neidentickosť. Na podobnom princípe je založený aj názov a leitmotív druhej časti knižky – *Hany*. Do jej popredia sa dostáva sondovanie vzťahu ja voči (vo svojej identite pluralitnému) ty, kde ženský subjekt je vnímaný povrchno (a ako povrchný) a schematicky ako jeho mediálny odraz, resp. ako vec (tak, ako napokon aj v prvej časti knižky).

*Rytiera bez básne a Hany* (s dôrazom na prvú časť knihy) vďaka nesmiernej interpretačnej inšpiratívnosti, ktorá je zdrojom intelektuálneho estetického pôžitku, možno považovať za skutočnú udalosť v slovenskej poézii písanej mužmi v posledných rokoch.

## 1.2 Pohľad späť

**Ivan Štrpka** (1944) vydáva svoju najnovšiu zbierku iba s ročným odstupom po knižke *Veľký dych: Psychopolis, tenký ľad* (2010). Jej história je však zložitejšia. **Bebé: jedna kríza** (F. R. & G.) je totiž prepracovaným a doplneným vydaním ťažko dostupnej rovnomennej zbierky, resp. skôr skladby (prevažne v próze) spred desiatich rokov (jej celkom prvá verzia vyšla časopisecky v *Romboide* 2001/1). *Bebé: jedna kríza* je záznamom putovania lyrického subjektu a tajomnej *Bebé* k *Veži zo slonoviny*, na miesto, kde „[r]eč hlasno dýcha“ a „[j]azyk sa vracia“ (s. 98). Zmysel cesty subjektu a jeho partnerky tkvie v hľadaní reči, v jej očistení od ustálených, schematických významov a nánosov interpretácií, v autentickom splynutí reči a bytia, vo „vpísaní sa [...] vytváraní / vlastnej skutočnosti“ (s. 68) a v znovunájdnení ich strateného významu: „Slová neposkytujú a nehľadajú svoju vlastnú citlivosť. Slabiky? Hlázky? Všade je plno rozmazávajúcich sa významov a vecí“ (s. 49). Kríza je tak krízou „schopnosti hovoriť“ (s. 68).

Na tejto púti subjekt sprevádza *Bebé* (v port. a špan. dieťa), ktorá je „mimo reči“ a ktorá „len prijíma, odráža a zrkadlí“ (s. 33). Mlčiaca mýtická bytosť *Bebé* ako slovo – neslovo, ako hranica medzi ikonou a znakom, ako hladina a zrkadlo je komunikačnou partnerkou, *holou myslou*, s ktorou sa subjektu podarí splynúť. *Bebé* ako prázdny znak je tou, ktorej sa po dlhom putovaní púšťou, po tom, čo sa dostanú „mimo ustálených pojmov“ (s. 75), „mimo ustálených súradníc“ (s. 77), v dlaniach objaví „čira vec, *res cogitans*, akási veľká minca, hladká a prázdna, bez akejkoľvek razby“ (s. 94; zvýr. I. Š.). Tá napokon subjektu, *Bebé* a *skúšobnému baránkovi*, ktorému *Bebé* počas celej púte „*nemo hľadí hebké rúno*“ (s. 64), otvorí cestu do vytúženej *Veže zo slonoviny*, a tak sa subjekt ocitá „vo veži, do ktorej nemožno vstúpiť“ (s. 97). Symbolika *baránka* ako obetného zvierata je napokon naplnená, keď *Bebé* *baránka* podreže, a tento akt obety jej umožňuje nájsť reč: „*jej prvé slovo sa rozlieva a zlieva spolu s poslednými slabikami baránka*“ (s. 98). *Bebé* tak možno chápať aj ako alegorickú postavu, zosobňujúcu poéziu práve vznikajúcej skladby.

*Bebé: jedna kríza* rozvíja motívy, ktoré sú v *Štrpkovej* tvorbe prítomné už od jej počiatkov: (ne)možnosť autentickej výpovede, hrdinstvo, úporná snaha básne stať sa (symbol *Veže zo slonoviny* napr. okrem iného aluduje i na rozprávku *Nekonečný príbeh*, v ktorej hrdina zachraňuje paralelný, reálne existujúci svet rozprávky; túto interpretáciu pomáha sugerovať i prítomnosť *Bebé* – dieťaťa). Kompozične prepracovaný hrdinský príbeh, ktorý je plný odkazov na filozofické a umelecké diela, pracuje s alegóriami, skúma klasické topusy (vlaková stanica, púšť, oceán), no v ktorom nájde miesto i hra, je interpretačne inšpiratívny i napriek tomu, že do *Štrpkovej* poetiky azda neprináša žiadnu závažnú zmenu.

Devätnásť básnická zbierka jednej z najsignifikantnejších slovenských poetiek, **Mily Haugovej** (1942), *Plant room* (*Ars Poetica & Ateliér Pluto*) neprináša nijakú markantnú zmenu v jej poetike či témach. Celou zbierkou rezonuje problém pretrvávania bytia prostredníctvom detailného zaznamenávania písma, básne, textu, ktorý autorka pestuje už od svojich prvých zbierok a ktorého pozícia sa v posledných zbierkach zosilňuje, až je písomný záznam, fotografia vo svete *Haugovej* textu skutočnejšia ako realita: „*Stáli sme tam, kým svetlo nevytvorilo nový / (skutočnejší) ob-*

*raz v digitálnom priestore*“ (s. 17). Text básne je zahľtený detailom, v ktorom sa predstava básne rozpúšťa, tým, že sa báseň stáva realitou, vytráca sa z nej selekcia, organizácia, text je jednotený len subjektom a vycizelovanou poetikou fragmentu a špirálovitej autoreferenčnosti opakujúcich sa motívov, symbolov a autoštylizácií (maska, záhrada, srnka, zrkadlo, krídlatá žena, hlboký lov, terč, pomalá lukostrelkyňa); v útržkoch obrazov sa nehierarchizovane prelína prítomnosť so spomienkou a snom. Organizácia vrstvy návratných motívov pôsobí ako permutačné kabalistické cvičenie, ktorého cieľom je extázou dospieť k odpovediam na základné ontologické otázky. A ontológia subjektu, jeho definícia, bytie a smerovanie je skutočne jedným z cieľov horúčkovitého sebazaznamenávania subjektu: „*A ty si tu len tá čo dýcha*“ (s. 21), „*som príroda v prvej osobe*“ (s. 22) či „*existujem ako súhlas a nutnosť*“ (s. 24). Sám ženský hovoriaci subjekt tieto techniky nezastaviteľného, kompulzívneho verbalizovania ja a sveta mimovoľne pomenúva: „*strácam / ticho hlasu / ... / anagramatické čítanie textov*“ (s. 25), „*nejednoznačné kódovanie*“ (s. 27). Kompozícia prvej polovice zbierky (i keď zbierka formálne do častí členená nie je) pripomína prehŕňanie sa v archíve plnom fotografií, obrazov, spomienkových predmetov, platní, mincí, ktorých minuciózne opisy (a odpisy) bez bariér zapadajú do reťazcov asociácií: „*tichá vzducholoď / vyletí a naraz zhorí zostane len na fotografii kúpenej / v kiosku (Graf Zeppelin nad Mnichovom 28. 9. 1928)*“ (s. 31). Básne druhej polovice zbierky sú menej experimentálne a omnoho lyrickejšie, emocionálnejšie, čítame v nich samotú, strach o blízkych, strach z nevyhnutnosti smrti a starnutia: „*stará mama vždy na jeseň po oberaní ovocia pobozkala všetky stromy / zúfalo odovzdaná kráse v dedičnom strachu pred konečnou zimou...*“. Celkovo táto najnovšia *Haugovej* zbierka pôsobí bilančne – ako akási encyklopédia najdôležitejších autorkiných motívov a ako básnický fotoalbum, popis repertoáru jej pamäti.

## 1.3 Mapovanie bielych miest

Po záslužnom edičnom počíne z roku 2008, keď *Modrý Peter* vydal výber z tvorby Pavla Suržina (*Spln duše*; edične pripravil Peter Milčák), sa minulý rok zrodila ďalšia vydavateľsky nesmierne cenná knižka – reprezentatívny výber z tvorby **Františka Andraščíka** (1931 – 2001) – ďalšieho významného slovenského básnika, ktorý mal tú smolu, že pôsobil ďaleko od bratislavského kultúrneho centra. Výber *Básne* (*Modrý Peter*) zostavil, edične pripravil a doslov napísal **Ján Zambor**, ktorý básnika osobne poznal a dlhodobo sa jeho dielu venuje (zaslúžil sa i o opätovné publikačné sprístupnenie jeho esejí – *Eseje*; 2006; *Modrý Peter*). Nielen kvalitná, nanovo objavená poézia *F. Andraščíka* a fundovaný výber a citlivý edičný zásah *J. Zambora*, ale aj nesmierne esteticky pôsobivá grafická úprava a celkový dizajn (*Jakub Milčák*) s vhodne zvolenými ilustráciami (*Ľudovít Hološka*) z knihy robia sviatok, artefakt, estetický objekt najvyššej kvality.

Výber zahŕňa básne od debutu až po posledné, len časopisecky publikované texty. *Andraščíkov* debut *Brieždenie* (1963) sa ešte nesie v duchu životného optimizmu, ku ktorému patrí i úsmevný nadhľad a hravá ľahkosť (ktorá bola zrejme, podobne ako už samotný názov, podmienená „*dobovou ideovou optikou*“ (s. 212)): „*včera bola anjel, / a dnes je to mandragora / ... / Prišla. / Usmial sa. / Aké divné, / včera bola mandragora / alebo / psie / zavíjanie, / a dnes je anjel*“ (s. 26). V nasledujúcich básnických knihách, ktoré vyšli pred autorovou nútenou publikačnou prestávkou – *Prísne ráno* (1965), *Rekviem za živým* (1967) a *Zaklínanie* (1967) – sa *Andraščík* čoraz hlbšie ponára do determinánt povahy človeka, obnažuje ho, zvidi-

teľňuje to individuálne v absolútnych spoločenských súvislostiach a to spoločenské v absolútnych individuálnych súvislostiach. Podstatou, zmyslom poézie je tu nabádanie k absolútnej mravnej čistote vo vzťahu človeka k človeku i v jeho vzťahu k prírode a prirodzenej / prírodnej duchovnosti v situácii (existenciálneho) ohrozenia a odcudzenia jednotlivca: „Noc. / Každý deň noc, / noc čo noc noc. / Celú noc kráča so svojou / smrťou“ (s. 61). Z osobitosti tvaru spomeniem najmä veľmi pôsobivý eufonický voľný verš, v pozadí ktorého počuť ozveny náznakov metrických impulzov, a ktorý až magicky (vyjadrenie má často blízko k rozprávke, magickej formulke či modlitbe) a esteticky mimoriadne účinne pracuje s opakovaniami, kvantitou a veršovou dĺžkou: „Elegáni zabávajú Európu, / spievajú šlágre Európe o Európe, / ó, Európa / ... / a moja mama, ona, moja mama, / napriek štátnemu úsiliu o spravodlivosť / ešte smutná, utrápená, / v pustom poli švábku kope“ (s. 36).

Zo zbierok, ktoré básnikovi vychádzajú po publikačnej prestávke – *Úpenlivé ruky* (1985) a *Svetadiel Tabu* (1990) – etické poslanstvo nemizne, no tvarovo báseň prechádza, ako píše J. Zambor v doslove, „od relatívnej zložitosti [...] k umelecky vykryštalizovanej, výraznej a myšlienkovito obsažnej elementárnej, jimenézovskej „nahej“ poézii“ (s. 214). Výber uzatvára blok básní z posledného autorovho tvorivého obdobia a fundovaná záverečná štúdia editora. Začítať sa dnes do poézie Františka Andraščíka je ako objaviť celkom novú poéziu; poéziu skrytú, tajnú, magickú, hlbokú, eticky a esteticky presnú. Toto je skutočne knižka, ktorú by každý, čo ako letmy, záujemca o poéziu a človeka mal mať.

## 2 ESTETICKY NOSNÝ STREDNÝ PRÚD

### 2.1 Zbierky rozvíjajúce poetiku básnickej tvorby písanej ženami – sebazaznamenávanie

Denníkovosťou, sebazaznamenávaním, poetikou fragmentu a pertraktovaním partnerskej lásky je na haugovskú líniu písania žien napojená štvrtá zbierka **Stanislavy Repar** (1960) *Tichožitia* (Edition Ryba). Zbierka je motivicky zjednocovaná polohovaním vzťahu ženského lyrického ja k mužskému partnerovi. Jej jednotlivé časti sú pomenované podľa vrcholov päťstupňovej klasickej tragédie, pričom úvodný a záverečný cyklus knihy obsahuje identické, inverzne zoradené texty. I keď sa texty jednotlivých častí len voľne napájajú na napäťový oblúk klasickej tragédie, kompozícia umožňuje vysunúť do popredia zaujímavý prostriedok, opakujúci sa i vo výstavbe niektorých básní. Je to akýsi palindromický – zrkadlový princíp, pri ktorom sa z „prázdneho stredu“ básne či zbierky rozbiehajú zrkadlové texty: „moja, je... A-b-e-c-e-d-a debutanta v roz- / čerenej reči. Lieči, nečitateľná. Osamievajúca. / ... / Osamievajúca lieči, nečitateľná – a-b-e-c-e-d-a / debutanta v rozčerenej reči – len tvoja je“ (s. 36 – 37). Takáto kompozícia, ktorá síce po čase pôsobí trochu mechanicky, ozvláštňuje text a zdôrazňuje jeho vertikálnu. Texty najnovšej zbierky S. Repar nie sú kvalitatívne celkom vyrovnané, často sú v nich čitateľ a čitateľka nútení konzumovať k sebe voľne poprikladané textové pasáže rôznej štýlovej a časovej proveniencie, čo je zrejme dôsledkom prieniku iných (meta) literárnych činností do tela básne.

Poézia filozofky a spisovateľky **Etely Farkašovej** (1943) určítými aspektmi – intenzívnym sebazaznamenávaním, motívom záhrady a pamäti, reflexívnosťou a intelektuálnosťou textu inklinuje k tvorbe S. Repar, no najmä M. Haugovej. V centre autorkinej tretej

samostatnej básnickej zbierky **Prstoklady** (PRO) je snaha postihnúť „čo je to vlastne / ozajstnosť“ (s. 8), autenticnosť bytia a lyrického ja, celistvosť, prítomnosť a realitu v opozícii k spomienke, snu, predstave, k cudziemu, k nie-ja: „hrať seba, pritom / nebyť iba / čírou hrou, / a nebyť ani čírou sebestou / ... / úporné hľadanie / vlastnej ozajstnosti“ (s. 22). Nepokoj z ambivalentnosti hranice medzi „ozajstnosťou“ a „neozajstnosťou“ je kódovaný aj v jazyku, ktorý Farkašová používa; zneistenie a všeobšahnosť, popierajúca dualitu opozícií, je značená otáznikmi, zátvorkovanými zápornými, časticami: „sen (možno aj nesen)“ (s. 15), „zranený (zraňujúci?)“ (s. 19), „pre-rozprávať sa / (zároveň stíšená)“ (s. 69). Prestupovanie hraníc reality a ne-reality je jednak zdrojom existenciálneho strachu ženského lyrického subjektu zo straty kontroly nad svojím svetom, no aj filozofickej fascinácie: „záhrada / ktorá mi raz / vstúpila do textu, / už nikdy nebude môcť byť / pôvodnou, / slovom nedotknutou / záhradou“ (s. 40). Ďalším markantným motívom zbierky je opakovanie a všednosť a snaha ženského lyrického subjektu postihnúť ich zmysel. Veľký priestor je v zbierke venovaný záhrade ako miestu vzniku básní. Podrobnosť, s akou je zaznamenávaná (druhy kvetov, stromov, zvierat), Farkašovej poéziu spríbuzňuje s tvorbou L. Vadkerti-Gavorníkovej, M. Haľamovej či E. Dickinsonovej.

Zbierka **Statusové hlásenia (antológia súčasnej európskej poézie)** (KON-PRESS) je už treťou knihou poézie mladého básnika **Radoslava Tomáša** (1982). Tomášova tretia knižka obsahuje viaceré aktualizčné prvky (celkový moderný dizajn knihy, pohrávanie sa s rodovou identitou a národnou príslušnosťou fiktívnych autorov a autoriek, inšpirácie ženskými autorkami), no nestrácajú sa z nej základné charakteristiky Tomášovej poézie, ktoré jeho tvorbu posúvajú niekoľko desaťročí naspäť – prevládajúca dostredivosť výrazu, niekedy až po hranicu únosnosti zvýšená citlivosť a citovosť, symbolistický základ poetiky, jemná hanblivá erotika. Knižka je fiktívnou antológiou fiktívnych európskych poetiek a básnikov. V popredí zbierky je (miestami azda trochu tézovitá) hra s rodovou identitou, vyplývajúca z inšpirácie poéziou písanou ženami, feminizmami a rodovými štúdiami. Do stredu pozornosti sa v zbierke dostáva Tomášov výber kanonizovaných tém a nástrojov rodovo citlivého písania, ktoré vopred naznačuje i ostroružová obálka. Čítame v nej vnútorné zažívanie tehotenstva, telesný rozmer staroby, ženskú emancipáciu a erotiku, magické spojenie so zvieratami a bájnymi tvormi, folklórne inšpirácie: „videla sedieť na oltári z kameňa bohyniu Áiatar, obhrýzala jašteričie kostry“ (s. 9), lesbickú a gay lásku či výmenu mužsko – ženských rolí: „Viem, že to bude dcéra, / som jej otec, / cítim ju v sebe“ (s. 29). Mystifikačná hra však vďaka jednotnému podložiu Tomášovho štýlu a jednotnej empatickej perspektíve jeho subjektu ostáva relatívne samostatnou vrstvou knihy.

**Yvone du Rich**, vlastným menom **Ivona Ďuričová** (1964), v roku 2011 vydala svoju tretiu básnickú zbierku s trochu gýčovým, no výstižným názvom **Eromantické láskovníky** (Slnce). Inšpiračným zdrojom jej poézie, ako i v jej predchádzajúcej tvorbe, je totiž práve erotika a slovná hra je jedným z jej obľúbených výrazových prostriedkov. Centrom básne je monotónne podaná ženská sexualita a erotika. Miestami sa jej však podarí zachytiť vnútorné skryté svety ženského lyrického subjektu pod maskami každodennosti: „navonok pôjdem ako obvykle / na kolotoče / teda do práce / na nákupy / [...] / mechanicky ako sa patrí / [...] / čítať o pokore / o tom, že poprosím a dostanem / rozprávky starej matere // ďalšieho nalíčeného dňa“ (s. 12). Poetologicky je du Richovej báseň na pomedzí pokusu o zapojenie sa do širšej literárnej komunikácie a samoúčelného ornamentalizovaného gýča.

Akýsi prechod medzi poéziou rozvíjajúcou poetiku básnickej tvorby písanej ženami (výrazom, autoštylizáciami ženského lyric-

kého subjektu) a jednou z polôh tej, ktorej autormi sú muži (heroickou a historickou témou ostatnej knižky básní), predstavuje v poradí dvanásť zberka etablovanej slovenskej autorky **Dany Podrackej** (1954). Knižka, ktorá vyšla pod názvom **Slovenské elégie** (Slovenský spisovateľ), by si však azda zaslúžila osobitnú kategóriu, a to najmä vďaka látke, ktorú spracúva – nájdeme v nej totiž zveršovanú históriu najvýznamnejších medzníkov priestoru dnešného Slovenska od Sama až po 20. storočie (knieža Svätopluk, Proglas, štúrovci, M. Rúfus a pod.). Poetologicky v nej Podracká buduje na tom, čo u nej dobre poznáme – na práci s invenčnou rozkošatenou obraznosťou a symbolikou (i tou, ktorá je typická pre písanie žien – motív masky, tematizácia jazyka, písania, baladickosť, využitie ľudovej symboliky a pod.), vybudovanej z čriepkov pohanskej i kresťanskej mytológie a dejín. V najnovšej zbierke poetka ešte výraznejšie posilňuje pozíciu objektívnych motívov, tém a sekundárnych štruktúr, na ktorých je báseň vystavaná, a to až tak, že sa ženský lyrický subjekt dostáva takmer celkom do úzadia a knižka pôsobí skôr ako účelové zveršovanie námetu než ako básnická zbierka, ako ju chápeme dnes. Skĺbenie takejto témy – objektívnej i neobjektívnej (lebo ideologicky, ako každé dejiny, podfarbenej) a vskutku súčasných výrazových prostriedkov poézie: „[j]azyk je tekutý, cirkuluje v hydrosfére“ (s. 15) čitateľov a čitateľky mátie, znepokojuje svojou nezaraditeľnosťou, nejasnou intenciou: na jednej strane sa zdá, že *Slovenské elégie* popularizujú Slovensko cez jeho dejiny, no na strane druhej jazyk, ktorým tak činia, nie je jazykom popularizačným, práve naopak – je elitársky, poeticky nezásvätenej verejnosti neprístupný. Dostáva sa slovenská poézia zasa raz do služieb „väčšieho dobra“?

## 2.2 Zbierky rozvíjajúce poetiku básnickej tvorby písanej mužmi – mužský lyrický subjekt v kríze

Básnik a (okrajovo) prozaik **Martin Vlado** (1959), výrazovo spriaznený s Lubošom Bendzákom, Františkom Andraščíkom či Pavlom Suržinom, minulý rok vydal v poradí siedmu zbierku **Olej** (KON-PRESS). Kritika u tohto autora často spomína najmä sústredenie sa na výraznú pointu básne. Jeho najnovšia zbierka nie je iná. Väčšina básní je založená na nenásilnom vplyvnutí textu do pointy, ktorá následne núti k jeho spätnému prehodnoteniu a poskytuje čitateľovi radosť z náhleho objavu, ako napr. v básni *Večer*: „bolí ťa niečo? / vyruší ťa hlas / ... / nič / odpoviem // tým istým hlasom“ (s. 6). Vladove básne sú i tu, podobne ako v jeho predchádzajúcej tvorbe, charakteristické nachádzaním poézie v záznamoch každodenného života, v „epickej šírke“ banálnych detailov, ktoré ako celok vytvárajú báseň – obraz / fotku. Túto poetiku pomenúva už sám názov básnického zošítka. *Olej* označuje maliarsku techniku a obraz, ktorý ňou vznikne. V rovnomennej záverečnej básni zbierky je obraz – olej – krajinka súčasťou básnických rekvizít: „krajinka na plátne / deň čo deň / tá istá / mám ju v oku“ (s. 19), no i celá báseň je vlastne maľbou. Jej dominantu tvorí špinavozelený ušiak „v ktorom sedával otec“, v ktorom sedí subjekt, no zároveň (v obraze – spomienke) i jeho (zrejme nebohý) otec. Prítomný obraz – báseň sa tak stáva rekonštrukciou staršieho obrazu – spomienky na otca: „krajina: / mohla by byť kdekoľvek // pozerám sa na ňu z hlbokého / špinavozeleného ušiaka /.../ až sa od nej napokon / odvrátim // ako otec / otočím hlavu k oknu“ (tamže). Teda ide o techniku obrazu (na stene) v obraze (spomienka) v obraze (prítomnosť). Sila básne (ide zrejme o najlepšiu báseň zbierky) však spočíva vo veľmi striedmo a civilne naznačenom emocionálnom napätí vo veršoch:

„proti otcovi / som vždy niečo mal“ (tamže) a v poslednom verši básne, ktorý jednoduchým opisom zvečierovania sa predznamenáva ukončenie všetkých troch obrazov s celou melanchóliou, tragédiou a holou faktickosťou, ktoré k nemu patria: „k oknu // za ktorým sa rýchlo stmieva“ (tamže). Tým, že sa táto báseň dostala do názvu, do jej popredia sa dostáva zmiernenie konfliktov s otcom, preberanie jeho sociálneho statusu, starnutie subjektu a jeho tlmená kríza.

V podloží najnovšej zbierky básnika a prekladateľa z francúzštiny **Borisa Mihalkoviča** (1961) **Slnko nad Modrou** (F. R. & G.) podobne ako v tvorbe Vlada tiež leží subjekt, harmonizujúci podprahový stav krízy. Mihalkovičove básne v próze, ktoré tvoria prvú, najucelenejšiu časť knižky – *Srdce na dlani* – sú nie nepodobné eseji či príležitostnému rečníckemu prejavu: „Vidí sa mi, že sila a moc vládnú svetom, a to aj v najintímnejšom bytí: kto na seba prirodzene neupozorňuje, pre druhých akoby nejstvoval“ (s. 22). Ozdobnosť, rétorickosť a slávnosť však Mihalkovičove básne v próze spájajú najmä so žánrom rečníckeho štýlu – s príležitostným prejavom. *Srdce na dlani* nie je skúpe na rečnícke otázky: „Čo by si mi vedela povedať? Že ťa nič netrápi, len tá núdza?“ (s. 14), zvolania či patetické apostrofy a rytmus syntaxe silne nabáda na hlasné čítanie.

Slnko a svetlo ako symboly optimistického – svetlého videnia sveta sú pre najnovšiu Mihalkovičovú knižku kľúčové. Slnko, objavujúce sa už v jej názve, je súčasťou božského poriadku, ktorý subjekt vníma ako zdroj pozitívnej životnej energie. Podobné motívy nachádzame už i v jeho predchádzajúcich zbierkach, v ktorých je svetlo spájané i s vierou; v *Slnku nad Modrou* ho, nadväzujúc na túto paralelu, zbožštuje: „Svetlo, prichádzam k tebe / [...] / aby som sa pridala k hymne na tvoju chválu [...]“ (s. 29). Celá zbierka by sa dokonca dala interpretačne uchopiť aj cez svoj náboženský rozmer a liturgický štýl, ktoré miestami z textu vystupujú celkom nezastreto, či už v prevažujúcej oslavnej polohe, alebo ako zriedkavý pesimistický apokalyptický povzdych: „Stáva sa lepšou tá ľudská črieda? / Nevidieť konce našich bied“ (s. 54). S týmto náboženským rozmerom textov koreluje aj ich etický rozmer, pokora a vnútorná rozvaha subjektu, jeho prostý obdiv k svetu a zmierenie sa s ním, ako aj nie vždy úspešné zmierňovanie jeho ostrých hrán.

## 2.3 Experiment a provokácia

Prozaik, scenárista a filmový režisér **Peter Krištúfek** (1973) vydal vlani v spolupráci s ilustrátorom a tvorcom komiksov **Martinom Grochom** (1990; je aj autorom grafickej úpravy) na slovenské pomery netradičný projekt, spájajúci básnický text, ilustráciu a umenie komiksu. Textová časť **75W** (Knižná dielňa) s jej vizuálnou stránkou poetologicky, celkovou atmosférou aj tematicky rezonuje, no neprekrýva sa s ňou celkom, ako by sme to očakávali v komikse. Dynamickosťou prepojenia textu a obrazu, snahou o vystihnutie človeka aktuálnymi, súčasnými vyjadrovacími prostriedkami vizuálneho a slovesného umenia a z neho vyplývajúca neukončenosť, otvorenosť diela pripomína napr. knihu poézie pre deti J. Bodnárovej (text) a J. Bartusza (ilustrácie) *Čo som videla pri jazere / Was ich am See zu sehen bekam* (2003). Bizarne pôsobiaca Grochova postavička (zrejme ide o jednu z polôh „atramentovej škvvrny“ Michala, za ktorú získal cenu Arnal za najlepšieho komiksového superhrdinu či zloducha) nachádza paralely v nevšedných výjavoch podaných surreálnou filmovou optikou (pripomínajúcou napr. scény z *Andalúzskeho psa*, scenár ktorého napísali S. Dalí a L. Buñuel, či zo Švankmajerových filmov): „Láska vždy kvitne na hromade kostí a kusoch mäsa. / V tom spočíva prchavé / tajomstvo života. / Príbory zvonja a nezjedené zvieratá / pomaly dúhajú hlavy,

/otvárajú unavené oči“ (nestr.). Texty často pôsobia improvizácie, miestami prvoplánovo či manieristicky, čitateľ nie je motivovaný na hľadanie ich hlbšieho zmyslu, skôr sa má nechávať unášať impresiou, nesnažiac sa za každú cenu dospieť ku komplexnej interpretácii, skôr tak, ako postavička jedného z textov „[P]otom mykol plecami / a zatvoril okno“ (nestr.). To však neznamená, že knižka ako estetický objekt nie je hodnotná; prinajmenšom prináša na náš trh ponuku nového tvaru knižného diela.

Autor manifestu tzv. barbarskej generácie **Kamil Zbruz** (1964) sa ani po vyše dvadsiatich piatich rokoch aktívnej účasti na literárnom dianí nevzdáva úsilia o radikálne nový tvar a snahy šokovať. Dokazuje to jeho najnovší projekt **Energy** (Literis), spájajúci prvky vizuálneho umenia a textu. Využitím techniky koláže, dadaistickým ikonickým vnášaním objektov z vonkajšej reality (útržkov rôznych textových žánrov a štýlov – palubných lístkov, vstúpeniek, listov, poznámok) do priestoru diela zostavil hravý cestopis či cestovný denník z cesty do Egypta. Textová časť diela sa okrem ikonických – teda vlastne citátových prvkov a jednej strany popísanej / načmáranej textom v nedokonalnej angličtine (pripomína lúbostnú pieseň) obmedzuje na rôzne jazykové mutácie (nemecká, maďarská, anglická, francúzska...) dvojveršia „ani predstava noci / nie je skutočnou tmou“ (nestr.), ktoré je variantné aj v rámci jedného jazyka (napr. v slovenčine sa objaví nasledujúci útržok verša „nie je reálna“). Dvojveršie však možno vnímať ani nie ako jazykový znak, ale skôr ako ornament na útržkoch papierov, tvoriacich koláže, ktoré sú hlavným výstavbovým princípom diela alebo snád akými refrénom či melódiou celého projektu. Ten dokumentuje jednotlivé etapy cesty hlavnej postavy/subjektu od (azda) náznamu hviezdnej oblohy cez uvedenie subjektu do deja (prostredníctvom autoportrétu), návštevu pamiatok, novej Alexandrijskej knižnice, ubytovanie sa v hoteli až po spätnú cestu, emócie, ktoré v autobiografickom hrdinovi cesta zanechala. Nevedno, či je Zbruzov cestopis mienený ako vážne umelecké dielo alebo len ako vtíp. V súčasnom umení, v ktorom sú diela, ktoré vznikajú technikou persifláže, paródie, palimpsestu, parafrázy a pod. chápané ako regulárne umelecké artefakty, je možné, že *Energy* je súčasne vtípom i vážnym dielom. Názor na jeho umeleckú kvalitu sa preto bude odvíjať skôr od kritikovho či kritičkinho postoja k týmto umeleckým postupom ako od konkrétnej analýzy a zhodnotenia diela. Ja osobne ho vnímam pozitívne ako projekt, provokujúci aktívnu účasť percipienta, ktorému môže slúžiť ako návod na tvorivé využitie voľného času či napr. ako detektívna hádanka.

Nedávno zosnulému **Mariánovi Kubicovi** (1955 – 2012) minulý rok vyšla tretia knižka textov **Hromboid** (FO ART). Kubica ako kuriózný zjav (vyšinutý aj osvietený, zatracovaný aj vynášaný) slovenskej literatúry nám vďaka nej umožnil zaspomínať si na časy, ktoré poznačili nielen autora, ale i celú našu kultúru, a ktoré až na (a za) hranicu zrozumiteľnosti pomohli priviesť Kubicov básnický jazyk. Bázu knižky tvoria básne, ktoré autor, ako sám uvádza v „za-ma-to-vom dodatku“ (s. 74), pôvodne adresovanom „Štefanovi Moravčíkovi (len – ak o tom nepovie ani pol slova – Valérovi Mikulovi) ...“ (tamže) vznikli „ešte na spoločenskú objednávku“ (tamže) v rokoch 1976 – 1983, a ktoré Kubica pred vydaním dodatočne podľa svojej novej predstavy o poézii upravil. Tento novší nános textu je charakteristický rozptyľovaním významu, kabalistickým hľadaním akejsi prapodstaty, pravdy, mágie básnického slova v jeho rytme (napr. v zb. *Báseň bez všetkého*, vyd. F. R. & G.) a v iných pod-systémoch jazyka, odhaľovaných triedením textu nadužívaním interpunkcie (troma bodkami, pomlčkou, spojovníkom, lomkou). Text tak miestami ústi do len autorsky interpretovateľnej samoreči, zatiaľ čo jeho spodná vrstva ako samostatný (s novou poe-

tikou málo prepojený a ňou len zriedkavo hlbšie ozmyselňovaný) systém, založený na nástrojoch tradičnej poetiky (obraznosť, rým, rytmus; nájdeme tu napr. i sonety) tlmočí svoje vlastné obsahy (dospievania, lúbostné vzťahy, mesto, tvorba...). Básnické texty sú ilustrované výtvarníkom Ferom Guldanom a doplnené o odkazy V. Miháliku začínajúcim autorom, posielajúcim svoju tvorbu do Nového slova mladých. Knižka tak pôsobí ako akási korekcia minulosti, v súlade s Kubicovou novou poetikou nábádajúca k niekoľkým rovnako právoplatným ako nelegitímnym interpretáciám.

Autorka **A. K. Göeye** (ide zrejme o pseudonym) sa minulý rok prihlásila so svojou druhou básnickou zbierkou **V sieti** (AnimaAt-Ars; za týmto vydavateľstvom stojí Anna Kaščáková – mohli by sme tu azda hľadať rozlúštenie pseudonymu?). V nej nadväzuje na svoj debut *Bludičkám* (2006) – i tu často využíva rozkošatenú nadrealistickú vetu, ginsbergovsky rýchlu kadenciu striedania obrazov, slang, genitívnu metaforu, anaforu, extrémne krátke riadky a veršové presahy, ktorých kombinácia dá akémukoľvek textu fazónu básne. U tých, čo v deväťdesiatych rokoch na *Dotykoch* vyrastali (patrím k nim), tieto básne, plné exaltovanej expresivnosti, pohrdania konvenčným komerčným svetom („vycerené renovované barbies v negligé“; s. 27), znechutenia, pasívneho odporu a patetických ideálov vyvolajú mnoho nostalgických spomienok, no od poézie majú často ďaleko. Text nezriedka zostáva zamotaný „V SIETI / vlastných paradoxov / ... / duše / aj slov“ (s. 8). Myslím si však, že s trochou správnej lektúry by jej ďalšia kniha mohla byť pre literatúru trvalejším prínosom.

## 2.4 Poézia ako každodenný sviatok, poézia ako krása a láska

*Deň celý láskavý* (Matica slovenská) je šiestou zbierkou **Ingrid Lukáčovej** (1969). Jej poetika nadväzuje na predošlú autorkinu tvorbu. Zásobárňou obrazného priestoru textov sú prevažne prvky prírodného sveta (mravenisko, kamene, dážď), ktoré nadobúdajú okrem iného aj axiologický charakter – miestami zahalený, miestami celkom explicitný: „Zlo ako hrubý dážď / drhne spakrucky“ (s. 25). V podloží hodnotového systému je u Lukáčovej viera, Boh a láska. Práve láska a pokorné prijímanie udalostí a skutočností *celého dňa* je nosnou témou zbierky: „Spievame dvadsaťštyrihodinovú ódickú pieseň, / [...] / Sme v sebe, / blízki, / spája nás svetlo, tma / a láska“ (s. 61).

*Pod bodom iného času* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, ďalej VSSS) je tretou zbierkou básní **Miroslava Roberta Kameho** (1963). Nájdeme v nej subjekt, skrývajúci sa v spleti prechodníkov, abstraktných slov, genitívnych metafor, reflexívnych špekulácií, ostatkov prvkov tradičných aj novších poetík: „vkladám do rúk / ako teba kameň // do nich sa tisne pot / lesklý ako sklo / rozprestretý úsmev na tvári / musím zamrežovať dotykmi“ (s. 76). Napriek značnému verbalizmu a mnohým myšlienkovým, tvarovým a obrazným neobratnostiam však za burinou slov miestami preniká – keď už nie poézia –, tak aspoň snaha o komunikáciu, a – paradoxne – viera v básnické slovo, v jeho magickú liečiteľskú a stvoriteľskú silu.

*Na vnútornej strane viečok* (PROKAT) je druhým, pozmeneným vydaním debutovej zbierky **Erika Ondrejičku** (1964). Jej prvé vydanie vyšlo roku 2004 vo vydavateľstve Ex tempore. Ako je uvedené v edičnej poznámke, znenie niektorých básní autor vrátil do stavu pred redaktorskou úpravou (jej autorom bol L. Feldek) a redaktorský výber prvého vydania, tvoriaci štvrtú časť zbierky (Prvé básne), nahradil výber autorský, odlišujúci sa od toho redaktorského v ôsmich prípadoch. Výber zahŕňa prierez autorovou tvorbou od druhej polovice 80. rokov až po r. 2004. Nové vydanie,

ako v recenzii uvádza R. Matejov, bolo motivované čitateľským úspechom knihy, a to pri poézii nie je vôbec bežný jav. Za ento úspech Ondrejčikove verše zrejme vďaka kombinácii interpretačnej prístupnosti, príjemnej zamyslenej sladkobôľnej melanchólii, ktorá z nich sála, a tradičnej poetickej forme, skríženej s tvarom populárnej piesne. Texty druhého vydania debutu E. Ondrejčiku sa nesnažia o radikálne odlišnú definíciu poézie, ani o objavovanie jej nových výrazových možností; ich ťažisko leží v nadviazaní komunikačného spojenia s čitateľom/čitateľkou.

**Vlasta Hocheľová** (1953) v roku 2011 vydala svoju druhú zbierku básní s názvom *Po lakte v popole* (Q 111). Na svoju prvú zbierku *Sen o nespavosti* (2008) v nej nadväzuje nielen čerpaním obraznosti z prírody, ale i tematizáciou kontrastu medzi idylickým/idealizovaným dedinským svetom (zahaleným do sladkého oparu spomienky) a odcudzeným svetom mesta, z ktorého sa vytráca teplo dotyku. Naďalej tematizuje i partnerský vzťah, na ktorý nahliada harmonicky. Práve harmonickosť sa v druhej autorkinnej zbierke dostáva viac do popredia; problémovosť videnia sveta sa z nej stráca, až sa zdá, že pocit ohrozenia a smútku ako zdroje tenzie jej predchádzajúcej zbierky neboli autentické. Bezproblémové videnie sveta v kombinácii s dominantnými výrazovými prostriedkami (zdobeniny, personifikácie, dynamická syntax, slovná hra, riekankovosť) posúva Hocheľovej texty na pomedzie medzi poéziou pre dospelých a poéziou pre deti. Na druhej strane však baladickosť a eufemizácia bolesti (tragédia, ľudovosť), ktoré z veršov prebleskujú, nadväzujú na tú líniu poézie písanej ženami, ktorú nájdeme napr. v tvorbe L. Vadkerti-Gavorníkovej či A. Ondrejčkovej: „Vypútaná dušička, / rýchla krútičava / ... / Astrálnou hlavou / naráža do klád“ (s. 29).

*Lúky tancujú koreňmi tráv* (VSSS) je tretou zbierkou **Marty Hlušíkovej** (1952). Tá ešte výraznejšie znejasňuje hranicu medzi poéziou pre deti a poéziou pre dospelých. Jej autorka sa totiž venuje primárne detskej literatúre. Hlušíkovej dvojdomosť sa v najnovšej zbierke prejavuje v schopnosti tlmočiť to tajomné, magické, čarovné, čo vidí v bežnom živote, a básňou zaobliť bolestné hrany spomienok a podať ich so sladkobôľnou nostalgiou. Zbierka obsahuje citlivé portréty blízkych (starý otec, priateľ Majo): „Môj dedko Francz, ktorý kino staval, / tú vôňu miloval. / S kakaom a vanilkou pod kabátom“ (s. 7) a metaforizované, harmonizované spomienky. Jej básne sa vyznačujú zvýšenou senzualnosťou a imagináciou. I keď zbierka nemá ambície výraznejšie inovovať básnický jazyk či súčasnú podobu slovenskej poézie, číta sa príjemne a môže byť čitateľsky pútavá.

**Stanislavovi Háberovi** (1966) minulý rok vo VSSS vyšli hneď dve zbierky: *Spovede z dymu* a *Popísané páperie*. Nájdeme v nich civilné texty, ktorých pôvab spočíva v neiluzívnom, neharmonizujúcom, no predsa harmonickom zobrazení manželského života a jeho každodenných radostí i starostí, no aj iných bežných problémov súčasného človeka. Výrazovo stavajú na akomsi zázname prúdu vedomia, potrhanom do takmer bezobrazných veršov s pričastými presahmi, elipsami a zvláštnymi gramatickými väzbami, kvôli ktorým text pôsobí dojmom rýchleho plynutia, no zároveň kostrbato. Háberove interpretačne prístupné verše, často založené na výraznej, miestami úsmevnej pointe, pôsobia príjemne, hravo, sympaticky.

## 3 KRÁTKE ÚTVARY

### 3.1 Fenomén slovenského haiku

V poslednom čase sa v našej poézii značne rozšíril žáner haiku, ktorý vo svojej slovenskej mutácii väčšinou nemá prísnejšiu kore-

láciu tvaru a myšlienky. Niekedy je, tradičnejšie, impresiou – pokusom o vystihnúť esencie intuitívnej súvislosti medzi prírodným zážitkom a človekom, častejšie však máva aforistický náboj, a tak to, čo z pôvodného prchavého haiku zostáva, sú len jeho formálne atribúty. Kríženie haiku s aforizmom je pritom azda celkom zbytočné – aforizmus či epigram majú svoju voľnosť a obmedzenia dané svojou dlhou tradíciou v našej literatúre. Situácia, ktorá u nás v súvislosti s haiku vznikla, však nie je v západnom svete nijako ojedinelá – jednoduchosť a úspornosť formálnej štruktúry podnietila jeho rozšírenie v mnohých národných literatúrach, kde nadobúda rôzne podoby. To však, prirodzene, nie je dôvod na to, aby sa o prototypovom haiku nediskutovalo, resp. aby sa od jeho realizácií nevyžadovalo, aby čitateľovi poskytovali viac ako len svoju formu.

*Mávnutie krídel. 42 slovenských haiku* (Skalná ruža) ponúka ukážku spracovania tejto žánrovej ponuky od 11 slovenských autorov a autoriek. Každý z nich má inú poetiku, inú súkromnú definíciu poézie, a tak je len prirodzené, že nie každý z nich môže inklinovať k esenciálnosti a impresívnosti haiku. To je vidieť napríklad na textoch D. Heviera, ktorý si formu haiku prispôbil svojmu civilnému výrazu, inklinácii k slovnej hre a aforistickému uchopovaniu reality: „Hovorím si Ja / A to je moje meno / Tiež sa voláš Ja?“ (s. 20). V knižke však nájdeme aj haiku, ktorým sa podarilo vystihnúť tento žáner; napr. haiku J. Zambora: „Bol čoraz belší / vznešenejší – obláčik – / až splynul s modrou.“ (s. 53). Projekt však celkovo pôsobí ako antológia krátkych – často akoby náhodne vybraných – úryvkov z tvorby 11 slovenských autorov, ktoré však na jednej strane nie sú dosť rozsiahle na predstavenie ich samostatnej tvorby, no na druhej strane nie sú žánrom dosť zjednotené na to, aby vzniklo ucelenejšie dielo.

Podobne je na tom aj druhá antológia haiku *Haiku, haiečku, haiku zelený: sedemnástslabičná antológia* (F. R. & G.), ktorú zostavil **Oleg Pastier**. I keď poskytuje väčší priestor samotnému textu (na rozdiel od *Mávnutia krídel* obsahuje takmer 150 krátkych básní), každý z 13 autorov má svoju vlastnú definíciu tohto žánru. Zloženie autorov (v štyroch prípadoch totožné s prvou antológiou) je úzko späté s autorskou základňou časopisu Fragment, len zriedkavo je podložené intímnejším a dlhodobejším záujmom autora o tento útvar. Publikácia okrem básnických textov prináša aj vyjadrenia autorov o tom, prečo píšu haiku a čo sa podľa nich „dá na takomto minimálnom priestore nájsť a napísať“ (s. 11). Z nich sa napr. dozvedáme, že V. Kupka haiku „nikdy predtým nepísal“ a ani mu to „nikdy nenapadlo“ (s. 59). Podobne ako vo vyššie predstavenej publikácii i tu sa stretávame s krátkymi útvarmi rôzneho komunikačného zamerania, kde žáner (a nie tak zriedkavo aj námet) je často len vonkajším, náhradným poetickým impulzom, nevyplýva z vnútornej potreby básnika vyjadriť sa práve takto.

**Mária Fazekašová** (1947), slovenská autorka, ktorá istý čas pôsobila v Maďarsku (tu jej vyšli aj dve prvé zbierky), vo svojom vydavateľstve vlni vydala tretiu zbierku *Neskutočne* (Úsmev). Napriek tomu jej poézia príjemne prekvapí – má vtipný nadhľad, ale aj esenciálnu hĺbku, pohráva sa s jemnými náznakmi erotiky a príbehu, ale najpôsobivejšia je vo svojej lyrickosti: „Všetko je prísutné / a tak zložito zaspáva / ako kamene / v neustávajúcom daždi“ (s. 31). Práve tento jemný lyrizmus, zdá sa, je potrebnou predispozíciou pre básnika/poetku na vytvorenie pôsobivého haiku, čo sa prejavuje v časti zbierky nazvanej *Niekoľko básní „ako“ haiku*. Azda práve vďaka Fazekašovej uvedomelosti (a pokore) sa jej podarilo k tomuto žánru pôsobivo priblížiť: „V podvečer leta / drozd z trávy vzlieta, dnes ti / ibišteľ svieti“ (s. 42).

**Jaroslav Liptay** (1947) sa po knižke aforizmov a zbierke *Pra – mieny* hlási so zbierkou *Po slove slovo* (Vl. nákl.). V nej sa popri

rozsiahlejšej básni pokúsil i o haiku a môžeme povedať, že vcelku úspešne – Liptayovo haiku komunikuje prchavú krásu prírodného momentu: „*v poryve vetra / škovránok vytrvalo / zvyšuje svoj hlas*“ (s. 62). Ostatné časti jeho zbierky sa sústreďujú najmä na ľubostnú a erotickú lyriku, oslavu ženy – múzy, v ktorej možno cítiť kollárovské inšpirácie. Sviežo pôsobí ironický nadhľad, grafické hračky a humor.

**Eva Drobná** (1943) v *Jesenných zamysleniach* (HKPS) tiež siahla po haiku, v úvode si ho dokonca teoreticky ozrejmjuje. Do tohto útleho útvaru sa jej podarilo vtesnať veľa z charakteristiky tzv. nulovej poézie: národnarstvo, regionálnosť, spirituálnosť, didaktickosť i reflexiu; jej haiku sa prechyluje i do aforizmu. V miestach, kde rezonuje prírodná lyrika, vyznie tento útvar relatívne pôsobivo, i keď mierne pateticky a ornamentalizovane.

Štvrtá knižka poézie **Gustáva Rumánka** (1937) *Sto haiku a verše* (Vl. nákl.) podobne ako Liptayova zbierka obsahuje popri klasickej básni, vystavanej na anachronických poetizmoch a slovných hrách, i haiku – tentoraz to slovenské – prevažne moralizátorské a spoločenskokritické.

## 3.2 Humoristické žánre

Slovenské haiku, ako som už naznačila, má miestami veľmi blízko k aforizmom, sentenciám či epigramom, ktoré ad definitionem patria na perifériu poézie ako jeden z jej podsystémov (azda i odtiaľ pramení určitá kritická averzia voči haiku, ktoré je, práve naopak – radené k „vysokéj“ poézii). V hodnotení si všimnem štyri z minuloročných zbierok aforizmov. **Lýra láry fáry** (VSSS) **Jozefa Pavloviča** (1934) obsahuje vtipné a hravé miniatúry rôzneho tematického a žánrového zamerania (láska, manželstvo, alkohol; hádanka, epigram, aforizmus): „*Čo najviac rozčuľuje storočného sklerotika? / Erotika*“ (s. 42). **Sexifóry-Afohryzmy-Aforizmy-Kresby. 111+222=333** (Veda) **Jozefa Sitka** (1935) napriek príťažlivejšiemu knižnému spracovaniu (ilustrácie, grafická úprava a typografia: Dušan Junek) však už také vtipné a inovatívne nie sú. Spracúvajú staré stereotypy a námety, často sklzávajú do banality, nudia. Podobne je na tom aj knižka **Jozefa Bilyho** (1946) *Tak sa z hory ozýva* (Agentúra pre regionálny rozvoj). Jeho texty budujú často na ošúchaných stereotypoch (manželské, rasové), ich pointa je neraz predvídateľná a málo tvorivá. Na pomedzí epigramatickej tvorby a – podľa slov autora – „tzv. vážnej poézie“ sa ocitla druhá knižka **Milana Hodála** *Zázračná planéta* (Garamond). Zbierka, ktorá je rozčlenená na päť kapitol, obsahuje vcelku vydarené a vtipné dlhšie i kratšie humorné aj satirické útvary prevažne zo spoločenských tém.

## 4 OSTATNÁ POETICKÁ TVORBA

### 4.1 Ľubostná

Tretia zbierka **Pavla Hiraxa Baričáka** (1971) *V tichu* (Hlado-Hlas) obsahuje patetické ľubostné texty ozdobené genitívnymi metaforami.

**Obojstranné zrkadlo** (IRIS) je ôsmou zbierkou **Emila Holečku** (1946). Nájde sa v nej verše, plné odkazov na autorov slovenskej i svetovej literatúry, erotiky a humorných dvojsmyslov, ale aj ľudského súcitu a životného bilancovania. Holečkove básne zaujmú prozaicky uvoľnenou dikciou a kultivovanou, no nie príliš objavnou obraznosťou.

**Odsúdená na lásku** (Perfekt) je druhou zbierkou **Dany Janebovej** (1953). Obsahuje citovo exaltované verše konvenčnej poetiky a ornamentálnej obraznosti. Básne však majú určitý pôvab,

popri konvenčných zvratoch a obrazoch tu nájdeme aj tvorivejšie zapracované motívy.

Tretia zbierka **Agi Jankulákovy** *Bublifuk* (Agentúra Signum) je, podobne ako jej predchádzajúca knižka, zbierkou veršov s ľubostnou tematikou.

**Miroslave Sihelskej** (1982) vyšli v minulom roku hneď štyri zbierky esteticky veľmi slabých básnických textov s ľubostnou a náboženskou tematikou: *Bez teba, Božia láska, Milujem ako viem a Z lásky o láske – zbierka básní* (MEA 2000).

Ďalšou minuloročnou knižkou ľubostných veršov je štvrtá básnická kniha **Michala Spišiaka** (1936) *Mám ťa nevidane rád* (Typopress). Ide o poetizovaný opis mesta, kde autor pôsobí: „*Benátky vidieť a zomrieť / Košice vidieť a... zostať*“ (s. 5).

Štvrtá zbierka básní *Pre teba* (Vl. nákl.) **Evy Márie Trajterovej** (1951), po verzii v Braillovom písme minulý rok vyšla v klasickej podobe. Trajterovej zbierka, ktorú i sama ilustrovala (aktmi), obsahuje eroticky ladené básne, miestami pôsobiace autenticky a citlivo, inokedy komicky.

### 4.2 Klasický viazaný verš

V minuloročnej nedebutovej poézii sa nájdú i zbierky, ktoré sa poučene pokúsili o oživenie klasického viazaného verša. **Maličkosti** (Ivona Matúšová) básnika a literárneho vedca **Eduarda Gombalu** (1932) sú autorovou siedmou zbierkou (minulý rok sa do hodnotenia nestihla dostať jeho zbierka náboženskej poézie *Ježiš – Mária – Jozef*; vyd. DSSJP). Oživuje v nej klasickú viazanú poéziu, vebí rodnú zem, prírodu. Inšpiráciou sa mu stávajú rôzne kvety a rastliny. **Zdenka Laciková** (1969) sa svojou jedenástou zbierkou *Rátanie splnov* (SEN) pokúsila o sonetový veniec. Zvládnutie takéhoto náročného poetického útvaru si vyžaduje veľa citlivej a precíznej práce, preto nie je zarážajúce, že u Lacikovej nachádzame kliše, banálne vyjadrenia a obsahovo vyprázdnené rýmové a rytmické vypchávkavy.

### 4.3 Reflexívna, spoločenská, príležitostná, náboženská, regionálna tvorba a iné

*Nočné piesne – Carmina nocturna* (Vl. nákl.) sú ôsmou zbierkou **Františka Bábela** (1928). Obsahujú spoločenskokritické, ekologické, regionálne a príležitostné verše.

Štrnásť zbierka veršov kňaza **Stanislava Brtoša** (1969) *Krásna a jedinečná* (SLZA) je knižkou reflexívnych textov oslavujúcich ženu – matku.

*Ludia, zamyslíme sa!* (Vl. nákl.) **Jána Daneka** (1952) je esejisticky ladenou knižkou úvah o dejinách človeka; nádych poézie textom dodáva len členenie do veršov.

Zbierka **Anny Dubovcovej** *Tak plynie život* (Vl. nákl.) obsahuje verše na rôzne témy (detstvo, advent, životný údel).

**Domícia Dúbravská** (zrejme ide o pseudonym vydavateľky Taťjany Šidlovej nar. 1946) si minulý rok vydala štyri zbierky (jedna z nich je autorkiným debutom): *Astrálny astroláb, Lubovník zláskovaný, Na vôňach Zeme líham a Mušľový kľúč*. Zbierky sa zameriavajú na reflexie o subjekte, erotike, spoločnosti či prírode a poetologicky majú prvky ľudovej tvorby.

**Eva Fordinállová** (1941) minulý rok vydala svoju piatu zbierku pod názvom *Z hĺbokosti duše* (LÚČ). Nájde sa v nej príhovory a prosby k Bohu, národne ladené pasáže aj intímne kontemplatívne texty.

Zbierka náboženských veršov určených duchovným **Na kolenách II** (ViViT) je siedmou básnickou knihou kňaza **Tomáša Gála** (1935).



Básne druhej zbierky **Zorice Horákovej** (1973) *Vnolam* (Knižnica Ružinov) často neposkytujú viac ako nejasný pocit ťaživej manieristickej ornamentalizovanosti a šifrovania. Báseň sa zamotáva do genitívnych metafor, lexikálnych okazionalizmov a samoučelných obrazov.

**Gustáv Hupka** (1925) minulý rok vo svojom vydavateľstve vydal dve knižky veršov – *Nočné etudy* a *Slzy času* (obe Ars Stigmy). Prvá z kníh obsahuje prevažne lúboštné a náboženské verše, druhá lamentácie nad vlastným osudom a vyjadrenia vďačnosti za starostlivosť blízkych.

**Danica Jakubcová** (1947) minulý rok vydala zbierku *Utrpením k radosti. Maliar a múza* (Forum sapientiae), ktorú i sama ilustrovala. Knižka vychádza k 110. výročiu narodenia Imra Weina-Kráľa a obsahuje výber z autorkinej tvorby z rokov 1978 – 2010. Básne, v ktorých sa autorka prihovára maliarovi či opisuje jeho obrazy, sa nijako nebránia inverziám či vzletným poetizmom.

V knižke *Lov dobrých slov. Zo zápisníka poľovníka a rybára* (Sprint dva) **Karol Kapeller** (1926) zveršúva zážitky a postoje poľovníka. Knižka v závere obsahuje ekologickú výzvu.

**Miroslav Kapusta** (1953) vo svojej druhej zbierke *Iný už nebudem* (HladoHlas) čitateľom ponúka patetické, lúboštné a sentimentálne exaltované texty plné genitívnych metafor.

**Jozef Kopčaj** (1944) minulý rok vydal dve z vyše desiatky zbierok, ktoré má podľa informácie na záložke pripravené na vydanie. Šiesta autorova knižka, *Štiplavá paprika* (RENOMA; samizdat *Kočky sú hodené* (2010) sa do minuloročného hodnotenia nedostala, je prierezom Kopčajovej básnickej tvorby za posledných 50 rokov. Texty v nej sú tvarovo aj tematicky rôznorodé, jednotné neustálou kontempláciou. Kopčajova druhá zbierka *Správny chlap* (RENOMA) prináša arteterapeutické reflexívne texty krajne osamelého lyrického subjektu.

Knižka *Mrazivý karneval* (Minor) je tretou (jeho minuloročná *Medonosná sestra* (Minor) sa do hodnotenia nestihla dostať) zbierkou básní **Pavla Korbu** (1971). Texty, ktoré obsahuje, majú apelatívne, ideologické a moralizátorské zameranie.

*Svitanie* (Garmond) je druhou zbierkou **Petra Kormanu** (1990). Obsahuje poetologicky anachronické, citovo exaltované reflexívne verše, sondujúce temné stránky bytia.

*Harmónia tela a duše* (ARCH-a Miro Mindáš) **Moniky Kušnierovej** okrem návodov na meditáciu obsahuje i dva bloky básní bez akejkoľvek ambície mať umeleckú hodnotu.

*Kaviarská poézia Luba Olacha* (Agentúra Aurum) je tretou zbierkou **Lubomíra Olacha** (1948). Esteticky slabé básne vo veršoch opisujú slovenské aj zahraničné krčmy.

**Julo Ondrej** (1953) minulý rok vydal zbierku *Odeté, ale nahé* (Asociácia lekárníkov Slovenska). Knižka obsahuje reflexívne, apelatívne, miestami didaktické a prvoplánovo spoločenskokritické texty, ktoré stavajú na genitívnych metaforách a násilnom zahmlievaní sémantiky.

Siedma a ôsma zbierka autorky **Drahomíry Pechočiakovej** (1945) *Dumky jesenné* a *Mozaikové okná alebo svetlo do zásoby* (obe YES FIN) obsahuje prírodné, náboženské, oslavné, regionálne, reflexívne, príležitostné verše a verše s národnými motívmi.

**Katarína Perinajová** (1961) si v minulom roku vydala tri zbierky reflexívnej, náboženskej, spomienkovej, prírodnej, národnárskej a regionálnej lyriky: *Katkine básne 1* (debut), *Katkine básne 2* a *Katkine básne 3* (všetky tri Vl. nákl.).

**Miro Jozef Repka** (1930) vydal ďalšiu zbierku moralistických regionálnych, príležitostných a náboženských veršov pod názvom *Slno sa vracia* (Vyd. Michala Vaška).

Knižka *Zabudnuté príbehy vrchárrov* (Dali-BB) **Emila Rončáka** (1933) obsahuje básne a poviedky, opisujúce osudy ľudí z vrchárskej oblasti.

**Gabriela Spustová-Izakovičová** (1967) v roku 2011 za pomoci vydavateľa Ing. Petra Spustu slovenskú literatúru obohatila o vyše pätnásť ISBN. Dokumenty vyšli na CD nosičoch a obsahujú nové texty i ďalšie vydania textov už publikovaných; napr.: *Dumy, Sonety, Výkriky, Cesty Sofie, Môj milovaný kráľ Dávid, Moje haiki*.

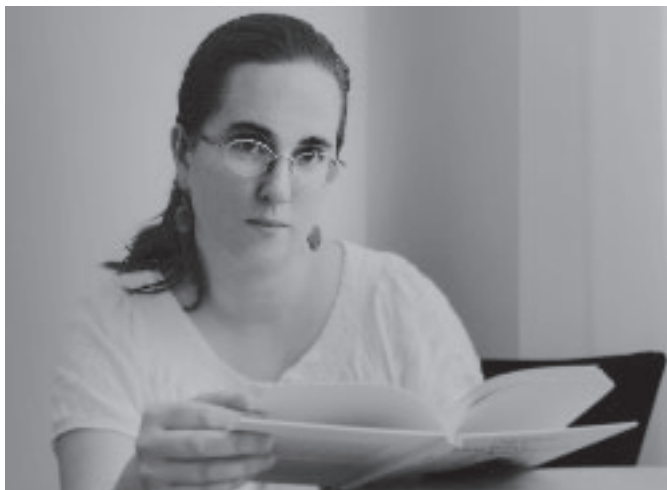
*Viera a láska (básne, myšlienky, úvahy)* (Vl. nákl.) **Jozefa Špaka** (1963) zveršúva kresťanské ideály.

Dvojzbierku **Imricha Vaška** (1936 – 2010) *Prezázračno* a **Zuzany Vaškovej** (1944 – 1999) *Spokorou k láske idúca* (VERBUM) edične pripravil R. A. Ružomberký. Časť, ktorej autorom je I. Vaško, obsahuje regionálnu, príležitostnú, prírodnú a náboženskú lyriku, časť, ktorej autorkou je jeho manželka, je zameraná na náboženskú lyriku.

**Ante Malanuit** je ďalším z pseudonymov **Michala Vincenta**. V roku 2011 vydal zbierku 15 poetických textov pod názvom *Zo záhrobia* (Herba). Knižka má podnázov *rýmované lomcovanie*, čo vôbec nie je náhoda. Rýmy (gramatické, rytmicky nepresné) textami skutočne zimnične lomcujú.

Pre informáciu spomeniem aj minuloročné (editorsky viac či menej vydarené) súborné vydania, resp. spomienkové výbery poézie etablovaných básnikov a poetiek: **Tatjana Lehenová** (1961) *Pre vybranú spoločnosť/Cigánsky tábor* (Kalich); **Ján Ondruš** (1932 – 2000) *Básnické dielo* (Kalligram); **Štefan Strážay** (1940) *Básnické dielo* (Kalligram); **Jozef Urban** (1964 – 1999) *Zúriivo, nežne, svoj* (Public Promotion).

K nasledujúcim knižkám, o ktorých viem, že minulý rok vyšli, som sa nedostala: **Anna Foltánová-Plečitá** (1925) *Spomienky – sta čisté pramienky* (Vl. nákl.); **Juraj Kalnický** (1951) *Zamatová vôňa dažďa pre šedé saténové nebe* (Repronis); **Teodor Križka** (1956) *Rosa z pavučín* (VSSS); **Helena M. Sigullová** (1935) *Zastávka na plytčine* (Zemplínska knižnica v Trebišove).



# ZRELOSŤ VYJADRENIA VS. HĽADANIE VLASTNEJ CESTY

Slovenské básnické debuty 2011

**Katarína ZITOVÁ (1984) vyštudovala odbor slovenský jazyk a literatúra - občianska a etická výchova na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. V súčasnosti je internou doktorandkou na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty UK. Venuje sa tvorbe Štefana Strážaya v kontexte slovenskej poézie 2. polovice 20. storočia.**

Označenie *debutant* v nás najčastejšie evokuje básnika v mladom veku, stojaceho na prahu svojej tvorby, ktorý si hľadá poetické cesty a cestičky a experimentuje s rôznymi možnosťami vyjadrenia. V roku 2011 však prevládali medzi debutantmi skôr básnici strednej a staršej generácie. Z dvadsiatich knižných prírastkov, ktoré sa dostali do tohto prehľadu, sa iba na ôsmich autorsky podieľala najmladšia generácia (myslím tým menej ako tridsaťročných). V ostatných prípadoch prichádza k čitateľom poetická výpoveď (vekovo) zreých tvorcov. Logicky z toho vyplýva očakávanie, že aj ich vyjadrenie bude vyzreté, vycizelované a po všetkých stránkach prepracované, tým skôr, ak pôjde o výbery z celoživotnej tvorby. To, do akej miery je „staršia“ poézia vycibrenou a „mladšia“ hľadajúcou (alebo opačne?), sa však odvíja od mnohých faktorov, a tak sa naše očakávanie nemusí potvrdiť.

Začnime teda výnimočne od konca. Autori staršej (a staršej strednej) generácie vo svojich dielach najčastejšie skladajú účty svojmu doterajšiemu životu a reflektujú ho zo všetkých strán. Azda najlepším príkladom „bilančnej“ zbierky je debut **Márie Látkovej-Bajnokovej** (1946) *Vyznania* (Advent-Orion). Jej básnické texty sú naozaj vyznaniami z hĺbky duše, ich základným kritériom je úprimnosť výrazu. Na tematickej osnove postupuje chronologicky: začína idylickými spomienkami na detstvo a rodný kraj, ktoré síce neoplývajú novátorskou obraznosťou, no rovnako sa vyhýbajú aj prehnanému pátosu. Spolu s dozrievaním a iniciáciou do ľúbostného vzťahu sa idyla pomaly narúša a objavujú sa prvé náznaky problémovosti. Ženský lyrický subjekt sa postupne dostáva až k filozofickým úvahám o ľudskom údele. Poetka je k človeku veľmi kritická, obviňuje ho z povrchnosti, sebeckosti a nadradenosti. Do kontrastu k jeho správaniu stavia prírodný kolobeh s presnými zákonitosťami a všadeprítomnou pokorou. Hoci sú to v našej poézii už tradičné protiklady, darí sa jej vystihnúť niektoré originálne momenty. V závere sa ženský lyrický subjekt podujme na hodnotenie vlastného života. Spočiatku je z úvah cítiť smútok a nostalgiu, ale nakoniec aj zmierenie, prameniace z prírodného paralelizmu a viery: „*Jablčko dozreté / hospodár s láskou chytá do dlaní, / aby nepadlo tvrdo, / aby sa neudrelo. // Až raz / aj duša moja dozreje / (bolesťou? tarchou? poznaním?), / nedaj jej padnúť, / prosím, Pane. / Zachyť ju hriešnu, boľavú / v láskavé svoje dlane“* (Až raz). Zbierka tak zanechá príjemný pocit, že aj napriek konečnosti života je všetko na svojom mieste a nevyhnutný kolobeh je správny.

Sviežim poetickým dielkom je aj prvá básnická zbierka autorky detskej literatúry **Márie Čechovičovej Chudera** (Artemis Design), ktorá je výpoveďou o jednom nevydarenom vzťahu. Už od začiatku sú v ňom jasné pozície vinníka a trpiteľa: obeťou je jednoznačne ženský lyrický subjekt, ktorý sa - ako už názov naznačuje - štylizuje do podoby „chudery“, odvrhutej ženy, hračky v rukách muža. Do tejto neradostnej pozície sa dostala pre svoju bezmocnosť, spôsobenú absolútnou závislosťou od mužského partnera. V počiatkoch vzťahu je to úplná odovzdanosť, možno až zaslepenosť láskou a túžbou, ktorá však zo ženy robí otrokyňu. Jej mužský náprotivok to dokáže využiť a ženskej hrdinke čím ďalej, tým viac ubližuje. Ona - hoci si to uvedomuje - nie je schopná sa spod vplyvu partnera vymaniť. Vzťah nakoniec ukončí muž, ktorý odchádza za inou, a zúfalú ženu necháva napospas svojmu osudu. Jej sebaľútosť vyústi do generalizovania a obviňovania všetkých mužov - v nich je už badať aj nadhľad, dodatočný odstup, ktorý dáva vyznieť mnohokrát sviežim a ironizujúcim výrokom: „*Z mojich citov / si uštrikoval / sveter / Zvyšok bavlny / hodil do starej almary / na prízemí / Sveter si prehodil / ledabolo cez ramená / Vykročil / Tváril sa / že zožral / všetku múdrosť sveta / Pokým na ihlicu / bez / vlny nenatrafil“* (Ihlica). Zbierka prekvapí aj odvážnymi erotickými obrazmi, autorka sa nevyhýba telesnému prežívaniu lásky. Aj vďaka zrelej reflexii vzťahu a schopnosti povzniesť sa je Chudera uveriteľnou a slušne zvládnutou básnickou výpoveďou.

Menej vydarená je debutová zbierka **Ivety Ondrejkovej** (1961) *Po schodoch z vody* (RECO). Môžeme v nej identifikovať dve nosné tematické línie: tvorbu poézie a partnerský vzťah. Spoločnou črtou oboch je akási nemožnosť/neschopnosť vyjadrenia. Vo vzťahu sa konkretizuje cez naznačené, tušené prekážky, akési vzájomné obchádzanie sa, bezdôvodné strácanie kontaktu; v tvorbe je to zasa nedopovedanosť, neustále boreníe sa s najlepším možným spôsobom vyjadrenia. Poetka to však predvádza aj na formálnom usporiadaní básní - jej texty pôsobia nedokončené, nedopovedané, mnohokrát sa v nich stráca sľubne sa kryštalizujúca pointa (nakoniec, možno je to autorský zámer). Viazaný verš a snaha dodržiavať rýmy takisto vo viacerých prípadoch textom škodí: „*V mžiku je možné stratit človeka / a spomienka sa stane memoárom. / Prišlo to samo. / Ja sedela som nad pohárom / a tretí stál tam oproti“* (Zistenie). V niektorých básňach sa ale Ondrejkovej darí udržať

jednu hlavnú líniu a rozvíť ju do pôsobivých obrazov (*Skrotenie (zlej?) slzy*). Zbierku dopĺňajú pozoruhodné fotografie hier svetla a tmy od Antona Sládeka.

Najstarším debutantom minulého roka je **Michal Valúšek** (1931). Jeho básnická zbierka *Od súmraku do úsvitu* (Petit) je rozdelená na tri časti. Prvá z nich, *Domovina*, je vyznaním lásky rodnému kraju, slovenskej prírode a ospevovaním jej krás. Valúšek tematicky čerpá aj z rodiny, detstva, všima si prežívanie každodenných situácií. Nestavia ich však na piedestál, práve naopak, upozorňuje aj na závažnejšie stránky života, no prijíma ich s pokorou. V druhej časti *Od súmraku do úsvitu* sa k reflexii individuálneho života pripájajú aj celospoločenské problémy. Lyrický subjekt trápí osud národa, krivda a nespravodlivosti páchané na bezbranných. V textoch badať súcit s trpiacimi, odsúdenie pýchy a falošnosti, dokonca občas z nich presvitne aj apel na morálne prebudenie človeka. Záverečnú časť *Ako išiel čas* tvoria žánrové obrázky minulosti, ktorých cieľom je demonštrovať čistotu predošlého života, ale pomaly do nich preniká aj bilančná analýza vlastného života a otázky ďalšieho smerovania: „*Môj život / džbán z hlíny... / Rozbitý. / Môj život / zvon z veže... / Padnutý. / Môj život / smer cesty... / Stratený (Bez ilúzií)*“. Súčasťou zbierky sú aj pôsobivé fotografie prírody od autorovho vnuka.

Metafyzické témy a hľadanie miesta človeka vo svete tvoria náplň básnickej zbierky **Štefana Bučka** (1957) *Tušené ostáva v tieni* (Petrus). Bučkov lyrický subjekt vychádza z pravej viery v Boha, je zraňovaný falošnosťou a pokrytectvom iných, trpí nimi a vedome vyhlasuje, že sa chce radšej odlišovať od zvyšku spoločnosti, ale pritom žiť svoj život maximálne autenticky. Jeho prvotný pocit stratenosti a vlastného zlyhania postupne vystrieda uspokojenie a harmónia z odhalenia niečoho väčšieho, čo presahuje individuálne bytie: „*Chýba vôľa siahnuť na dno seba. / Vyvrhnúť von špinu, pomyje. / Aby sa nám zjavil kúsok neba / a v ňom pravda. O Tom, ktorý je (JHVH)*“. Subjekt tak putuje cestou hľadania ľudskosti, podstaty človeka, trvalých hodnôt ako protikladu k vyprázdnenosti chvíle. Bučko zvláda aj tradičnú formu viazaného verša. Knihu dopĺňa CD, na ktorom autorské čítanie textov sprevádza hudba autorovej manželky Adrieny Bartošovej.

Na podobnom ideovom podloží stojí zbierka **Otázniky** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) **Zdenky Mahajovej** (1956). Hoci pred niekoľkými rokmi vydala román, poeticky debutuje až teraz. Aj ona sa zaoberá otázkami existencie človeka vo svete, jeho úlohou, stavia sa do pozície otvorenej kritičky. Jednotlivca vyzýva, aby prebral zodpovednosť za svoje činy a nehľadal neustále výhovorky: „*Zrkadlo nastav svojej tvári - / uvidíš strach, vinu, nádej. / Neposuň iným, čo ťa kvári, / vyrieš si sám svoj životný dej (Zrkadlo)*“. Zbierka je ale presvietená aj vierou v správne usporiadanie sveta podľa Božej vôle. Úvahy o smerovaní človeka vyvolávajú dva hraničné momenty ľudského života: narodenie a smrť. Pri narodení poetka vyzdvihuje jedinečný zmysel každého individuálneho života. Smrť zasa nevníma vyslovene negatívne, je pre ňu skôr završením poslania človeka. Občas sa jej však rozpadne štruktúra textu a stratí sa tak dojem celistvosti výpovede. Aj túto zbierku dopĺňa CD, na ktorom poetka nahovorila časť básní v sprievode hudby autora Maoka.

Pohnutý osud sprevádzal debutovú knižku básní, balád a blues **Pavla Elgyüta** (1955-2011) *Zoblečený do ozveny* (Artis Omnis). K svojim čitateľom sa totiž dostala až päť dní po autorovej smrti... Básnik, dlhodobo pripútaný na invalidný vozík, no predsa aktívny paraolympijský športovec, v nej otvoril viacero otázok, a to celkom závažných, niekedy až existenčných. A hoci dokáže veľmi výstižne (a občas aj úsmevne) pomenovať negatívne javy, z jeho textov sa nestráca nádej. Vždy je v nich citeľné odhodlanie vzoprieť sa nepriazni osudu a bojovať za svoj kúsok šťastia: „*Veď osud nezvítazi nad člove-*

*kom, / kým chýba krížik pred menom, / má šancu, môže sa stať tichou riekou / alebo nemým kameňom... (Nechaj sa strhnúť prúdom)*. Takýto postoj k životu bude vždy povzbudivým a pre čitateľa potešujúcim.

Čínsky básnik **Paolo Zhang** (1967), žijúci a tvoriaci na Slovensku, vlni vydal svoju prvú samostatnú zbierku básní *Tieň jin-jangu* (Milanum). Orientálny symbol jin a jang reprezentuje dva protiklady, tmu a svetlo, pasivitu a aktivitu, smútok a radosť. Zároveň však symbolizuje aj to, že oba princípy sú vo vzájomnej rovnováhe, dopĺňajú sa a nemôžu existovať osamotene. No v Zhangovej básnickej zbierke, zdá sa, predsa len prevážil jeden z nich – ako inak, negatívny. Súčasný svet je preto už len tieňom prastarej harmónie. Neestetické obrazy rozbitej oblohy či spálenej zeme len umocňujú bezútešné pocity lyrického subjektu. Stáva sa tulákom, ktorý nevie nájsť svoje miesto: „*Ty ja oni / Z čoho pozostáva tento priestor? / Chodíme tam a sem ... / So sklonenou hlavou / zhrbený / dobrovoľne vstupujem / do nastraženej krehkej pasce (Chodíme sem a tam)*“. Verše z čínskeho rukopisu preložila autorova manželka Daniela Zhang Cziráková.

Znepokojivý dojem zanechá v čitateľovi aj básnická zbierka **Daniely Bojnanskej** *Svietiš keď miluješ* (Renesans). Deficit jej lyrického subjektu je spôsobený neprítomnosťou milovanej osoby: mužský partner sa od nej neustále vzdaluje, musia si k sebe hľadať cestu, no nedarí sa im naladiť sa na spoločnú vlnu. To, samozrejme, ženskú hrdinku frustruje a uzatvára ju do začarovaného kruhu, z ktorého sa nevie vymaniť. Zatiaľ jej chýba odstup na to, aby dokázala pomenovať problém a odstrániť ho. A keďže samotná hrdinka zatiaľ tápa vo svojom hľadaní, dostáva do rovnakej situácie aj čitateľa. Napriek tomu, že je zbierka dosť rozsiahla (na debut), motivicky aj metaforicky sa postupne vyčerpáva a stále variuje podobné momenty, čo pôsobí trochu únavne. Na druhej strane: umocňuje to bezútešné pocity lyrického subjektu a odďaľuje chvíľu zmierenia sa s osudom, čo je pravdepodobne autorským zámerom.

Knihá **Milana Adamčiaka** (1946) *Archív I (Expo)* (DIVE BUKI) nie je v pravom zmysle slova debutom, iba prvým vydaním autorových doteraz nepublikovaných textov z rokov 1964 - 1972. V našej literatúre predstavujú málo frekventovaný typ experimentálnej, vizuálnej poézie, ktorá využíva viac grafický (formálny) než obsahový potenciál jazykového materiálu. U Adamčiaka je badateľná fascinácia formou, ktorú prispôsobuje a tvaruje podľa svojich potrieb, so slovom narába ako so surovinou. Jeho texty sú experimentom, po výtvarnej stránke zaujímavým a často veľmi vydatým, ťažko však hodnotiť ich literárnu kvalitu. V niektorých z nich sa mu však daria naozaj výstižné prepojenia významu a jeho formálneho stvárnenia (*Liniengedichte*).

Poéziu strednej generácie zastupuje zbierka **Hanky Kaulzarič** (1973) *Návraty z útekov* (Vydavateľstvo ESA). Jej ústredným motívom je cudzota, ktorá sa prejavuje v známych priestoroch: ženská lyrická hrdinka sa vracia zo svojich útekov, no nespoznáva samu seba; stojí pred zrkadlom, ale vlastné telo je jej cudzie; obnažuje si telo aj dušu, no i tak nie je pochopená; a miesta, predtým dôverné, sa menia na väzenie. Neustále hľadanie vlastnej identity a pocitu zmysluplnosti vo svete sa stáva primárnym cieľom jej života. Pocitovo naplnené prežívanie lásky je však brzdené všadeprítomným chladom, nemožnosťou komunikácie medzi ňou a partnerom alebo len akýmisi nedefinovateľnými prekážkami. V textoch sú však napriek všetkej bolesti vpísané aj drobné náznaky nádeje, že hrdinka raz predsa len „*dočiahne na hviezdy, ktoré zatiaľ žiaria pre druhých (Obloha plná hviezd)*“. V básňach nenájdeme záplavu originálnej obraznosti, poteší však čistotou a úprimnosťou výpovede.

Prozaik **Peter Krištúfek** (1973) obohatil slovenskú básnickú scénu zaujímavou zbierkou **75W** (Knižná dielňa). Napriek závažnos-

ti tém, ktoré si v nej nachádzajú svoje miesto (naštrbenie vzťahu, ale predovšetkým narušenie najintímnejšieho prostredia človeka – domova a najbližšieho známeho sveta), sála z básní akási nedefinovateľná atmosféra pokoja a ticha. Krištúfek odhaľuje poetický potenciál vo všedných veciach a dopĺňa ich príznakom jedinečnosti. Výnimočnú atmosféru podčiarkujú aj ilustrácie Martina Grocha, ktoré (komiksovým štýlom) vytvárajú vlastné doplnkové príbehy.

V spoločnom zborníku zo súťaže **Básne 2010** (KK Bagala) sa stretáva poézia strednej generácie s tou najmladšou, umeleckými kvalitami sú však dosť vyrovnané. Poteší na nich to, že sa neuchylujú len k obsahovo prázdnu kritizovaniu životných situácií, ale usilujú sa aj nerezignovať na poetickosť svojej výpovede.

Najmladšia generácia autorov sa minulý rok tiež prihlásila v rámci spoločných projektov či literárnych súťaží. Výsledkom jednej z nich je **Sólo pre 9 hlasov** (Ikar – edícia Mám talent) – kolektívny debut deviatich básnikov. Ich pohľad na svet je väčšinou pesimistický. Spôsobené to býva stroskotaním vo vzťahovej oblasti, zúfalou snahou o prekonanie samoty a nepochopenia. Najlepšie to vyjadrujú básne **Penelope Toomey**, ktorá dokáže na minimálnom priestore rozohrať maximálne vážnu situáciu. Trýznivé odhaľovanie pravdy o vzťahu dvoch ľudí, ich neustále približovanie a vzdalovanie vyjadruje živými obrazmi. Absurdnosť okolitého sveta, jeho absolútnu rozbitosť presvedčivo vpísal do svojich veršov **Michal Pivarčí**. **Miroslava Ábelová** je zasa reprezentantkou „rebelskej“ generácie, ktorá chce pomenovať veci pravými menami, a pritom sa nevyhýba ani drzým a drsným vyjadreniam. Viacero debutantov z tohto projektu má v sebe potenciál uberať sa vlastnou cestou a priniesť do poézie neošúchané pohľady na svet. Nakoniec, niektorí to už dokázali aj vlastným debutom – v roku 2010 Miroslav Búran a minulý rok aj **Mirka Ábelová** (1985). A tá provokuje už samotným názvom zbierky – **Striptíz** (Ikar). Vo svojich veršoch si mladá autorka nekľade servítku pred ústa. Jej ženská hrdinka sa štylizuje do pozície rebelky, ktorá sa nebojí vypovedať všetko, čo ju irituje či deprimuje, bez príkras, hovorovým, nepoetickým (niekedy i vulgárnym) jazykom: „Som malý rebel / Snažím sa vpísať pár slov / na počmáranú tabuľu spoločnosti // Do ruky ste mi strčili zlomenú ceruzku / Vraj píš, sloboda prejavu!“ (Hlupáci, toto som ja!). Toto gesto vzbury jej pomáha odosobniť sa. Rázne riešenia, strohé vyjadrenia, namiesto sebalútosti hnev – s jej hrdinkou si veru neradno začínať! Je to sebavedomá mladá žena s vlastnými názormi a nenechá sebou manipulovať. Ponúka aj niekoľko trefných postrehov k smerovaniu spoločnosti (*Niet návratu do jaskýň. Je nás priveľa*). Masku nedotknutosti si skladá len vtedy, keď ide o jej najbližších – rozcitlivie ju odlúčenie od nich, strata, smrť. Ábelovej smelé básne sú príjemným oživením našej najmladšej poézie – dokazujú, že ženské písanie nemusí byť len sentimentálne a prehnane úvahové, ale tiež zdravo bezočivé...

Odvážne sú aj texty básní/piesní rapera **Beneho** alias **Mariána Benkoviča** (1984) v dvojknihe **Slovenčina pre samoukov / Spam poetry** (KK Bagala). Tá sa k básnickým debutom pridružila jednoducho preto, že autor dostal ponuku vydať texty svojich piesní aj knižne. A hoci pravdepodobne nemali ambíciu stať sa „básňami“, určité poetické kvality sa im nedajú uprieť. Spoločnosti, v ktorej sa pohybuje a pozorne ju vníma, nastavuje nemilosrdné zrkadlo. V ňom vyplávajú na povrch neradostné skutočnosti: egoizmus a boj o svoj vlastný prospech, povrchnosť všetkých vzťahov, požiadavka konformity, národnostná a rasová neznášanlivosť, zahmlievanie pravdy... To všetko vedie k strate ideálov a rezignácii na akúkoľvek intervenciu k zmene. Beneho verše sú niekedy arogantné, trúfalé a presvitajú z nich vulgarizmy – je to však jeho spôsob apelu na zvyšky ľudskosti v človeku.

Jedným z najmladších debutantov je **Michal Badín** (1988). Jeho útlá zbierka básní **Rieka a tieň** (Knižné centrum) prináša mla-

dícke opojenie životom a všetkým, čo ponúka – nečudo, že v nej dominujú alkohol a ženy. Nevyhýba sa ani erotizovaniu, ale v decentnej rovine; telesnosť však tvorí podstatnú náplň jeho vzťahu so ženskou partnerkou, k duchovnu akoby nevedel (alebo nechcel?) preniknúť. Zostáva preto na povrchu, ženu opisuje najmä zo stránky fyzického vzhľadu, akoby mu čosi bránilo rozvinúť vzťah naplno. Koniec koncov, lyrickému subjektu to tak pravdepodobne aj vyhovuje: „Miešam si / (už iba) spomienky / na nepokoj svetiel – // Naším sviečkam / ich razom uchytíl / nekonečný rozhovor“ (Už iba). V závere zbierky upúšťa od hedonizmu a reflektuje aj závažnejšie spoločenské témy.

Príjemné oživenie mladej poézie predstavuje zbierka **Michala Rehúša** (1982) **Program dekomunikácie** (Drewo a srd/Vlna). V nadväznosti na postmoderné tendencie v našej poézii Rehúš demonštruje vyprázdnenosť súčasného jazyka spájaním nelogických výrazových prostriedkov a parodovaním vedeckého jazyka, predovšetkým zásad písania akademického textu. Vyberá si umelo vytvorené textové floskuly (napríklad príručku na precvičovanie strojopisu), vytvorené podľa žiaducej schémy, aby ukázal zlyhávanie úsilí zaškatuľkovať ľudský život do noriem a pravidiel a vysmial sa našej rigoróznosti, ktorá už dávno nepomáha formovať pocit zmysluplnosti sveta: „1) Meno dieťaťa musí byť výstižné zmysluplné / a musí korešpondovať s obsahom dieťaťa / 2) Meno a priezvisko rodiča (bez akademických titulov) / sa uvádza za menom dieťaťa / 3) Pri dlhších menách treba uviesť / abstrakt v angličtine alebo nemčine a kľúčové slová / 4) Samo meno by nemalo presiahnuť 20 000 znakov / (vrátane medzier a poznámok pod čiarou)“ (Inštrukcie pre rodičov).

Jedným z najvyspelejších debutov minulého roka je básnická zbierka **Martina Dzúra** (1981) **Dekonstrukcia podľa času** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Hoci jej názov môže naznačovať postmoderné smerovanie, nie je to tak. Mladý autor bravúrne zvláda nielen obsahovú náplň a kultivované vyjadrovanie svojich pocitov, ale aj formálne usporiadanie textov: prácu s viazaným veršom, rýmy, ktoré nie sú odkázané na triviálne spojenia v rýmovkách, dokonca vytvára aj sonetový veniec. Tematicky zbierku ukoťtuje každodenným prežívaním sveta, situuje ju do priestorov rodiny a detstva, vyzdvihuje jeho hodnoty. Nosnými sú vzťah k žene, materstvu, vnímanému citlivo a takmer posvätné. Naznačuje však aj problémové momenty a čitateľ vytuší, že za zabíjaním králikov sa skrýva aj smrť lásky a že odvrátená strana zrkadla odhalí aj také obrazy duše, o ktorých by lyrický subjekt radšej nevedel...

Lásku a vzťahy, predovšetkým z ich problémovej roviny, tematizuje aj **Andrea Berzáková** v básnickej zbierke **Mozaika duše človeka (a jej 50 úlomkov)** (DAXE). Päťdesiat textov zoradených abecedne tvorí výpoveď o premenách jednej lásky, ktorá sa – ako inak – nekončí happyendom. A hoci má toho poetka na srdci veľa, nie vždy sa jej to darí aj vyjadriť: „Zahľad sa teraz do svojich očí, / zistíš len to, že svet sa v nich točí. / Zahľad sa raz do lásky očí, / zistíš len, že svet sa vôkol vás točí. / Čo sa stane, keď zavrieš oči? / Nič. Ten živý svet sa stále dookola točí. / Keď však láska raz zavrie oči, / tvoj svet sa zrazu náhle prestane točiť“ (Kolotoč). Básne prinášajú aj originálne momenty, ktorými sa nedostatky dajú vyvážiť.

Nedá sa jednoznačne generalizovať, ktoré básnické debuty vychádzajú z tohto prehľadu ako „zrelšie“. Starší básnici sú zvýhodnení tým, že sa vedia na tematizované udalosti pozrieť s odstupom. Ale zasa – ani mladíčka zanietenosť a rozhorčenosť určite nie sú na škodu! Oba pohľady môžu byť veľmi presvedčivé, no takisto môžu uviaznuť na prílišnej povrchnosti a prehnanej štylizácii. Autorom, ktorí už v debute zúročili svoj poetický potenciál, však môže postupné hľadanie a kreovanie vlastnej cestičky pomôcť k tomu, aby umelecky ešte viac vyzreli.



# FRAGMENTY SLOVENSKEJ PRÓZY 2011

25 887 znakov o pôvodnej literatúre

**Karol CSIBA (1975) sa narodil a žije v Bratislave. Je pracovníkom Ústavu slovenskej literatúry SAV. Okrem toho vyučuje na Filozofickej fakulte UCM v Trnave. Venuje sa spomienkovej próze 20. storočia.**

Na otázku „Aká bola slovenská próza 2011?“, by som najradšej odpovedal: „Neviem!“ Svoju pochybnosť môžem rozmeniť na drobné:

1. Chce sa próza nanovo umelecky definovať?

2. Nesúhlasí s doterajším obrazom skutočnosti a prestáva byť jej vazalom?

3. Ponúkla mi minuloročná produkcia prózy niečo ako čitateľovi? Občas mám pocit, že mi právo reagovať na aktuálnu slovenskú literatúru naozaj nepatrí. Základom všetkého je tajomstvo vlastného čítania, ktorému nechýba kombinácia skúsenosti a otázok. Literatúra sa čuduje vo mne, ja ochkám v nej. Sadáme si spolu za okrúhly stôl a rozširujeme si manévrovací priestor. Komunikácia je zábavná a určite inšpiratívna, konfrontujeme si s textami myšlienkové východiská a jazykové konštrukcie. Budem šťastný, ak v tomto procese spojím metodologické pravidlá interpretácie s čitateľským zážitkom. Ani vtedy však pochybnosť o schopnosti posudzovať hodnotu prózy daného obdobia nezmizne. Rozhodujúcim kritériom sa stal model realizovaných či absentujúcich medziľudských vzťahov stvárnený v prózach. Možno preto bude zvolený výber tolerantnejší a nebudú sa mu hnusiť aj „podružnejšie“ literárne texty.

V intencii tohto vynútené „kľúčového“ kritéria a bez rigorózne existujúcej hierarchie nám ako prvý prichádza pod ruky druhý román **Pavla Rankova Matky** (Edition Ryba). Jeho rozprávačský pôdorys nie je zložitý: vo viacerých historických rovinách, niekde medzi súčasnosťou a druhou svetovou vojnou, dakde medzi Sovietskym zväzom, dobovým Československom a dnešným Slovenskom uvažuje o podobách materstva. Rozpráva príbeh Zuzany Laukovej, odsúdenej za kolaboráciu počas druhej svetovej vojny a deportovanej do sovietskeho pracovného tábora. V jeho priestoroch sa jej narodí syn. Paralelnú rovinu tvorí príbeh študentky Lucie Herlianskej, ktorá píše diplomovú prácu na tému Formy a špecifiká realizácie materstva v hraničnej situácii. Jej existenciou dotvára presvedčanie vlastnej matky, aby išla na potrat. Pre

román je charakteristické, že autor uprednostňuje postavy pred lineárnou fabuláciou. Postavy sú tematicky exponované, kolíšu medzi rôznymi typmi, preto ich nedokážeme tak úplne zaradiť. Ich sémantickú plnosť modifikujú mŕtvy Zuzanin snúbenec Alexej (sovietsky partizán), jej matka a syn, resp. vedúci Luciinej diplomovej práce, docent Peter Voknár. Rytmus rozprávania je aj preto výrazne prerývaný. Striedanie jednotlivých naratívnych polôh zjednocuje stretnutie Zuzany s Luciou. Autor dáva týmto spôsobom najavo vlastné rozhodnutie, že stredovú pointu musíme hľadať práve v spojení týchto, z pohľadu celej prózy, anticipačných bodov. Čitateľom oznamuje, že ich má vo svojej moci. Základom interpretačného poľa zostáva stretnutie dvoch ľudí. Zuzana je súčasťou Luciinej diplomovej práce a zároveň vyplňa základný zmysel rozprávania, ktoré z tohto stretnutia jednoznačne ťaží. Z primárneho vzťahu rozprávač - počúvajúci sa autor snaží vydolovať čo najviac, no toto jeho tlačenie na pílu nepridáva próze špeciálnu podmanivosť, práve naopak, sama sa zmieta v zdĺhavých prehovoroch, ktoré by mali skončiť o pol taktu skôr. Kľúčové reflexie materstva sú posunuté až k základným existenciálnym pozíciám. Vďaka nežiaducej intervencii „veľkých dejín“ do osudov postáv sa ich identita formuje do podoby pamätového archívu: akoby bolo úplne jedno, či sú historickými aktérmi, alebo len tými, čo ticho počúvajú. Materiálu na rozprávanie má Rankov dosť: otrocká práca v pracovnom tábore, zima, hlad, ľudská krutosť, bezmocnosť, strach... Autorom analyzované problematcké materstvo sa dostáva do kontaktu s absenciou civilizovaného koexistovania, ktoré sa ukazuje ako fatálne ohrozené. Hľadanie zhodných bodov a paralelné prepájanie takejto odvrátenej podoby existencie s jej relatívne pokojnou aktualizovanou podobou však uberá próze kúsok hodnovernosti. Na jednej strane svieti niečia extrémna skúsenosť, na druhej strane registrujeme trocha „naivne“ problematizovanú súčasnosť. Akoby osoba, ktorá mala o čom rozprávať, náhle onemela, a druhá, ktorá je len „na začiatku“, prebrala jej

skúsenosť. Možno práve v tomto bode zostáva komunikačný filter medzi tvorcom a čitateľom jemne nepriepustný.

Druhou do partie je **Veronika Šikulová**. V próze **Miesta v sieťi** (Vydavateľstvo Sloart) sa pokúša o jedno z klasických vyzroprávaní atmosféry jednej rodinnej histórie. Na pomerne veľkej ploche strieda vlastné spomienky s rozprávaním matky a starej matky. Autobiografický plášť písania posilňuje ponechaním ich skutočných mien (Verona, matka Alica, babička Jolana). Formovanie epického príbehu prerastá aj do oživených miest vlastného detstva, resp. ešte hlbšej minulosti. Zoslabenie biografickej objektívnosti, naopak, potvrdzuje autorské uprednostňovanie evokácií „iba možných“ situácií pred presnejším opisom. Napriek tomu sa domnievame, že všetko dôležité sa odohráva v usporiadaných a kontrolovateľných intenciách. Jednotlivé spomienkové pásma sú konfrontáciou Veroninho pohľadu na niečo už dávno zmiznuté, čo malo a pravdepodobne stratilo na ňu svoj vplyv. Šikulová vytvára súradnice istôt, ktoré sa menia na subjektívne dojmy. Posúva sa od individuálne prežívanej súčasnosti až po detstvo starej mamy. V tomto zlome si všimame drobné pnutie medzi spomienkami a ich súčasným sprítomňovaním. Určité napätie prechádza naprieč Šikulovej rozprávaním: v próze sa nachádzajú časti, v ktorých jednotliví rozprávači dôverujú množstvu detailov, čo sa prejavuje pri snahe oživiť staré miesta (záhrady, stanicu, na ktorej pracoval starý otec, ulice malých miest, dvory atď.), okrem toho sa však autorka nevyhýba reflexívnejším pasážam, ktoré ponúka z viditeľného analytického odstupe. Zároveň si uvedomuje skutočnosť, že spomienky nedokáže podať v ich „čistej“ podobe. V knihe dochádza ku konfrontáciám pevnejších životných bodov z minulosti s uvoľnenejšími možnosťami prežívania v dnešku. Z týchto dvoch uhlov sa v celej próze nazerá na okamihy jednej rodinnej „ságy“. Do nej vtlačá autorka svoj osobný portrét vnučky, dcéry, matky, milienky, manželky. Práve na tomto mieste sa rúcajú autoritatívnejšie definované bytostné hľadiská. Mení sa modalita rozprávačského gesta, čo sa odhaľuje v odlišných vzdialenostiach od aktuálnej pozície najmladšieho z rozprávačov. Šikulová podrobne tejto koncepcii jazyk, vety, regionálne odlišnosti. Jednotlivé rozrušenia lineárneho modelu rozprávania nie sú vždy dostatočné. Niektoré obrazy sa až príliš priehľadne triešťa a autorkina „moderná“ pozícia zostáva vratká. Rodinnej histórii totiž venuje príbeh, ktorému nikto iný nemusí dôverovať.

Tretia próza do tohto výberu zdanlivo ani nepatrí, resp. „ozajstné vzťahy v nej nie sú“. Kniha **Martina Kasardu O rozmnožovaní a iných ťažkostiach** (Marenčin PT) totiž tvorí jemnú opozíciu voči téme rodinného spolužitia. Na tomto skrytom efekte autor vystaval celý príbeh. Hlavným hrdinom je Matej Saspera, novinár v bulvárnom periodiku. V intenciách úvodnej programovej tézy prežil kľúčový moment svojej textovej existencie takmer na konci rozprávania: „Povedala, roztriahnem nohy a ty mi venuješ trocha chémie, nechcem ťa za muža, potrebujem len spermie. Neber to osobne, povedala, nechcem nikoho za muža, naozaj, chcem dieťa, budeme kamaráti a ja nikomu nepoviem, koho je to dieťa, pokračovala. Ty to nikomu nepovieš a ja som teraz na celú noc tvoja. Prosím ťa, mám teraz plodné dni, hádam sa to podarí, ukončila svoju prednášku z biológie rozmnožovania.“ Na takýto „vzťah“ stačí autorovi jednoduchá matematika. Celú prózu môžeme čítať ako epopeju mediálneho prostredia, ktoré produkuje expresívnu totalitu povrchných životných skúseností. Kasarda z tohto dôvodu nepredstavuje priamy kontakt jednotlivca s aktuálnym svetom. Zbavuje ho však akéhokoľvek emocionálneho prístrešia. Všetky vzťahy zámerne zrýchľuje, nie vždy celkom šťastne žongluje s ich vypočítavou podobou. V takomto svete stráca jeho protagonista pocit bezpečia,

hoci túto skutočnosť si priznáva len v momentoch intímnejšej introspekcie. Úspech však nezískava. Matej Saspera je prototypom deficitnej postavy. Stráca oveľa viac, ako dokáže získať, a týmto spôsobom sa implantuje do aktuálneho sveta a jeho morálky. Próza ale nerozpracováva základný rozdiel medzi hrdinom a svetom, iba ho v intenciách skúsenosti autora opisuje. Reflexívnejšie časti netotalizujú pozíciu subjektu a nechcú ho odpútať od prostredia. Napriek tomu v príbehu rezonuje nespokojnosť s prítomnosťou. Jej celkový obraz aranžuje úroveň citovej prázdnoty. Stereotypnosť týchto modelov existencie vytvára mozaiku postáv, tvoriacich manipulovateľnú fresku, alebo presnejšie, komparz. Celé mediálne zátišie je štylizované a prerývané úvahami, monológmi a dialógmi. Rozprávanie tak trochu chýba pevnejší bod, ktorý by dohliadal na poriadok motívov. Próza sa dotýka všetkého a zároveň ničoho. Takáto pomôcka chýba aj čitateľom. Autor sa snaží o bezprostrednosť, jeho protagonista podstupuje nové „dobrodružstvá“, no jeho názorový svet stráca spätnú väzbu.

Štvorku má na drese próza **Pétera Hunčíka Hraničný prípad** (Kalligram). Román rodáka zo Šiah, ktorý pôsobí ako psychiater vo Veľkom Mederi, má za sebou úspešné vydania v Maďarsku. V roku 2011 vyšiel v slovenčine aj v poľštine. Ide teda o preklad z maďarčiny, no považujeme ho za integrálnu súčasť nášho prehľadu pôvodnej tvorby. Napriek svojej lineárnosti sa táto kniha nečíta ľahko. Môžeme dokonca povedať, že sa „postmoderne“ zdrháva. Spôsobuje to výber slov, ktorému venuje autor až priveľkú pozornosť. Všetko sa odohráva v strachu, aby nám náhodou nezabudol niečo veľmi dôležité povedať. Táto jeho košatosť je spomaľujúca, akoby chcel Hunčík vrátiť próze niečo zo staršieho deklamačného umenia. Príbeh sa odohráva na slovensko-maďarskom pohraničí a epicky mapuje najdôležitejšie udalosti 20. storočia. Autorovo vnímanie vzťahov je preto oveľa širšie. Motivácie však nehľadáme v dajakom abstraktnom univerzalizme. Napriek množstvu faktov doluje próza základnú stavebnicu z osobnej pamäti postáv (Pipityu, ujo Géza, teta Klára, Feri, Tomi, István, Pali atď.), na ktorých je postavená mohutná príbehová mozaika. Nie všetko však musí do nej zapadať, čo potvrdzujú miestami groteskné a ironické kombinácie oficiálnejších dejín s ich bláznivejšou (iracionálno-absurdnou) verzou, ktorá nie je ani na moment dôveryhodná. Ved' načo aj, túto položku autor nepotrebuje. Jeho opakované príbehy hýbu „veľkými“ dejinami, no oveľa častejšie sú súčasťou rozprávania hrdinov, ktoré sa mení na travestiu problematických vzťahov regiónu, hraníc, štátov, Slovákov a Maďarov. Preto sme v prípade tejto prózy naviazaní na konkrétne informačné zdroje, ktoré všetko determinujú. Dichotómia vážneho a komického stiera výraznejšie rozdiely medzi objektívnym a subjektívnym. Autor však nepotrebuje špeciálne efekty na modifikáciu symbolov a tajomstiev, celkom pohodlne si vystačí s rámcom rodinných vzťahov, priateľstiev, či naopak, s nevyriešenými „kauzami“. O zápletky a nečakané zvraty sa starajú práve „objektívne“ dejiny. Posúvajú hrdinov na výsledie regionálneho diania, prekračujú hranice okresu (župy, kraja, štátu), inokedy im pripravujú takmer neprekonateľné prekážky. Toto všetko sa v románe stará o prietok príbehu.

S číslom päť vystupuje kniha **Máriusa Kopcsaya Veselé príhody z prázdnin** (Kalligram). Autor nás opätovne vracia do známeho priestoru a k povedomému protagonistovi, ktorý má pri hľadaní vlastnej identity problémy takmer so všetkým (spoločenským zaradením, finančným ohodnotením, rodinou, manželkou, milenkami atď.). Predovšetkým „neoficiálne“ vzťahy tvoria základnú os celej knihy. V tejto chvíli je takmer irelevantné, či ich zastrešíme láskou, alebo len sexom. Za týmto pozadím sledujeme reflexívnejšie pasáže, ktoré z antihrdinu formujú „človeka“ s jeho

otázkami. Akoby všetko telesné bolo len prejavom obchytkej dočasnosti, ktorá sa nikdy neskončí šťastne. Autor sa ale nesnaží reagovať na ponuku abstraktných konštrukcií. Prostredníctvom rozumu sleduje komplikovanosť sveta. Vďaka tomu ju čiastočne prekonáva, čo na tom, že jeho hrdina permanentne zlyháva, či naopak, necháva sa okolím sklamať. Kopcsay v tomto procese nepotrebuje tvoriť clonu, aby sa prepracoval k modernému svetu, hoci táto istota nesúvisí s jej umeleckou hodnotou. Jednotlivé epizódy využíva na to, aby moderný svet spolu s nami „zdieľal“. Na rozdiel od predchádzajúcich próz si potrpí na vnútorné ustrojenie. Oveľa častejšie si všíma neviditeľné veci, až za nimi je potom sľúbený sex, frustrácia, strata nehy a peniaze. Zároveň vidíme snahu autora definovať kategórie, ktoré sú výrazom existenciálnej podstaty. Kategorizuje však niečo, čo sa usporiadať vlastne nedá. Preto má jeho hrdina občas pocit, že sa mu úplne všetko rozpadlo. Atak vecí ho ale neoberá o schopnosť sebaopozorovania. V momentoch, keď sa zbavuje mudrlantských špekulácií o sebe, zostáva najpresvedčivejším. Vtedy nič nemanifestuje, hoci sa drží hesla, že nie je nič, čo by nám nemohol o sebe porozprávať. Prostredníctvom takehoto verbálneho aktu máme pocit, že dochádza k epickému prerodu. Dokážeme preto ustrážiť kľúčové motivácie, ktoré nás len občas prekvapia. Jednotlivým príbehom nechýba súdržnosť, ktorú občas zabezpečí protagonistov strach.

Číslo šesť má **Ballova** próza **V mene otca** (KK Bagala a literárny klub.sk), ktorá nikoho nešetří. Rodinné vzťahy, osudy, prostredie sa tu analyzujú s iritujúcou a problematizujúcou vášňou, ktorú si všímame vo všetkých rovinách. No próza však nie je emocionálne angažovaná, práve naopak, udržuje rovnováhu medzi „odmietnutím“ a „vášňou“. Autor sa totiž pokúša o odstup. Aj tento model mu umožňuje pracovať v dvoch plánoch. Prvý je svetom bazálnych polutovaniahodných vzťahov, kde rozhoduje nenávisť a citový nezáujem. Otec ignoruje synov a podvádza manželku, synovia a manželka nenávidia otca atď. Okrem toho stihajú reflektovať vlastnú pozíciu, ktorú umiestňujú do zdanlivo univerzálnejších poschodí, mimo priznanej konverzácie: „*Cítil som sa v úlohe syna doma. Zvládal som tú rolu. Ale vo vzťahu s mojimi synmi sa cítim zle. Súhrnne viem toľko povedať, že úloha rodiča ma postihla príliš skoro. Alebo synovia nie sú vhodnými synmi. Nie sú to tí správni synovia? Je to takto: moji synovia nevedia byť synmi.*“ V príbehovej osnove zlyhávajúci otec (dobrý syn) opúšťa rodinu, pričom mu v hlave kolujú spomienky. Druhý kód prózy prenáša úvahy o odcudzení, samote, strate citu a bolesti na vyššie poschodie, ktoré má fantastickjšie rámce. Analýza väčšinou nenápadnej krutosti sa aj vďaka nim môže meniť na prosbu o odpustenie, na modlitbu, resp. na potvrdenie otcovej dominancie. Obe roviny Balla veľmi šikovne vyhrocuje. Ich vzájomnú spoluprácu dokážeme vnímať ako spätnú väzbu celého diela, ako jeho sebareflexívny inštinkt. Až pri rešpektovaní tohto textového príznaku sa ukáže rozprávačmi sprostredkovaná existenciálna prázdnota. Autor si však v tomto prípade nepomáha metajazykom, naopak, často využíva reprodukciu základnej konverzácie. Jeho jazyk zostáva zaujímavou obnažený, páčia sa mu rôzne variácie, čo neodporuje jeho presnej a literárne zvládnutej štruktúre.

Sedmičku sme na moment priradili ku knihe **Milana Zelinku Rudenko** (Slovenský spisovateľ), v ktorej autor staval na istotu. Verí tradičnému hodnotovému ukotveniu západoslovenskej dediny Šúr. Čitateľovi predkladá kúsok atmosféry tohto regiónu, ktorý sleduje od konca druhej svetovej vojny po 90. roky 20. storočia. Vlastné písanie neprekladá množstvom reflexií, dôležitejšia je pre neho istá faktickosť, sprevádzajúca jednotlivé udalosti. Jeho hrdinovia sú sociálne zaradení, nevytrfajú z radu, ani sa veľmi ne-

skrývajú. Sú takí istí ako prostredie, bez ohľadu na to, či sú práve v krčme alebo v neprímerane veľkej záhrade. Sú veselí, hrmotní, občas tvrdí a násilnícki. Autor nám ponúka situácie, ktoré sa dajú jednoducho identifikovať. Jedným z kľúčových momentov rozprávania je premena postáv na rozprávača. Kostru tohto všetkého tvorí Rudenko Myslovič a jeho preklopená identita Štefan. Títo hrdinovia v príbehu všetko usmerňujú, určujú morálne a citové pravidlá, hoci najmä v prípade Štefana je priliehavejšia pozícia pozorovateľa.

Osmičku má román **Bystríka Šikulu Porušenie intimity** (Regent). Autor v ňom reflektuje kontakt človeka s aktuálnym svetom, v ktorom sa jednotliviec takmer dobrovoľne zbavuje akejkolvek istoty. Rozpráva nám príbeh literárneho redaktora, vsunutého do siete rodinných a pracovných vzťahov. Len okrajovo zachytáva charakter spoločenských premien po novembri 1989. Základnú fabulu tvorí dekonštrukcia protagonistovej existencie. Jednoducho povedané, postava prestáva fungovať v zhode so svojím dovtedajším životom, prelomuje jeho hranice a pokúša sa z neho vystúpiť. Tento proces sprevádzajú všetky jeho prehry, víťazstvá, nevery, žiarlivosť, erotika, rozpad manželstva, zmena zamestnania, premena z redaktora na učiteľa. Dejový rámec je až na malé výnimky priestorovo rozložený medzi hlavné mesto a blízke malokarpatské mestečko. Epická robustnosť prózy formuje protagonistu, ktorý stráca pocit bezpečia, no zároveň nachádza samého seba. Tento život z deficitu trčí z každého kúska rozprávania. Autor sa nám však pokúša povedať až príliš veľa. Napriek istej remeselnej zručnosti je jeho písanie len učebnicovým príkladom spracovania univerzálnej témy. Za týmto širokým pláštom už toho veľa nie je. Najmä vo chvíľach priamej intervencie zmyslov je v próze cítiť trochu prehnanú činnosť rozumu. Nespokojnosť so životom sa totiž dá ukázať v oveľa farebnejších tónoch. Ale len v prípade, ak by nás autor nechcel „o živote“ toľko poučovať. Potom by text často nezíval vnútornou prázdnotou...

Na ponuku absolútnej premeny mužského hrdinu reaguje deviatka próza **Príbeh muža** (HladoHlas). Autor **Pavel „Hirax“ Baričák** v nej ukazuje trojaký život Lukáša. Aj v tomto prípade ho román zastihuje v období krízy: ráno sa zobudil, dozvedel sa, že je nemanželský, že je neplodný, hoci má syna. Toto všetko stačí autorovi na vykreslenie protagonistovej trojakosti, presnejšie v rozštiepení jeho existencie na tri fázy: moment rozpadu jeho dovtedajšieho usporiadaného života, ďalej nasleduje jeho identita bezdomovca, alkoholika a narkomana, a nakoniec prichádza rola kontemplatívneho ľudového liečiteľa. Úlohou románu je spojiť tieto do seba konvenčne zapadajúce nitky. Hrdina dostáva aj v tomto prípade možnosť dozvedieť sa niečo o sebe. Zdá sa, že autor touto iniciatívou ani v najmenšom nešetří. Snaží sa o súlad medzi témou a jazykom, čo je viditeľné pri kombinácii kultivovaného prehovoru s kopou vulgarizmov. Próza otvorene ukazuje, že ide iba o masku. Prvotne sa chce pozeráť na všetky procesy z vnútra, rozprávačskou introspekciou, ktorá odhalí rozvrat moderného človeka. Táto vnútorná optika však autorovi absolútne neseďí, skôr sa ukazuje ako epicky zavádzajúca. Rozprávanie o vnútornej nesúrodosti hrdinu je výsledkom exponovane jednoznačného poznania, hoci jeho hodnotová úroveň kľže k nič nehovoriacej irónii. Dominantnú pozornosť venujeme bezpečnému triedeniu „šokujúcich“ zážitkov. Samotní hrdinovia niečo prežívajú a zároveň to komentujú. Charakter ich konania sa stáva objektom a čítankovým (umelecky absolútne nepresvedčivým) hľadaním správnej cesty.

**Treba na chvíľu odísť** (Vydavateľstvo Slovart) – u nás číslo 10 – je poviedkovou knihou **Pavla Weissu**. V dvanástich textoch nás sprevádza rôznymi podobami individuálnej osamelosti. Ob-

čas fantasticky pôsobiace príbehy uzatvárajú svojich aktérov do zvláštnych životných peripetií, pri ktorých majú paradoxne možnosť predvídať, resp. rozhodovať o vlastnom osude. Táto zámerne oslabená autentickosť dostáva zmysel v epizódach otcov, manželov, milencov atď. Kontakt s riadením osudu ich však nezbujuje ťarchy každodenného prežívania. Autorovo rozprávačstvo sa pohybuje niekde medzi fantastikou, hororom alebo len naznačenou erotikou. Snaží sa pracovať s vysokou mierou naliehavosti. Okolité svet však až prehnane zaraďuje do rôznych kategórií, ktoré majú oporu aj v iných literárnych dielach. Zdá sa, že tvorca nezabúda upozorňovať na všetko, čo doteraz prečítal a čo mu do pomerne koherentnej poviedkovej zbierky „pasuje“. Domnieva sa, že našiel svoju tému a spôsob jej spracovania, tak sa ju snaží maximálne vyčerpať. Má jasný hodnotový svet, no jeho vedomie o existenciálnej závažnosti dnešného sveta je trochu vysušenou látkou pre naše úvahy.

Jedenásta **Svetlana Žuchová** zostáva vo svojej tretej prozaickej knihe **Zlodeji a svedkovia** (Marenčin PT) verná téme prísťahovalectva. Základnú kompozičnú rovinu tvoria pásma viacerých rozprávačov (Marusia, Janut, Gregor, Borko, Petra, Nina atď.), resp. protagonistov, ktorých sa skúsenosť s existenciou v cudzom prostredí dotýka. Ich adaptačná skúsenosť je odlišná a pohybuje sa medzi elementárnymi pólmi dobro a zlo, hoci základom zostáva prekonanie neutešenej reality, čo si všimame už v prvom odseku: „*Naozaj. Naozaj som nechcel kradnúť. Chcel som sa len ako správny chlap postarať o svoju ženu. Tak, ako sa to učia deti v škole. Bolo by, samozrejme, krajšie, keby som prišiel domov s výplatom a priniesol jej čokoládu. Merci alebo Lindt. Nejaký milý šperk. Hoci aj bižutériu. (...) Každý by si radšej vybral takýto život. Celkom obyčajný. Taký obyčajný, že v skutočnosti možno ani neexistuje.*“ Strihová koncepcia viacerých perspektív vytvára v próze sympóziu pohľadov, čo sa ukazuje ako dynamický prvok. Žuchová sleduje aktérov v rôznych časových dimenziách, nevynecháva obrazy z detstva, ku ktorým pridáva sentimentálnejší nádych. Práve v konfrontácii s aktuálnym prežívaním sa zvyrazňuje minulosť ako pozitívna hodnota. Svojím postavám sa snaží priradiť špecifické ideové zafarbenie. Ich vlastná existencia sa nevyhýba neverám, klamstvám, krádežiam, občas násiliu, hoci, ako sme naznačili, túžia po „malom“ a bezpečnom živote. K týmto snom ich nevedie iba racionálny rozbor existencie, úplne im stačí intuícia. Reálny život má však odlišnú podobu. Je naplnený mlčaním, nedorozumením a ochladzovaním vzťahov. Autorka však do konca nerezignuje na pluralitu možností, ktoré jej dávajú voľnosť pri kombinovaní, a zostáva trepezlivá pri rézii jednotlivých osudov. Tie sú napriek odlišnostiam jednoliate, čo sa prejavuje v celkovej koncepcii prózy.

Charakteristiku hľadania šťastia mimo bezpečia domova ponúka aj próza dvanástej **Zusky Kepplovej Buchty švabachom** (KK Bagala a literarnyklub.sk). Obsahuje dve pomerne odlišné časti: *Môžeš sa nebať a Trianon - Delta*. Autorka si všíma životné príbehy moderných „imigrantov“. Ich cestovaniu za rámec známeho a bezpečného sveta prikladá dvojité intenciu. Prvá súvisí s poznaním samého seba, čo sa vzťahuje na pocit vykorenenia. Akoby prestá-

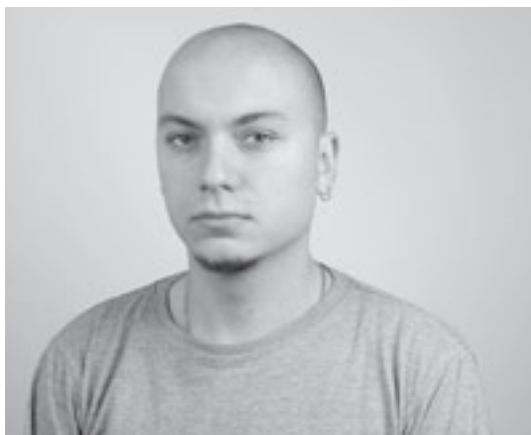
vali kamkoľvek patrí, hoci zároveň prežívajú proces sebauvedomenia. Druhú líniu tvorí priestorové hľadanie novej existencie, ktorá nie je v príbehu postavená do ostrej konfrontácie s minulosťou. Návratnosť predchádzajúceho života vytvára pocity istoty, ktoré dokážu evokovať napríklad horalky a fidorky z balíkov od mamy. Autorka sa snaží produkovať špecifický bedeker. Prvú časť tvorí viachlasná mozaika niekoľkých príbehov, ktoré sa na niektorých miestach prekrývajú. Charakterizuje ju kulisa viacerých miest (Paríž, Londýn, Helsinki, Budapešť). Druhá časť je, naopak, koncentrovanejšia a zameriava sa na vzťah dvoch postáv. Próza sa možno trochu silene pokúša o presvedčivosť, charakteristickým znakom jej aktérov je krehká ilúzia o nadobudnutí šťastia, ktoré však nie je v stave trvácnosti a hocikey sa dokáže rozplynúť.

Podobne ako predchádzajúce autorky, aj trinásť **Michaela Rosová** ponúka vo svojej próze **Dandy** (KK Bagala a literarnyklub.sk) subjektívne ladené rozprávanie o existencii v otvorenom svete. Minimalistickým spôsobom zachytáva časovo obmedzený pobyt hlavnej hrdinky v dnešnom Berlíne. Jednotlivé úvahy, deskripcia priestoru, stopy rozhovorov a viacnásobné evokácie, ktoré modifikujú hranice medzi vonkajším a vnútorným, sa prelínajú s pocitovým svetom. Jeho intímnu časť vyplňa komplikovaný milostný vzťah. Celá próza je preto určitým citovým blúdením, kde sa strieda láska s bolesťou. Obsahuje krátke strihy vybudované na spontánných nápadoch, zároveň je vecná a úsporná. Vo všeobecnejšom kóde sa zameriava na konfrontáciu ženského a mužského subjektu. Z tohto duelu vyťahuje individuálny príbeh, ktorý sa stráca v hmle, rozpustí sa a v otvorenom závere skončí.

Číslo štrnásť má útla kniha **Ivana Žuchu Náhody** (Kalligram). Obsahuje 57 úvah, ktoré by sme celkom pokojne našli porozhadzované v predchádzajúcich prózach. Ponúka pekný pohľad na neurčitý diferenciál medzi definíciou rozprávača a objektu rozprávania. Autor deklaruje obrazovú jednoznačnosť, no zároveň otvára otázku zahmlenej neurčitosti, ktorá ovplyvňuje snahu nachádzať ľudskú identitu. V tomto procese neupadá do floskúl, vlastné pochybnosti rozdeľuje medzi okolie prevyšujúcu optiku vzdelanca a detskú ľahkovážnosť, za ktorú sa dá čokoľvek pohodlne skryť. Spoločne sa prizeráme atmosfére filozoficko-meditatívneho písania, kde nechýba humor. Možno je tu dokonca prítomný kus šarmantnej poézie, no jej jemný rozptyl je takmer nepatrný.

Štrnástou knihou uzatváram moje fragmentárne uvažovanie o slovenskej próze 2011. V tomto prípade mala číselnú hodnotu futbalového mužstva, ktoré má v zálohe hráčov na striedanie. Niektorí tvoria jeho kostru, iných by sme možno radšej na overenej súpiske ani nemali. Primárnym cieľom však nebolo hodnotové vylučovanie zo zostavy, chuť reagovať na niektoré texty bola zameraná na prierezový a tematicky preddefinovaný pohľad (poradie bolo vecou náhody). Všimam si priesečníky viacerých zložiek, ktoré miestami atakovali individuálnu radosť z čítania. Inokedy bola autorsko-čitateľská komunikácia takmer bez myšlienky, bez inšpirácie, bez možnosti sa k niečomu umelecky relevantnému prihlásiť. Tento „zážitok“ by si mal však každý predstaviť sám.





# OSEM KRITICKÝCH POHĽADOV

Zo slovenských prozaických debutov roku 2011

**Peter F. 'Rius JÍLEK (1983) sa venuje literárnej kritike. Pôsobí ako slovakista na Univerzite Komenského v Bratislave a na Vysokej škole múzických umení v Bratislave.**

Za pseudonymom **Filip Kas** sa skrýva autor románu *Nemohúcnosť* (Ikar). Už obálka knihy s vyfúčaným balónikom evokuje sexuálny podtón. Červená farba zároveň upozorňuje na naliehavosť otváratej problematiky. Hlavný hrdina má totiž erektilnú dysfunkciu. Tento typ mužsky orientovanej literatúry otvára ešte aj na začiatku dvadsiateho prvého storočia dosť tabuizovanú tému. Skľučujúca téma je však vyvážená humorným nadhľadom. I na formálnej stránke textu sa prejavuje istá kompozičná a štylistická vyváženosť, čo svedčí o tom, že za tajným umeleckým menom sa zrejme skrýva osoba už pracujúca so slovom. Prezrádza ju tiež publicistická maniera.

Presne naopak – klišéovito – vstúpila do literatúry **Blanka Gondová** románom *Carpona v plameňoch* (Ikar – edícia Mám talent). Zvolila si historicko-lúboštnú žánrovú formu, ktorej sa drží priam až vzorovo. Na pozadí príbehu lásky Júlie a Michala sa odohrávajú búrlivé udalosti sedemnásteho storočia. Hoci sa autorke darí udržiavať akceptovateľnú úroveň dobových reálií, predsa len stále ide o prvoplánový sentimentálny sujet intencne orientovaný na špecifickú ženskú čitateľku. Vzhľadom na to, že kniha získala druhé miesto v súťaži vydavateľstva Ikar určenej začínajúcim autorom, treba brať samotnú (ne)hodnotu diela s rezervou a vnímať ho skôr ako ocenenie za zručnú schopnosť pracovať s textom. Napriek tomu je edícia Mám talent – tak sa volá i spomínaná súťaž – prospešným projektom podporujúcim domácu slovesnú tvorbu.

Zamilovaná dvojica dominuje i románu *Moje írské srdce* (Perfekt) od **Sary O'Donnelovej**. Z knihy sa sice o autorke nedozvieme žiadne informácie, ale na základe jej priezviska možno jednoznačne predpokladať, že s krajinou, ktorú si zvolila v názve, má osobné skúsenosti. (Alebo je to pseudonym?) Z Írska pochádza aj Brendan – prostredníctvom e-mailov a esemesiek komunikuje so Slovenkou Alicou. Avšak ani tento relatívne inovatívny epištolárny prístup neposúva výpovednú platnosť textu ďalej než do kategórie „praktické knižky pre ženy“, ako je napísané na obálke publikácie. Problémom celého textu – a takto orientovanej literatúry vôbec – sú totiž neautentické postavy a ich citové prežívanie či rozumové uvažovanie. To sa prejavuje aj na štylistickej rovine, ktorá tento limit nevie prekonať. Naračný prejav tak zostáva výrazne oklieštený balastom.

Stereotyp ženského písania napokon rozbíja **Irena Lipová** a zbierka poviedok *Staré ženy* (Q 111), ktorou debutovala v dosť vysokom veku – po osemdesiatke. Postavy v týchto krátkych prózach sú sice takmer o polovicu mladšie v porovnaní s autorkou, ale ich produktívne obdobie sa blíži ku koncu, sú za akýmsi životným zenitom. V šiestich príbehoch sa do popredia dostáva osamelosť. Hlavné hrdinky voči nej bojujú rôznymi spôsobmi. Kniha empaticky a implicitne poukazuje na súčasný svet prepriato uctievaní mladosti na úkor poslednej fázy bytia, akéhosi tabu, desivého a vytesňovaného na perifériu všeobecného záujmu.

V novele *Carpathia* (Trio Publishing) otvára **Maroš Krajňak** etnokultúrnu otázku Rusínov. Nerobí to však priamočiara, ale prostredníctvom alegórie a náznakov. Z nich sa dá vytušiť časopriestor, v ktorom sa pohybuje rozprávač, i keď on geografický priestor pomenúva Zónami, a v jednej z nich sa objavuje aj Zvláštne mesto, teda alegorický Svidník. Konfrontujúc súčasnú realitu s minulosťou si uvedomuje tragiku identity vlastného národa. Hoc z neho pochádzajú i svetoznáme osobnosti ako Andy Warhol, jeho zánik je neodvratným, „dávno určeným spravodlivým osudom“. Komornú náladu zväzňujú lyrizačné tendencie a potlačenie dejovej zložky.

**Janko Mičko** vo svojej knihe *Ako ustrážiť prítomnosť* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) venoval svoje poviedky aj Egonovi Bondymu a Rudovi Slobodovi, z ďalších mien stačí spomenúť napríklad Alberta Camusa, Jacka Kerouaca alebo Jima Morrisona. Nebolo by na tom nič zaujímavé, keby sám autor nepatril medzi silno nábožensky založených. Kresťanské mystérium sa stalo neodlúčiteľnou súčasťou jeho textov. Táto zaangažovanosť však nie je obmedzením a ani nemá za cieľ konfrontovať sakrálny svet s profánnym. V autobiografických prózach sa religiozita chápe intímne, ako delikátny prejav prežívania vlastnej existencie. Na jednu dokonca autor upozorňuje špeciálnym genologickým termínom – „esepo“, v ktorom sa miesia prvky „eseje a poviedky“. Reflexivita je však obsiahnutá v celej zbierke. Rovnako i citeľná inšpirácia v magickorealistickej poetike.

Kniha *Podobenstvo o dome Danielovom* (Verbis) sice evokuje starozákonný motív, no jej autor **Lojzo Marsina** ho odmieta, aj keď s ďalšími pracuje. Napriek tomu má Daniel niečo spoločné s rovnomennou biblickou postavou – sen. Autor s ním pracuje často, vytvára surrealistický svet, avšak so zrejším vkladom vedomého experimentu, ktorý rozbíja kompozíciu textu na fragmenty a kreuje mozaiku epizodických príbehov, úvah, či dokonca básní vo forme intermezz. Silná expresivita tohto zdekonštruovaného románu dotvára až halucinačnú atmosféru, akúsi magickú vizualizáciu reality, vizionársku púť po dejinách ľudského podvedomia. Tento neromán je zaujímavou literárnou prácou, o ktorej sa Ján Lenčo vyjadril, že v súčasnej domácej tvorbe „nemá obdoby“.

Zaujímavým počínom vydavateľskej značky Fantázia sa stal projekt e-kníf. Editor zborníka *Utekajme, už ide!* (Fantázia) **Ivan Pullman** doň vybral sedem poviedok od účastníkov literárnej súťaže Cena Fantázie, ktoré sa nedostali do tlačenej antológie z technických dôvodov. O ústrednej téme týchto hororových, fantasy a sci-fi próz vypovedá už názov zbierky. Uteká sa nielen pred zombie v Bratislave. Pôvodná literatúra tohto charakteru sa stále nachádza na periférii slovenského čitateľského záujmu, pretože marketing nakladateľstiev sa sústreďuje hlavne na zahraničnú produkciu. I týmto spôsobom sa jej možno podarí preniknúť do povedomia našich čitateľov.



# DAJME SI REPETE!

**Sprevodca luhmi  
a hájmi slovenskej  
populárnej literatúry 2011**

**Miloš FERKO sa narodil 18. apríla 1974. Je autorom prozaických knižiek *Šťastie za dverami* (2007), *Tisíc toliarov za Olgu Stadnicku* (2008), *Svet je hra* (2009) a *Rodinný výlet* (2010). Venuje sa literárnej fantastike a vydal aj odborné publikácie *Slovenská fantastika do roku 2000* (2001, spolu s O. Hercom), *Dejiny slovenskej literárnej fantastiky* (2007).**

Či sa páči alebo nie, zo vzduchu nie je umenie. Popri kritériách kvality musíme zohľadniť aj kvantitu, pretože čitateľ je aj, a predovšetkým, trh. Ak sa podstata poznámky v úvode celkom náhodou v porovnaní s minuloročným prehľadom opakuje, vedzte, že ku konštitutívnym črtám populárnej literatúry, umenia a kultúry patrí seriál.

## 1 NA CESTE ZA ČITATEĽMI GRÁLOV

(slovenská literárna fantastika 2011)

Slovenská fantastika hýri zázrakmi vnútri textov, kvalita ale nešokuje, ani nesklame. Sunieme sa ďalej, príbehy pokračujú, viac či menej podľa očakávaní. Žiaľ, bez ohľadu na pseudoestetizovanie či pseudofilozofovanie a vsúvanie nárokov, ktoré by sa azda mohli javiť v súvislosti a kontexte populárnej literatúry ako prehnané, nedá sa nekonštatovať, že prinajmenšom časť diel nespĺňa kritériá základov remeselnej zručnosti. Žáner zotrúva na hlinených nohách v krátkych nohavičiach, ktoré na trhu a na pulkoch už nepôsobia detsky naivne a milo, ale iba trápnošmiešne. Niet sa na čo vyhovárať, vážení. Buď – alebo. Antikvariáty a výpredaje majú hĺbky, do ktorých sa dá klesať takmer bezodne. Neobratnosť v stvárnení postavy daná neadekvátnym uchopením reči protagonistu (archaické či príliš zložitá vyjadrovania detských protagonistov), viaznuce dialógy, stylistické prehrešky sťažujú (ak nie priamo znemožňujú) cestu k čitateľovi, ktorá najmä v tejto kategórii literatúry patrí k prioritám.

Zo žánrového hľadiska, pod zrejším vplyvom medzinárodného kontextu, pokračuje prevaha fantasy literatúry. Do žánra vedeckej fantastiky môžeme zaradiť iba jeden titul minuloročnej produkcie (zborník súfaže poviedok detí a mládeže *Keď si vymýšľam*). Slovenský horor reprezentuje antológia (*Farby strachu*), inak autori zrejme zbierajú sily a odvahu, aby sa vyrovnali s upírsym boomom, prúdiacim predovšetkým z anglofónnej literatúry.

Časť produkcie fantastiky s ohľadom na cieľovú skupinu patrí aj, a najmä, do oblasti literatúry pre deti a mládež, prekrytie kontextov následne nemôže neovplyvniť kritériá. Tradícia slovenskej literatúry nastavila úroveň pomerne vysoko, súčasnosť tiež, mimožánrová konkurencia napríklad Romana Brata či Gabriely Futovej, žiaľ, v mnohých ohľadoch (najmä v práci s postavami) ostáva nedostupným, nie však (v budúcnosti...) nedosiahnuteľným vzorom.

### 1.1 Poviedkový štvorlístok

*Farby strachu – antológia slovenského hororu* (Artis Omnis, editori **Martin Králik**, **Peter Uličný**) obsahuje dvadsať poviedok, svižný úvod editorskej dvojice. Prvá širšie koncipovaná antológia žánru (absolútnym prvolezcom ostane Michal Spáda, zostavovateľ titulu *Neželané dedičstvo* po neoblúbenom strýkovi, 2007) okrem diel hororu zahŕňa aj príbuzný triler či splater. Skôr než aktuálnou antológiou je aj, a predovšetkým, čítankou historického prierezu vývinu dejín strachu a násillia v slovenskej literatúre – od Švantnerovho *Stretnutia* po dnešok. Väčšina textov už bola publikovaná inde, o čom však skúpe bibliografické údaje mlčia. Tak či onak, vďaka širke záberu sa zostavovateľom podarilo priniesť na trh čitateľnú, pútavú knižku, po ktorej môžu pokojne siahnuť priaznivci strhujúcich eskapád (Červenák), milovníci archaizujúcich textov (Spáda, Uličný) i literárni fajšmekri na ceste za textovou hrou (Horváth, Vadas). Dvojica zostavovateľov siahla po dielach autorov vnímaných v kontexte hlavného prúdu (Vadas, Horváth) a hnutia fandomu (Červenák, Fabian, Jedinák, Pavelková). Súbor načrtáva podoby žánru v dostatočne rozmanitom spektre na to, aby bolo zjavné, že s textami tohto rázu musí slovenská literatúra počítať – keďže zaujímajú aj čitateľov. Projekt sa v blízkej budúcnosti dočká pokračovania v podobe prvej antológie slovenských fantasy poviedok (editori **Martin Králik** – **Alexandra Pavelková**, pracovný názov *Čas hrdinov*).

Zvyšok knižne publikovanej poviedkovej produkcie tvoria výbery najlepších prác zo súťaží, kvalita próz je teda priamo úmerná úrovni aktuálnych príspevkov.

Zborník výberu poviedok súfaže *Cena Fantázie Fantázia 2011 – antológia fantastických poviedok* (Fantázia, editor **Ivan Pullman**) obsahuje okrem päťice finálových próz víťazné diela pridružených súťaží, dva texty vybrané editorom, úvod vydavateľa, doslov literárneho kritika Petra F. 'Ria Jílka. Texty boli vybrané spomedzi doposiaľ rekordného množstva 121 poviedok. Publikácia odzrkadľuje pohyb fantastiky medzi zameraním na zábavnú funkciu a „presah s posolstvom“. Postkatastrofický príbeh (Viktória Laurent-Skrabalová), zrkadlenie vrstiev virtuality (celkový víťaz Ivan Čipkár), hutný, mrazivý takmerhoror z bližšej budúcnosti (Michal Jedinák), detektívnohororová variácia príbehov čias i štýlu Terézie Vansovej (Michal Spáda), historicko-humoristická fantasy (Jozef Frajkor), premeny tela (Zuzana Droppová), príbeh prekliatia rodu

(Terézia Pišiová). Pestrnosť tém i žánrov je dosiahnutá aj vďaka koncepcnému výberu druhej päťice poviedok editorom Ivanom Pullmanom. Dvojkoľové hodnotenie (päť finálových poviedok vyberá porota, konečné poradie určujú čitatelia hlasovaním na portáli sme.sk) organizátorom umožnilo súťažiť situovať na priesečníce v súčasnosti živých literárnych procesov; súťažiaci sú na ceste za úspechom nútení vyrovnávať sa s rôznorodosťou aktuálnych potrieb i podnetov. Fantastika tak v kontexte slovenskej literatúry vystupuje ako životaschopný, dovnútra i navonok otvorený systém.

Svoje špecifiká v žánri má zborník najlepších poviedok zo súťaže zameranej na tvorbu fantastiky medzi deťmi a mládežou **Keď si vymýšľam** (Gymnázium J. B. Magina). V atmosfére prevahy fantasy produkcie ponúka priestor tvorcom sci-fi poviedok. Podujatie usporadúva Trnavský samosprávny kraj, Mesto Vrbové a Gymnázium Jána Baltazára Magina vo Vrbovom. Roku 2011 prebehlo v dvoch tradičných kategóriách (základné a stredné školy) dvanásť ročník. V porovnaní s predchádzajúcimi konštatujem zlepšenie štylistickej a remeselnej úrovne textov. Z ocenených v predchádzajúcich ročníkoch v tvorbe príbehov z oblasti fantastiky pokračujú zatiaľ len ojedinelí jednotlivci (Juraj Búry), avšak záujem u mladých autorov nesporne je, o čom svedčí napríklad i zborník **Poviedka Istrocon** (Istrocon), ktorý obsahuje výber najlepších prác viacerých ročníkov poviedkovej súťaže, vyhlasovanej pravidelne v rámci festivalu Istrocon a určenej začínajúcim autorom. Spomedzi textov zaujmú humorne ladené príbehy Diany Ďurinovej-Laslopovej, autorky z Prievidze, ktorá píše a publikuje aj poéziu (i nefantastickú). Vyššie ambície smerom k problematizácii prináša niekoľkonásobný víťaz Marian Kubicsko, v texte *Dcéra súdruha automechanika* prepája klasické fantasy motívy s príznakmi sveta reálneho socializmu v spätnom viacvrstvovom.

## 1.2 Čarodejnice a rytieri

Marja Holeciová v uplynulom roku čitateľom v rámci série **Mariotovi dediči** ponúkla dva (záverečné) zväzky **Odhalenie** a **Prekliatie** (oba Fragment) – tretí a štvrtý diel príbehov z čarodejnickeho sveta, lokalizovaného na Slovensko. Postavy: Mija, Miseag, Timea Perníková. Intrigy pokračujú. Autorka, v porovnaní s prvými dvoma dielmi, pomerne zručne pracuje so svetom vzťahov nástrojných. Zauzlenie v rovine romances s rošádami jemných posunov kto, kde, kedy, s kým, ako, zvláda s prehľadom, pomerne presvedčivo. V rámci celkového dejového oblúka, po opustení naružovo nasvieteného mikrosvetu vrstovníkov Mije a Miseaga, sú však badateľné logické i kompozičné slabiny. Jednoducho povedané, dobre napísaná telenovela či mikroromanca, rozpačitý román. V príbehoch stále rezonujú odozvy skúsenostného komplexu autorky. Starším postavám na rozdiel od vrstovníkov nepreniká pod kožu, rešpektíve, miestami im podsúva tínedžerské správanie a konanie (impulzivita, nevyrovnanosť a pod.) v nie veľmi pravdepodobných dávkach. Zaiste, predpokladanej cieľovej skupine sa takýmto spôsobom text stáva interpretačne i čitateľsky prístupnejším. Ústretovosť by však mala byť prostriedkom, nie cieľom.

Napriek výčitkám voči detailom môžeme skonštatovať, že autorka sa podarilo zavrieť fantasy tetralógiu určenú pre mládež na prinajmenšom štandardnej úrovni.

Je zrejmé, že Holeciová v najnovších textoch prekročila tiež vzor Rowlingovej a pokúsila sa stvoriť presvedčivé postavy. Autorka vie pracovať s detailom. Tak či onak, vývoj jej rukopisu naznačuje smerovanie azda aj za horizont bezprostredného napĺňania prvoplánových čitateľských chýtok po rozptýlení.

Prítrvdíme, zrýchlime. **Juraj Červenák** *Vojna s besmi* (Artis

Omnis): sedem poviedok o černokňažníkovi Roganovi, temnom jazdcovi, rytierovi (v rámci „červenákovského univerza“ zreteľne a priznane inšpirovanom postavou filmového pištoľníka typu Clint Eastwooda), sprevádzanom hovoriacim vlkom Goryvladom lesmi a pláňami strednej Európy v druhej polovici ôsmeho storočia. Súboje, prepady, meče, kyje, kone, konce čriev, vedmy, prízraky, lesovici, Slovania. Nenásilné využitie mýtov, príbehy zasunuté do medzier v histórii. Hrdinovia sú známi z románovej trilógie Černokňažník, ktorá sa na slovenskom trhu objavila v uplynulých dvoch rokoch. Kniha vyšla pôvodne v českom jazyku, viacero textov sa v slovenských origináloch ešte predtým ocitlo na stránkach časopisu Fantázia. Autor ponúka čitateľom prepracovanú, štylisticky vybrúseniejšiu podobu. Titul prichádza na trh po druhom vydaní (prvom v materčine) románovej trilógie prepojenej postavou Černokňažníka. Autor plánuje ďalšie pokračovania, nasledujúci príbeh by mal čitateľa zaviesť do Polabie a Pobaltia.

Plodný autor paralelne publikuje aj druhý cyklus **Diablova pevnosť. Dobrodružstvo kapitána Báthoryho 3** (Vydavateľstvo Slovart). V porovnaní s „roganovkami“ menej mágie, viac historického koloritu. Benátky, Slovinsko, Chorvátsko. Sedemnásť storočie. Turci, chorvátski veľmoži. Poľovačky, bitky i pitky. Zrinsky, z dejín známy bojovník, postaví namiesto ohrady pre dobytok, na ktorú získal od tureckého pašu povolenie, pevnosť. Vypukne konflikt. V rámci fantastickej línie príbehu Báthory preniká do pevnosti, aby zrušil kliatbu a vypudil zlo temnoty. Červenákovi sa opäť darí udržiavať rovnováhu medzi historickým a fantastickým, humorným a vážnym, a tiež čitateľov v napätí. Opäť a zas – ľahkosť v použití dialógu, profesionálne zvládnutie akčných scén, umne zvládnuté tempo, postupy odpozorované a odpozorané z filmov.

Pozornosť si nesporne zaslúži i jazyk. Autor používa dobové termíny, archaické slová, napriek tomu si text zachováva svižnosť, nevzpiera sa čitateľovi, syntax sa nesie v modernom duchu úsečných viet.

## 1.3 Svetý pre deti

Rowlingovej sedmička sa minula, popri Paolinim a iných prekladoch ostáva možno aj voľné miesto pre domácich šampiónov a šampiónky. Zdvihnime rukavicu. V aktuálnom roku dvoma titulmi. **Xénia Faktorová** *Amarandía a tajomné kľúče* (DAXE): dievčina Melanie žije s babičkou, v škole má problémy, nerozumie si so spolužiakmi, nerozumie spolužiakom, našťastie, nachádza vchod do magickej ríše Amarandie a elfskú priateľku, stáva sa nositeľkou posolstva a obrovskej zodpovednosti. Faktorovej príbeh je cielene, podľa vzoru Rowlingovej, určený detským čitateľom. Autorka využíva tiež prvky a motívy domácej tradície poviedky a románu zo školského prostredia (či tiež tzv. prázdninového románu). V stvárnení detských protagonistov však úroveň špičiek zmieneného žánru (v súčasnosti Brat či Futová) rozhodne nedosahuje. Snaha priblížiť sa detskému čitateľovi vedie miestami k nadmernej infantilnosti umocnenej rozprávačskou neskúsenosťou. Nedotiahnutosť dialogickej a charakterizačnej zložky tu napríklad spôsobuje, že autorka v rámci vykresľovania hlavnej detskej hrdinky Melanie používa vnútorný monológ. Spomenutý postup v kombinácii s navitou protagonistky pôsobí rušivo. Vstupy rozprávača, komentujúceho text ako vedome prežívanú ilúziu, nie sú do textu vsunuté zakaždým práve najvhodnejším spôsobom. Namiesto priestoru na nadhľad a viacvýznamové vnímanie zatiaľ naznačujú skôr rozpakky nad remeselným zvládaním tvorby prózy. Hoci štylistika občas vŕzga výrazmi, ktoré sa vzpierajú pôvodným zámerom, autorka dokáže priaznivcov fantasy literatúry zaujať vynaliezavo koncipovanou zápletkou. Dielo tvorí prvý zväzok plánovanej trilógie.

Uvidíme. Tretie miesto v kategórii Debut roka v čitateľskej ankete Knižnej revue Kniha roka 2011 rozhodne poteší.

Aj **Ján Papuga** sa knihou **V krajine Havranov. Strážca kameňa** (Vydavateľstvo Slovart) pokúša položiť základ fantasy cyklu – veď, ako sme už uviedli, efekt seriálovosti so schopnosťou vzbudiť (aj pravidelnosťou opakovania) návyk konzumu patrí ku kľúčovým znakom populárnej literatúry. Autor, podobne ako Xénia Faktorová, kombinuje model prázdninového románu s fantasy kulisami. Okrem chronicky známej Rowlingovej v kontexte slovenskej literatúry kráča v stopách diel Štefana Konkola či Moniky Jankovčinovej. Využíva podobné komponenty. Dieťa – outsider na ceste k hrdinstvu, motív prechodu do inej krajiny. Model: najmladší brat – Popolvár – hlúpy Jano sa do textov dostáva zrejme nie priamo z ľudových rozprávok, ale skôr sprostredkovane, vďaka Nekonečnému príbehu Michaela Endeho, dielu, ktoré koncom dvadsiateho storočia v knižnej, no najmä vo filmovej podobe získalo značnú popularitu. Ani Papuga sa však nevyhol chybám, ktoré postihujú slovenskú fantasy určenú cielene mládeži už v podstate chronicky: kľčovitosť podania skúsenostného horizontu detského hrdinu prostredníctvom deminutív, archaický jazyk, nevierohodnosť psychologickéj motivácie. Ani jeden z dvoch titulov uvedených v prehľade momentálne v konkurencii prekladovej produkcie v dôsledku zmiených remeselných nedostatkov v boji o čitateľa neobstojí.

## 1.4 Viera v posolstvá

Na záver bloku o literárnej fantastike sme osobitne tematicky vyčlenili fantasy s kresťanskými motívmi. **Vladimír Štefaníč** prináša v tretej knihe štvrtý a piaty zväzok cyklu **Kráľovná z Tammiru (Hora pravdy, Zabudnutý posol)** (Don Bosco), prepojený detskou hrdinkou Natáľkou. Autor opäť využíva motívy z Biblie. Zo žánrového hľadiska viaceré úseky prózy pripomínajú exemplá. Účinok textu a možný čitateľský pôžitok znižuje prvoplánovosť zámeru, nedostatky v psychologickom stvárnení postáv. Z estetického hľadiska má knižka omnoho menší význam než z etického, náboženského.

Na záver, tesne na hranici žánrovej skupiny fantastiky, aspoň spo-meňme titul dvadsaťdvaročného debutanta **Jozefa Studeného Tienie duše** (AHO3). Dievča zrazené kamiónom, bezvedomie, mystery.

## 2 OSEM RÁN DO KLOBÚKA

(detektívka, kriminálka, triler, politrilier)

V týchto žánroch populárnej literatúry badať v porovnaní s fantastikou vyššiu úroveň remeselnej stránky textov. Domáci autori dokážu na knižnom trhu konkurovať zahraničnej produkcii, sú schopní poskytnúť alternatívu, uspokojíť potrebu...

Začnime zostra. **Jozef Karika Čas dravcov, Nepriateľ štátu** (obe Ikar). Druhý a tretí zväzok cyklu. Gangsterský príbeh v žánrovo čistej podobe, posledný diel s presahom do alternatívnej histórie. Sprisahanie cirkevnej organizácie, nitky vedú k ľudákovi, vedúci predstavitelia štátu zahynú na tribúne (zacielené na obraz hlavy rozprskávajúcej sa po výstrele), Karika (a Harvan) postupuje ďalej. Dynamické, dychberúce, svätokrádežné. Hoci sa autor v oboch knihách usiluje neprekračovať limity žánru (v porovnaní s prvým zväzkom zámerne rezignuje na ambíciu v rámci gangsterského románu poskytnúť generačnú výpoveď o myslení, cítení, konaní a myšlienke sa osôb narodených v druhej polovici sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia), rafinovanosť precíznej vyváženej estetiky šoku a hry s konvenciou nastavuje úroveň

tak vysoko, že zvyšku pelotónu neostáva iné, než podliezť či dívať sa zdola. Našťastie, kvantita náznakom kvalitatívnych odtienkov uniká, a tak môžeme konštatovať úspechy aj inde a inak. Napriek zohľadneniu špecifik fungovania populárnej literatúry ako artefaktu trhového mechanizmu však Karikovo dielo (napriek citelnej mechanizácii opisov postáv zvrhľikov zakaždým s inou anamnézou posadnutosti, pričom prinajmenšom v Nepriateľovi štátu úchylnosť hrdinu dej podstatne neovplyvňuje, stáva sa iba súčasťou vábenia cieľovej skupiny čitateľov, ktorí, prahnúc za seriálom, ukávajú si návyk po ostrom karikovskom kari korení) ostáva v povedomí kritika estetickým meradlom. Možno aj za cenu prekročenia korektnosti, ťažko odolám pokušeniu vyzdvihnúť rozkoš z textu! Tak či onak, v rámci zábavy Karika opäť ukázal silu príbehu, priniesol modernú populárnu literatúru, okrem pôžitku poskytujúcu i už zmenený efekt šoku a štekľivý pocit prekonávania ďalších tabu. Akoby mimochodom prekotil zopár modiel, rozmetá autority symbolicky i doslovne a dychberúcim spôsobom ponechal otvorený koniec Slovenska pod vládou Michala Harvana. Kto si, krajina, kto si, človek, quo vadis? Autor na prezentácii tretieho zväzku vyhlásil, že pokračovanie cyklu nechystá.

Tretí román mladého autora **Jana Hargaša Moja mafia** (Slovenský spisovateľ), prepojený s predchádzajúcimi prostredníctvom postáv, prináša dve dejové línie. V prvej sledujeme únos detí z Írska do Francúzska, následne naháňačku opatrovateľky s priateľom (čitateľom dobre známy Peter) za gangom. Druhá sa venuje pomste človeka z nižších sociálnych vrstiev mafiánskeho bossovi – s pozadím mocenskopolitických intríg Slovenska. Hargaš má zmysel pre vytvorenie napätia i postreh. Ovláda techniky akčných scén i dialógov, vie, kedy použiť slang i jadrné výrazivo. Príbehy nás necháva prežiť naplno, prizmou protagonistov-jednotlivcov, navyše nanajvyš osobne angažovaných (syn, pomstiteľ vraždy otca), tzv. veľké spoločenské témy (terorizmus, prehnitosť politickej scény) tvoria len pozadie, spisovateľ zbytočne nekomentuje, nepouča. Do istej miery sa usiluje aj o rozvrstvenie medzi pólmi dobra a zla. Pomstiteľ sa vteľuje do kože zločinu až nadmieru vierohodne, do situácie sa dostal (najmä) pod vplyvom východiskových sociálnych podmienok. Uveriteľnosti aj tohto Hargašovho príbehu však stále prekáža nadmerná rýchlosť uskutočňovania činov. Hrdina, bez stopy ironického kontextu, miestami nadobúda črty Jamesa Bonda kríženého s McGyverom, intrigy sa uskutočňujú v podstate okamžite. Samozrejme, pre istú vekovú a cieľovú skupinu zaujímavé, no v porovnaní s príbehmi Jozefa Kariku zreteľne vidíme, že odchyľovanie od reality nespôsobuje vedomá snaha o hyperbolu či vytvorenie alternatívnej reality, ale autorova neskúsenosť a naivita. Možno však čitateľ čaká, čo dostane, a dostane, čo čaká.

Triler do tretice: **Martin Jurík Kým nás smrť nerozdelí** (Marenčin PT). Mafiáni počas prestrelky v Dunajskej Strede zastrelia Adamovi manželku. Po niekoľkodňovej depresii sa rozhodne vziať spravodlivosť do vlastných rúk. Úspešne naplánuje a vykoná dve vraždopomsty, je následne odhalený priateľom-policačtom, dostatočne frustrovaným zo spoločenských pomerov a úrovne komunálnej výstavby v lokalite Bratislava-Dlhé diely na to, aby sa pridá k dielu. Následne sa strieľa z veže Dómu svätého Martina, beží po brehu Dunaja pomedzi medvedí cesnak, odhaľujú sa intrigy pomocou značky a pôvodu USB kľúča, odmieta sa Dostojevskij a major Zeman, filozofuje sa o vine a treste, trpne nad pitvou milovanej ženy, upadá do gýča, strieľa, uteká a viazne uprostred bezradnosti deravých psychologických motivácií. Inšpiráciou a vzorom pre Juríka je nesporne Mário Pužo, tiež moderné detektívky s náznakmi sociálneho podtónu. Teda Ed McBain či Olov Svedelid s kritikou pomerov, posunutou, presne ako u Juríka, v dôsledku

obmedzeného priestoru, do polohy atmosféru deja podfarbujúceho štylizovaného klišé. Ponurý úpadkový Stockholm, brloh nerestí a beznádeje v Svedelida, Jurík nahrádza už spomenutým bezútešným betónom Dlhých dielov. Jeden z hlavných protagonistov je potomkom reportéra Zárubu, postavy série detektívnych románov, odohrávajúcich sa v medzivojnovej a tesne povojnovej Bratislave a vytvorených otcom autora Lubošom Jurikom.

O vytvorenie trileru s krimi prvkami, zasadeného do anglofónnych reálií, sa pokúsil **Boris Rybár**. Názov **Komparzisti. Epizóda I. Josh Parker** (Qualitex) priamo ukazuje, že príbeh by sa mal stať súčasťou série. V prvom zväzku študent Josh Parker v snahe upútať pozornosť blízkych prepadne banku. Čin rozpúta reťaz následkov, prichádzajú aj chvíle pre FBI.

Diela M. Juríka, J. Hargaša a B. Rybára bezpochyby aj v kontexte prekladovej literatúry spĺňajú štandardy a sú schopné reagovať na aktuálne čitateľské potreby, presah Jozefa Kariku sa v tomto ohľade javí ako fakultatívne pridaná hodnota, ktorú si väčšina populárnej literatúry môže, ba miestami, na ceste za cieľovou skupinou, musí odmyslieť.

V rámci detektívneho a kriminálneho žánru nesklame „stálica“, **Dominik Dán**. Titulmi **Žiješ iba dvakrát** a **Na podpätkoch** (obe Vydavateľstvo Slovart) pokračuje vo vetvení cyklu. Prvá z kníh nadväzuje na príbeh nespravodlivo odsúdeného matematika Puskailera (Cela číslo 17). Deň po prepustení vážna mizne bacharka... Dej románu Na podpätkoch sa odohráva v máji roku 1998. V meste po smrti Bossa zúri vojna gangov, na diskotéke v bare sa koná vražda, vyšetrovatelke Petre Pergnerovej hrozí vydaj. Slovenský McBain si udržiava úroveň.

Na tradičnejší model detektívneho príbehu nadväzuje **Gabe Halm**. Román **Záhľadná minca** (Hajko a Hajková) zavedie čitateľov do bizarného prostredia numizmatikov. Objektom záujmu sa stáva keltský biatec. Nedá mi v tejto súvislosti nespomenúť Zbigniewa Nienackeho s Pánom Tragáčikom.

## 3 PREBÚDZANIE TRUBADÚR

(romance)

„Beatrice de Dia bola žena Guilhelma de Poitiers, dáma pôvabná a ušľachtilá. Zamilovala sa do pána Raimbauta d'Aurenga a zveršovala naň mnohé dobré a krásne piesne.“ (Irmtraud Morgnerová, Život a dobrodružstvá trubadúry Beatrice - z češtiny preložil M. F.)

Nemožno neregistrovať romance. Navyše, literatúra zmieneného žánru (pravdaže, teraz máme na mysli i zahraničnú produkciu) v zozname titulov, napríklad, internetového kníhkupectva Martinus, tvorí vyše tretinu počtu všetkých titulov, vrátane literatúry odbornej, pričom práve kategória o ženách pre ženy sa týči na najvyšších priečkach rebríčka predajnosti. Z uvedených dôvodov je prehľad len nahliadnutím bez nároku na úplnosť. Hľadisko vymedzenia určujú témy a spôsob uchopenia, nie samotné pohlavie autorky. Stereotypy marketingových stratégií posúvajú muža - autora romance či romantických príbehov zo súčasnosti do polohy pochybných existencií - kto je vlastne Maxim E. Matkin? Tak či onak, hoci romance, na úrovni prispôsobenej očakávaniam (predovšetkým, nie nevyhnutne len) čitateľiek vypovedajú o konkrétnych ženách, ich prínos do poznania „špecifickosti ženského písania“ (ktorýžto fenomén napokon pozdáva sa mi byť bájou hodnou spevu minnesängrov o krajoch nevidateľných) býva často minimálny ba až nulový, pretože ho prekrýva maska ustálených konvencií žánrového kánonu. Problémovo zameraná tvorba ženských autoriek (Dobráková, Kompaníková, Kepplová, Šikulová a i.) si

nachádza adekvátne miesto vo výklade venovanom próze hlavného prúdu literatúry. Nevyllievajme však deti z vaničiek, kladné konce neznamenujú nevyhnutne nekvalitu. Nezahadzujme šancu idyl ani kultivovanie pocitov nostalgie, túžby, sna, vášne. Nebráňme sa času prebúdzania trubadúr.

Väčšina príbehov, ktorými sa budeme zaoberať, funguje na princípe pohybu medzi rozprávkovosťou fiktívnych túžob a jadrom reality. Konštrukčné vymedzenie rozprávania býva jasné - pranie na počiatku, naplnenie na konci. Vypĺňanie priestoru medzi tým sa deje rozmanitými spôsobmi, pričom ale u väčšiny autoriek prevláda realizmus s prekreslenými detailmi, miestami pokusmi o psychologickú charakteristiku. Životnosť a dôveryhodnosť postáv i vzťahov je však nevyhnutne limitovaná predzvestou kladného vyústenia (či občas otvoreného konca) - v mene ktorého následne dochádza k zjednodušeniam. Skúsenejšie autorky sú schopné tvoriť vnútorne celistvé, rozprávačsky konzistentné útvary, vnímateľné bez ironie - pokiaľ a ak akceptujeme pravidlá hry. Možno je potrebné pripomenúť, že čítať nás nik nenúti, rozhodujeme sa sami - aj keď nesporne obklopení a preniknutí vplyvmi.

Dvor kráľa Mateja a jeho manželky Beatrice Aragónskej. Marica Mariáši strávila sedem rokov v kláštore, Alexander, vojvoda z Meranu, je skvelý bojovník, ale tiež lahtikár a zhýralec. Síce preskočí iskra, avšak intrigy zákernej a skazenej Camilly zasahujú nielen vzťah, lež i politické pozadie. Majetkové presuny, tlak Turkov na uhorské hranice. Ide o mnoho. **Zradená ľubosť** (Slovenský spisovateľ), v poradí piaty román **Jany Pronskej**, opäť zasúva zápletku do medzier v dejinách. Pravdaže, zameniteľnosť/posuvnosť kulís na pozadí večnosti citu je zreteľná. Napriek konkrétnym scénam (narazenie Turkov na koly moldavským vojvodom). Hrdinka, škaredé káčatko (samozrejme obdarené rýdzosťou srdca, cnosťou a zápalom vášne zároveň), v protiklade k pyšnej kráske prichádza z rozprávok (pohybmi tela dospejšia, dušou nie), a zabezpečuje dielu obľubu u čitateľov. Okrem exotiky zámku v Merane zakúsime dotyk domova v Markušovciach, rodovom sídle Mariášiovcov, kde na cintoríne dodnes stojí hrobka rodu a kaštieľ, ktorý však bol v neskoršom období prebudovaný.

Kým predchádzajúca autorka čerpala námety z domácich zdrojov, **Eva Ava Šranková** stavila na popularitu témy a prostredia známeho zo série románov Juliette Benzoniovej. Próza pod názvom **Izabela - Láskou spútaní** (Ikar - edícia Mám talent) sa odohráva vo Francúzsku v prvej polovici pätnásteho storočia, čiže v časopriestore, do ktorého znalkyne žánru uviedla krásna Katarína. Pretože romány s touto hrdinkou sa už minuli, autorka ponúka slovenským čitateľom vlastnú verziu. Pomedzi príbeh nielen lásky (lások) Izabely vkladá autorka kratučké kapitoly s náčrtom historického pozadia (Tri Francúzska, Burgundské kráľovstvo), historická a fiktívna rovina sa však preplietajú aj v samotnom príbehu, dopočujeme sa o bojoch a Jane z Arku... A zažijeme pátranie po minulosti rodinných osudov, rytiersky súboj, prepád, útek, rozhodovanie, váhanie, paralelnosť túžob a emócií. Širšie koncipovaný text romance s prvkami dobrodružno-historického románu tvorí prvý zväzok plánovaného cyklu.

**Tamara Tainová** v románe **To prejde** (Vydavateľstvo Slovart) bez ostychu, presvedčivo podáva príbeh a pocit homosexuála, ktorý po smrti priateľa hľadá nový vzťah. Vyrozprávané v prvej osobe bez zbytočného pátosu, sentimentu, aktualizácie či snahy ťažiť z prvoplánovej príťažlivosti témy. Spoveď normálneho človeka o láske a utrpení. Pomedzi sa vinie záznam príbehu z blogu o týraní. Fikcia či realita?

**Elena Eleková** svojím dielom **Život pri živote** (Ikar - edícia Mám talent) uvádza čitateľov do prostredia psychiatrickej liečeb-

ne. Medzi lekármi zostaneme aj v románe **Smrť v bielom** (Perfekt) od **E. Marsh**. Nebezpečie nemocnice, ženy – pacientky, príbeh stojí na hranici s lekárskymi trilermi z pera Robina Cooka. V próze **Evy Dedinskej Až na dno** (Ikar) sú výrazne prítomné sociálne motívy. Farmaceutka prepadne alkoholizmu, ocitne sa na ulici. Návrat k rodine a rekonštrukcia vzťahov rozhodne nie sú ľahké.

Sex, násilie, viera, ťarcha stáročných stereotypov a predurčenia rol i rolí. Na konci temnoty napokon nádej. **Nehanebné hry** (HladoHlas) **Evy Bielej Brndiarovej** stoja na hranici žánru, rámec rozprávkovkej idyly zostáva skôr tušene rozpustený realitou. Viac optimizmu poskytuje v románe **Na koniec dúhy** (Motýl) **Marta Fartelová**. Sledujeme osudy štyridsaťpäťročnej Evy, ktorú počas tehotenstva manžel opustí s mladšou milenkou.

Hoci ženy starnú tajne, predsa sa tak deje. Rozprávačka príbehu pod názvom **Márnivá sezóna** (Evitapress) od **Karin Krausovej** si pred zrkadlom premieta v pamäti, kto z bývalých bol plastickým chirurgom. Má 48! V snahe o vzpruhu si nachádza milenca Maxa a učí sa mať rada paradajkovú polievku. Zdržanlivá sebaironia zachraňuje svižný text pred upadnutím do gýča.

Protagonistka prózy **Ivany Lackovej Zametanie vody** (Ikar) sa po rozvode borí s ochorením dcéry a navyše neustáva v hľadaní chlapa. Občas sa vracia na Oravu, v pokosenej tráve sústreďuje myšlienky. Ak sa sen napokon nekoná, treba žiť! Alebo žeby predsa záblesk, keď sa už nepočíta? Dielu opäť výdatne pomáha schopnosť nadhľadu.

Do tretice zrelá žena hľadá novú cestičku. **Stačí si (ne)želať** (Ikar – edícia Mám talent) **Silvie Havelkovej** prináša ľahké rýchle čítanie, ktoré však zotrúva v podstate v rovine záznamu – a či zoznamu citov, dojmov a udalostí. Pomerne vtipný výsek zo života kariéristky Renaty bez ambície o dosiahnutie tvaru. Rezignácia na kompozíciu oddychujúcim prekážať nemusí, svieža vlakovka v podobe červenej brožúry spĺňa účel.

Štandard prepojenia humoru a romantiky spájajú i texty **Dany Hlavatej**. Próza **Hľadám muža na zjedenie** (Remedium) približuje ťažkosti ďalšej päťdesiatničky, román **Čo na ňom vidíš** (Marenčin PT) si berie na mušku dve sestry. Napokon v titule **Zalej Františka, miláčik** (Vydavateľstvo Slovart) **Sandry Grüner Miškolciovnej** zisťujeme prítomnosť drsného jazyka žúriek a situačnej komiky.

Ani romantické poviedky ešte nevymreli. Aj keď niektoré z nich majú úctyhodné vročenie!

Aj literárnohistorickú hodnotu má titul **V krinolíne** (Tranoscus) od **Eleny Ivankovej**. 25 príbehov prevažne o ľúbosti sprístupňuje časť tvorby dnes pomerne málo známej autorky prelomu devätnásteho a dvadsiateho storočia. Autenticky sa môžete, v patrične kvetnatom háve jazyka, nadýchnuť atmosféry plesov, šuštiacich šiat, závojev, vejárov...

Kratšie útvary a lovestory-novelu **Princíp lásky** obsahuje titul **Ivy Kučerovej Šiesta noc** (Motýl).

Napokon do tretice: **Postavy bez tieňov** (TISING), **Mária Pomajbová**. Ona, on, vzťah. Čítajte.

Isteže, citu sa javia pomedzné žánrové línie nepodstatné. Predsa však.

**Ivana Ivančáková** v knihe **Veľké baby neplačú** (Evitapress) približuje Paríž, súčasnosť, život modelky. Dva nasledujúce romány majú súvis (prostredníctvom priestoru či postavy) s údajne najzelenším ostrovom Európy. **V Írsku prší inak** (HladoHlas) **Števy Opremečákovnej** je dielko, v ktorom sa popri dejovej línii o úteku hrdinky pred láskou k ženatému mužovi nájde čas i na opisy krajiny, miestami akoby sa črtal náznak cestopisnej prózy. **Moje írske srdce** (Perfekt) **Sary O'Donnelovej** je žánrovo väčšmi vyhrane-

né. Rozvedená slovenská podnikateľka Alica stretáva írskeho umelca Brendana, ktorý sa stáva mužom jej snov.

Humorným podtónom zaujme text **Barbary Kardošovej Vydať sa a zomrieť** (Vydavateľstvo Slovart), o osudoch dvoch sestier. Sára, slobodná na Slovensku, Helena, s manželom veterinárom v Austrálii.

Prinajmenšom na hranici žánru stojí kniha **Lucie Piussi Láska je sliepka** (Marenčin PT), ktorá nás ponára do vzťahu vzrušujúco nejednoznačného, bez sentimentu a príkras, kde občas (často) vrie a škripe. Verím, že titul si nájde v rámci prehľadov miesto aj inde. Nuž a v závere pripomeňme meno **Maxim E. Matkin**. Po siedmykrát. **Nie na ústa** (Vydavateľstvo Slovart). Vidíte – už zasa provokuje!

Sme takpovediac v jadre podstaty. Vo finále. Fakt. Nevymýšľam si. Čísla neklamú.

**Príbeh jednej lásky** (Slovenský spisovateľ) z klávesnice **Aniky Pastorekovej** získal víťazstvo v čitateľskej ankete Knižnej revue v kategórii Debut roka 2011. Mladučká Lea objavuje seba i svet. Okrem vzťahov, ktoré tvoria centrum príbehu (pozor, medziiným ide o prebúdzajúcu sa náklonnosť medzi súrodencami, no napokon je všeličo inak), prozaička načrtáva kontúry prostredia južného Slovenska. Komorný románik i románová novela zaujme schopnosťou charakterizácie postáv, presvedčivými dialógmi i atmosférou – so správnou dávkou nostalgie (za Annou zo Zeleného domu), rockových piesní a vína. Jemné, perlivé, šteklivé, možno aj pekné a trvanlivejšie, než sa zdá. Plus opustený dom pri jazere a tajomstvo. Rozprávačský talent a znalosť klasiky tvoria kombináciu, ktorá sa môže skončiť aj dobre – bez nadmerných nárokov na faktografiu a logiku.

Po debutantke prejdime k najskúsenejšej a najúspešnejšej autorky žánru na Slovensku. **Táňa Keleová-Vasilková** v poradí v dvadsiatom treťom románe s tradične transparentným názvom **Dva životy** (Ikar) zoznamuje čitateľov s osudmi dvoch kamarátok. Veronika, matka už dospeljej dcéry, ostala po rozvode sama, zmierená s neprítomnosťou mužov vo svojom živote. Anna, prekladateľka, žije v šťastnom manželstve. Vzťah však začína vŕzgať – pod vplyvom alkoholu, prihýna si však nie muž, ale žena. Skúsenou rukou, odvážne spisovateľka pootočí stereotyp. Spôsob uchopenia témy nezaprie znalosť reality.

Nuž a ďalej, samozrejme. Pretože zároveň roku 2011 debutuje **Adriana Macháčová** románom **Cudzie vzťahy** (Ikar) s hrdinkou Tamarou. Skúsená autorka **Katarína Gillerová** v próze **Konečne sa rozhodni** (Slovenský spisovateľ) rieši partnerskú krízu Natálie. **Mária Hamzová**, tiež už v ôsmom románe (muži – literáti, ktorí máte toľko titulov na konte, utvorte šík!) pod názvom **Prekonané výčitky** (Motýl) zoznamuje čitateľov s citovými problémami Kláry a Valentíny. **Jana Šimulčíková Druhý muž** (Regent) načrtáva osud učiteľky Marcely, ktorá po rozvode dvíha osud z trosiek. **Beata Štrauchová Tiene vášne** (Slovenský spisovateľ) ukazuje, ako môže životom v rodine „zamávať“, keď si syn privedie domov novú priateľku. **Ružena Scherhaufarová Emine slzy** (Ikar) rozpráva o päťdesiatničke, ktorá si po zistení manželovej nevery tiež nájde milenca. **Andrea Boldišová Láska vo vetre** (Ikar) skúma peripetie Erika a Marianny na ceste ku šťastiu. V texte **Martiny Solčanskej Hazard** (Ikar) zasa natrafíte na vyzývavú Jennifer a milionára s prázdnyim srdcom. Dámy sa, dúfam, neurazia, nebolo, nie je, nebude miesta, aby sme mohli spomenúť všetky. Napokon, podstatní sú aj tak čitatelia.

**P. S.:** Ešte by som v rámci diskurzu o populárnej literatúre rád niečo o westernoch z pera slovenských autorov... Niekedy... Možno...



# ZATIAHNIME NA HLBINU!

## Slovenská literatúra pre deti a mládež 2011

**Timotea VRÁBLOVÁ sa narodila 8. júna 1968. Je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a psychológiu detského diváka prednáša na Vysokéj škole múzických umení. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže. Je prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.**

Aj s vročením 2011 vyšlo vyše osemdesiat titulov pôvodnej tvorby pre deti a mládež.

Pripomínajú mi listy so snahou osloviť príjemcu. Niektorým však chýba adresát. Pri iných je to možno aj zámer. Ako takéto „listy“ – knižky skončia? Ale našla som aj tie osobné, ktoré si človeka, takpovediac, ulovia na večnosť. Bytostne totiž k nemu patria.

### Do vlastných rúk adresáta

Básnická skladba **Daniela Heviera Vianočná pošta** (Trio Publishing) je kontemplatívne ladená, čo je v Hevierovej tvorbe pre deti nová poloha. Autor vhodne využíva kombináciu reflexívnej a epickej línie. Úvahy „vkladá do úst“ rozprávača troch príbehov, ktoré sú podkladom troch listov čitateľovi, troch básnických epištol na tému vianočného daru. Dotýkajú sa citlivej otázky: kto alebo čo môže zachrániť „oslepené“ ľudské srdce? Prirodzene plynúci hevierovský jazyk pôsobí autenticky, nenútené a zrozumiteľne aj pre mladšie vekové skupiny čitateľov. A to napriek zložitosti problematiky. Hevierova poetika je budovaná smerom dovnútra, introspektívne.

Prvá epištola je zamyslením sa nad témou dávania a nad hodnotou daru. Autor svoje úvahy odvíja od príbehu, osobnej skúsenosti otca, pisateľa epištol. Na Vianoce dostáva od detí obyčajné pero. Je to veľa? Málo? Zaslúžil by si viac? Ako však odhadnúť veľkosť daru? Ako nájsť ten pravý vianočný dar? Aké to bolo, keď bol dieťaťom on? Akú mal vtedy on predstavu o vianočnom darčeku?

Epická línia je nosnou aj v druhej epištole. Je zároveň reflexiou starovekého biblického príbehu o narodení Ježiša Krista. Teda udalosti, ktorá sa stala východiskom vianočného obdarovania: Boh sa podelil s ľuďmi o svojho syna. Je LÁSKA aj dnes prítomná uprostred hory vianočných darčiekov?

V tretej epištole vytvára autor akýsi variant k spomínanému biblickému príbehu: otec utečie pred prázdnotou Štedrého večera do tmavých ulíc. Tam sa stretne s opusteným chlapčekom, Kristom. Našiel už svoj dar?

V tejto skladbe sa opäť prejavilo Hevierovo majstrovstvo preniesť veci „vysoké“ do podoby blízkej nášmu každodennému životu bez toho, aby sa stali banálnymi, zjednodušenými.

Knižka **Jána Uličianskeho Analfabeta Negramotná** (Trio Publishing) je v podstate tiež vianočnou rozprávkou. Jej protagonistkou je jedenástočné dievča, Betka Bábiková – Beta Analfa-

beta – ako ju od zúfalstva začala nazývať jej stará mama. Betka sa totiž všemožne snaží bojovať už v zrodke proti všetkému, čo by len trochu naznačovalo jemnosť, nehu, teda vlastnosti príznačné jej menu. Jej sebadeštrukčné sklony vychádzajú z vnútorného zranenia. Žije v neúplnej rodine (mama, stará mama). Svojho otca nikdy nevidela. Vie o ňom len to, že je to nezodpovedný motorkár. Tesne pred Štedrým večerom ujde z domu. Po prvýkrát v živote sa ocitne v knižnici. Osobne sa stretáva s postavami príbehov, o ktoré vlastne nečítaním prišla. Vďaka nim začína vnútorne rásť. Z opusteného, odmietnutého malého dievčatka sa mení na skutočne jedenástočnú Betku.

Uličiansky rozpracováva zápletku pomocou jedného zo svojich obľúbených prostriedkov – pracuje s intertextualitou. A dôvtipne. Majstrovsky imituje jazyk postáv z príbehov a dokáže ich preniesť do toho Betkinho tak, že v ňom pôsobia nielen funkčne, ale aj vierohodne.

Postavy z príbehov reprezentujú knižky pre rozdielne vekové skupiny. Betka s nimi zažíva dobrodružstvá a postupne rieši i vlastné problémy.

V knihe **Venussha (Ťažký týždeň). Komiksový román pre tínedžerov a ich polutovaniahodných rodičov** (Edition Ryba) sa **Juraj Šebesta** pokúsil preskúmať nové možnosti autentizácie rozprávania, blízke dnešnému dospelievajúcemu čitateľovi. Trinástočná Lucia podáva správu o svojom „ťažkom“, ale v skutočnosti len bežnom týždni. Patria k nemu typické tínedžerské problémy: prehnané starosti s narodeninovou párty, vzťahové problémy, „vrúčne“ citové poryvy voči škole a učeniu, trampoty so svojráznymi a občas menej chápatými rodičmi.

Kompozícia textu sa podobá na priestorovú koláž. Jednotlivé prvky fungujú vo viacerých významových a výrazových kontextoch. Prepájajú sa žánre: komiks sa prelína s prozaickým textom a s pasážami, ktoré pripomínajú dramatizovaný prehovor. Priestorovosť, scénickosť je v tomto románe príznačná. Príbeh je navyše aj silne dialogizovaný.

Silnou stránkou románu sú postavy. Sú životné, svojrázne, plasticky vykreslené. Šebesta príznakovo a funkčne využíva slangový jazyk, niekedy možno až v prehnannej miere. Nepochybne sa mu však podarilo vytvoriť dielo, ktoré nesie stopy autentického svedectva zo života mladých ľudí v dnešnej slovenskej spoločnosti.

**Sedem dní v pivnici** (Perfekt) **Petra Karpinského** je dob-

rodružným príbehom malého prašiskriatka Celestína. Nie je hrdinom na prvý pohľad. Veď čo sa dá očakávať od bytosti, ktorá sa živí prachom? Karpinský ukazuje, že hrdinstvo nie je dané navonok viditeľnými kvalitami.

Rozprávanie o Celestínovi je ako iniciačná rozprávka. Odkrýva moment, keď sa z hrdinu-dieťaťa stáva dospelý. Celestín sa rozhodne vyslobodiť svoju rodinu, ktorú uniesli násilné diktátorské šváby. Celestín nie je žiaden superman. A v tom je príbeh príťažlivý. Musí prestáť skúšky. Nepohol by sa dopredu, ak by zlyhal vo vnútorných motívoch alebo v integrite charakteru. Karpinský presvedčivo ukazuje, že hrdina neprežije sám. Na to, aby vykonal veľké veci, potrebuje mať v srdci priestor pre priateľov.

**Lubomír Feldek** v *Čiernobielej knihe rozprávok* (Virvar) predstavuje výber nových i starších autorských rozprávok. Dopĺňa sériu feldekovských farebných kníh: *Modrú knihu rozprávok* (1974), *Zelenú knihu rozprávok* (1983) a *Modrozelenú knihu rozprávok* (2004). Podľa autorových slov sa podkladom rozprávok stali ilustrácie jeho priateľa a spolupracovníka Albína Brunovského. Ide však najmä o svojskú Feldekovu hru s čitateľom. Pozýva ho, aby preskúmal nielen detaily ilustrácií, ale aj princípy čierneho-bieleho videnia a svet za ním: slobodný, asociatívny. Čierno-biela rozprávková línia má preto viacero podôb – napríklad sprostredkováva vizuálny presun do zmenšeného sveta z Brunovského ilustrácie Pekného dňa. Autor však nasvecuje aj vnútorné symbolické „čierne a biele línie“, keď hovorí o hľadani životnej múdrosti (O Janovi, čo stretol Smrť), alebo poukazuje na prítomnosť čierno-bielých a čiernych a bielych situácií pri vnútornom dozrievaní človeka (O štedrom bačovi a skúpom kráľovi). Feldek príznačne svojmu štýlu čitateľa stimuluje. Nápadly nezostávajú len na úrovni hry ako zábavný či tvorivý akt, ale posielajú čitateľa na cestu do „krajín“ nových a nových významov, čo je typické pre Feldekov umelecký rukopis.

## V krajine symbolov?

Príbehy **Jána Milčáka** plynú po hranici reálneho a fantastického sveta. Osobitosťou jeho autorského rukopisu je svojrázny symbolický jazyk, ktorý si postupne vytvára a prenáša z diela do diela. Jeho súčasťou sú postavy (vtáky, ako kavka, vrana, kocúr Kilimandžáro, starček Albert, starenka Zuzanka, maliar). V príbehoch existujú autonómne, no poučený čitateľ (dospelý) ich môže vnímať v širšom kontexte Milčákovho diela. Jednotlivé diela sú totiž akoby epizódy veľkej pomyselných knihy. Sú to záznamy udalostí, príbehy-mýty, ktoré sú súčasťou života Milčákovskej rozprávkovej krajiny. Tvoria kolektívnu identitu jej svojrázneho obyvateľstva. Možno aj preto Milčákovy knihy nie vždy pôsobia ako úplne uzavretý celok. Platí to aj v prípade knihy *Trinásta komnata* (Modrý Peter). Príbehy o druháčke Kataríne sú rámcované témou školy. Ale len v pozadí. Téma školy nie je hybným činiteľom príbehu. Autor ju použil ako determinant, ktorý bližšie vymedzuje časopriestor rozprávania. V diele to má hlbší význam. Školský rok sa predsa neodohráva len v školskej lavici. Hrdinka sama objavuje múdrosti života. Sama sa učí najdôležitejší predmet: BYŤ. Miera otvorenosti a komunikatívnosti jednotlivých príhod môže byť pre dieťa problematická. Hoci dokáže vnímať detaily, symbolickému jazyku vie porozumieť len intuitívne.

Platí to aj o knihe *Obrov brat* (Modrý Peter). Na rozdiel od *Trinástej komnaty* je tu však naratívna zložka výraznejšia, a teda detskému čitateľovi prístupnejšia. Obrov brat je príbehom o vzťahu chlapca Benona a obra. Symbolicky ho možno čítať ako vzťah dieťaťa a dospelého. Chlapec sa z bezpečnej vzdialenosti (na obrovom pleci) zoznamuje so svetom. Obor mu poskytuje opateru a vzťah. Prejavuje mu dôveru. Dovoľuje mu priblížiť sa. Dokonca si od neho

nechá ískať vo vlasoch. Pri tom Benon zvedavo nazrie obrovi do ucha. Nájde v ňom spať vrabca. Nedá mu, aby sa k vrabcovi nepriblížil a neobzrel si ho zblízka, a tak ho vyberie. Vrabec z obrovho ucha má démonický charakter. Manipulatívne vstupuje Benonovi do svedomia. Presvedčí ho, že obor ho za zvedavosť potrestá. Malý Benon nie je ešte dostatočne silný na to, aby negatívny vplyv úplne zvládol. Potrebuje pomoc. V pozadí záchrany stojí symbolicky aj veľký obor, ktorý sa snaží zastaviť dôsledky vrabcovho skazonosného pôsobenia.

Symbolický plán Milčákovho rozprávania je bohatý na významy a súvislosti. Myslím, že je adresovaný najmä dospelému alebo staršiemu, skúsenejšiemu čitateľovi, ktorý dokáže jeho hĺbku dešifrovať. Pre dieťa otvára priestranstvo, v ktorom sa spočiatku bude pohybovať intuitívne, menej uvedomelo než poučený dospelý čitateľ. Ale aj to je cieľom symbolického rozprávania.

## Rozpätia realistickej prózy

**Miroslav Masaryk** úspešne debutoval fikciou *Pán Stojka a myšička Sojka* (2009) o paralelných svetoch, ľudskom a zvieracom, adresovanou čitateľom staršieho školského veku. Za vydarený titul možno považovať aj najnovšiu prózu *Bolí sme frajeri* (Buvik). Autor sa zamerával na problematiku chlapčenského dospievania. Príbeh sa odohráva približne v 60. rokoch minulého storočia. Príťažlivosť Masarykovho autorského rukopisu spočíva v autenticite a detailnej kresbe vnútorného sveta dvoch kamarátov Marka a Doda. Predstavujú charakterovo protikladné typy. Marek, inak rozprávač príbehu, je plachý a naivnejší. Dodo pôsobí skúsenejšie a vyspelejšie, no i bezzásadovejšie. Tok rozprávania plynie „na jeden dych“ medzi „dobrodružstvami“ (drobné krádeže, pozorovanie nahých dievčat na plavárni) a citovými poryvmi hrdinu. Marek prechádza peripeťami citového dospievania (reprezentujú ho vzťahy s rôznymi typmi dievčat) a hodnotového dozrievania v komplikovanom dobovom kontexte, za ktorým cítiť nevyrovnanosť hodnôt (problémy nezvládnutej moci, udavačstvo, krádeže medzi robotníkmi).

Román **Adolfa Lachkoviča** *Hádatá a skaly. Príhody Paťka Hrončeka* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) sa odohráva v období druhej svetovej vojny. Podobne ako u Masaryka, historická línia sa podieľa na utváraní prostredia deja, nie je však cieľom autorovho rozprávania. Hlavným hrdinom príbehu je osemročný Patrik. Pochádza z neúplnej rodiny, z ťažkých sociálnych pomerov. Jeho osobná situácia sa vyhroť, keď mu mamu odvezú do sanatória, kde sa musí liečiť na pľúcny nález. Patrik je umiestnený na tri roky do detského domova. Drsné prostredie, osamotenosť, smútok za mamou a za domovom, ťažkosti s adaptáciou v kolektíve determinujú jeho psychické prežívanie. Autor presvedčivo vykresľuje psychické reakcie jeho vnútorného zápasu. K silným výrazovým prvkom pritom patria Patrikove vnútorné monológy adresované mame, v ktorých komentuje svoju neľahkú situáciu. Príbeh je vierohodne podaný, pútavý a dramatický. Lachkovičov posledný román (vyšiel krátko po jeho smrti) možno zaradiť k výrazným titulom spoločenskej prózy.

Siedmy ročník súťaže pôvodnej poviedkovej tvorby pre deti a mládež sa predstavuje novou zbierkou, výberom najúspešnejších poviedok s titulom *Adela, neopováž sa!* (Perfekt) podľa víťaznej poviedky Petra Karpinského.

Projekt poviedkovej súťaže je u nás ojedinelým svojho druhu. Najmä v posledných rokoch sa výrazne profiloval smerom k spoločenskej próze. Vo výbere sa príznačne záujmu detí nachádzajú témy prvých lások, sociálne, vzťahové problémy, zápasy s dospievaním, s trémou, komplikované vzťahy v rozpadnutých rodinách, rasové



problémy a životné ťažkosti, ktorým čelia deti z detských domovov.

V tomto ročníku je kvalita príspevkov v antológii rozkolísanejšia než po iné roky. K najpôsobiliejším textom patrí víťazná poviedka Petra Karpinského *Adela, neopováž sa!* a poviedka Jany Bodnárovej *V záhrade papierového draka*.

Próza **Anny Robertovej-Michalovej *Marianka*** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) je určená deťom mladšieho školského veku. Približuje aktuálnu a prospešnú tému: problémy integrácie rómskych detí. Situácia hlavnej hrdinky, rómskeho dievčatka Marianky, je komplikovaná aj tým, že je telesne postihnutá (po úraze má zle zrastenú a oslabenú jednu ruku). Navyše, prežila ťažkú traumu. Jej otec, alkoholik, bol v opitosti násilný typ. Adoptuje si ju teta Danka. Autorka sa snažila priblížiť typické prejavy rómskej mentality. Celkovo však knižka vyznieva nepresvedčivo. Príbeh je nekoherentným konštruktom modelových textov na problémové témy. Knižka pôsobí neucelene a umelo.

## Rozprávky o zvieratách

Jedným z hlavných kritérií, podľa ktorých si deti vyberajú knihu, je téma. V tohtoročnej produkcii pre deti má kvantitatívne silné zastúpenie téma zvierat. Skúsenosti z minulých rokov sa, žiaľ, opäť potvrdili. Autori sa obyčajne priveľmi spoľahnú na vlastnú príťažlivosť tejto témy a texty zostávajú bez hlbšej výpovednej hodnoty. Aj v tohtoročnej produkcii je málo kníh, o ktorých by sme mohli povedať, že autor aspoň v uspokojivej miere využil potenciál obľúbenej témy zvierat a spracoval ho dostatočne podnetným spôsobom.

K vydarenejším titulom patrí knižka **Libuše Friedovej *Babka a kocúrik Gíra*** (Regent). Možno nie je najlepším titulom z autorkinej tvorby. Zachováva si však stále punc Friedovej majstrovstva a skúsenosti písať pre najmenších čitateľov.

Vzťahový aspekt, emocionalita, harmónia priateľstva so živým tvorom vytvárajú zorný uhol, pod ktorým je budovaná naratívna zložka textu, a je mu aj podriadená. Próza má realistický základ. Autorka však používa aj prvky fantastiky. Na vzťahu babky a kocúrika môžeme sledovať vzťah dospelého a dieťaťa. Správanie kocúrika je štylizované na spôsob dieťaťa. Podobne, ako sa dieťa učí nadväzovať vzťah s okolím, aj kocúrik sa učí poznať svoj domov. Nie ako bydlisko, ale ako prostredie intímnych, blízkych vzťahov. Čitateľ pozoruje proces vnútornej transformácie Gíru na „vychovaného kocúra“.

Slabšou stránkou je organizácia textu – miestami oslabuje pocit autenticity a emocionalitu výpovede.

Ani knižka **Jána Turana *Tri myšky mytrišky*** (DAXE) sa zrejme nezaradí k najlepším dielam tohto autora. Napriek tomu má šancu uspokojiť recepčný potenciál predškolákov.

Základná línia príbehu je jednoduchá: bojzlivé myšky Jajka, Jojka a Jujka nevystrčia nos zo svojej chyžky. Prestávajú sa však báť, keď zistia, že starý kocúr Muro nie je pre ne viac nebezpečný. Nebezpečná nie je ani jeho náhrada, mladá a neskúsená „mačička z košíčka“. Myškám sa ju na čas podarí nielen oklamať, ale aj zotročiť. Musí im slúžiť.

Rozprávanie o zvieratkách vytvára ilúziu paralelného sveta. Je blízka mysleniu predškoláka. Podobne ako pri hre s hračkou, fantazijný svet a realita dieťaťa sa prelínajú. Rozprávkové zvieratko symbolicky zastupujú skutočnosti, ktoré dieťa z reality pozná. Rytmus rozprávania, striedanie prozaického textu s veršovačkami a s riekankami, podporuje predškolácky spôsob vnímania cez hru.

Spisovateľ **Anton Rákay** je známy ako autor rozprávok o tatarskej faune. Aj v najnovšej publikácii ***Kamaráti z hory pod Končistou*** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) približuje svet tatarských zvierat. V príbehoch spája civilizačný a prírodný feno-

mén, poukazuje na nezdravé dôsledky tohto prieniku. Rozprávanie však pôsobí prvoplánovo, schematicky.

Vzťah k zvieratám tematizovala aj herečka **Zdena Studenková** v zbierke príbehov ***Moji miláčikovia*** (Ikar). Knižka je určená predškolákom. Jej súčasťou sú aj texty piesní s notovým zápisom a CD so zvukovou nahrávkou rozprávok, ako aj pesničiek v podaní skupiny Fragile. Autorka sa usiluje priblížiť dieťaťu vzťah k domácim miláčikom a zodpovednosť za to, ako sa človek o nich stará. Vychádza pritom z autopsie, čo dodáva rozprávaniu autentický ráz. Literárna úroveň tejto publikácie je však nízka.

Rozprávka ***Šudo Klamár z Klamároviec a jeho šibalstvá*** (Tranoscius) vznikla podľa básne Johanna W. Goetheho *Reinike Fuchs* vo forme prozaického prerozprávania. Šudo je prešibaným lišiakom, ktorý zneužíva naivitu, ale aj slabé stránky zvierat v ríši kráľa Leva. Autorkou prózy je **Daniela Hroncová Faklová**. Podľa jej slov však nejde o úplne samostatné dielo. Je to úprava staršej prozaickej adaptácie Goetheho textu od Olgy Gašparíkovej, ktorý vyšiel v prvej polovici minulého storočia.

Faklovej text je z viacerých dôvodov problematický. Nie je zjavný ani autorský zámer, koncepcia prerozprávania. V texte unikli viaceré významy Goetheho básne, čím sa prozaický text sploštil. Vidno, že pôvodný básnický text nebol (a v tom čase ani nemohol byť) intencionálne venovaný deťom. Tento moment autorka nezhľadala.

Za mimoriadne slabé dielo považujem zbierku rozprávok ***Márie Čechovičovej *Koza Erža**** (Kasico), ktorá je podľa všetkého určená čitateľom mladšieho školského veku. Rozprávky sú obohatené o piesne a veršovačky. Autorka neprejavila odhad pre mieru a vkus. Čitateľa sa snaží získať poplatným spôsobom prostredníctvom reklamne znejúceho jazyka a expresívnych výrazov.

## Knižky ľahkého čítania

Téme adaptácie na školu sa venuje **Roman Brat** v knižke ***Škola za rohom alebo nezbedy školáka Šuška*** (SPN – Mladé letá). Bratov text je kultivovane napísaný a čitateľsky nenáročný. Jednoduchý príbeh s premyslene striedanými momentmi napätia, ale i zábavy je prehľadný, ľahko čitateľný. Autor si pozornosť čitateľa poistil z viacerých strán. Hlavný hrdina Šuško predstavuje typicky príťažlivé postavy začínajúcich školákov, ktorí sa snažia udržať balans v návale nových životných skúseností. Príbeh je rozprávaný v ich-forme. Rozprávačom je hlavný protagonista. Brat využíva situačnú a slovnú komiku, ktorá vychádza nielen z jeho nezbednej a zvedavej povahy, ale aj z osobitého „prváckeho“ pohľadu na svet.

Vyrovňovanie sa s novým súrodencom v rodine, otázky rodovej identifikácie, adaptácia prváka na školský život tvoria tematický rámec knižky ***Marty Hlušikovej *Čo baby nedokážu**** (Vydavateľstvo Matice slovenskej).

Autorka z nej vytvorila základ humorného rozprávania o dvoch výmyselníkoch, bratoch Mačkovi a Braňovi, ktorí čelia novým životným skúškam v súvislosti s očakávaním narodenia sestry. Autorka pracuje so situačným humorom. Hlušiková plasticky tvaruje kontext príbehu. Jej rozprávanie zachytáva širšie spektrum vývojových zmien a posunov v poznaní u rozprávača príbehu a predstavuje typ ľahkého, zábavného čítania pre deti mladšieho školského veku.

Aj v novej knižke ***Brata musíš poslúchať*** (SPN – Mladé letá) prichádza **Gabriela Futová** s čitateľsky obľúbenou témou o dospievaní, dozrievaní a o súrodeneckých zhodách i nezhodách.

Nadväzuje na model dvoch rozprávačov (ja – on), ktorý použila už v dielach *Zmätené dvojčky* zo *slepej uličky*. *Neobyčajné postrehy dvoch školákov* (2008, spoluautor Roman Brat) a *Chlapci padli z višne – dievčatá z jahody* (2010, spoluautor Roman Brat). V novej knihe

využíva nielen osobitosti chlapčenskej a dievčenskej optiky, ale aj vekovo podmienené rozdielnosti pohľadov.

Hlavní hrdinovia, ôsma Dodo a jeho sestra – prváčka Žabka, čelia novej rodinnej situácii. Otec sa rozhodne hľadať si prácu v zahraničí a odchádza na jeden rok pracovať do Británie. Zodpovednosť za chod rodiny sa delí medzi mamu a Doda. Dodovi sa ťažko vžíva do dievčenského a navyše i detského myslenia. Obraz rodinnej situácie komplementárne dopĺňajú Žabkine postrehy. S príznačnou detskou naivitou komentuje rodinné kalamity, svojimi opismi situácií odkrýva nepričané zákutia Dodovho rozbúreného sveta. Porovnávanie obidvoch pohľadov umožňuje Futovej účelne využívať situačný humor.

Knižka **Petra Glocka Kráľ psov** (Perfekt) je novšou verziou jeho prózy *Lietajúci kloúbik* (1992). Dedkov lietajúci kloúbik je symbolom slobodomyselného prístupu k životu. Je tiež fantastickým časomermom. Jeho let odmeriava prázdninový čas Maťa a jeho mladšej sestry Lenky u starých rodičov. Vzťah starých rodičov a vnúčat, vzťah k prírode, vzťah k zvieratám (k psovi), zázračnosť prírody a zdravý život na dedine, neobyčajný, svojrázny dedko, to sú tematické a motivické rámce, v ktorých sa rozvíjajú prázdninové epizódky Maťa a Lenky. Glocko využíva drobné fantastické prvky (dedkov lietajúci kloúbik, hovoriaca príroda, hovoriaci pes) na poetizáciu dejového priestoru.

Mama musí ísť do pôrodnice, a tak otecko odvezie malú Bobulu na čas k starým rodičom. Tento problémový rámec, v našej literatúre nie neobvyklý, je východiskom príbehov dievčatka Bobule pre predškolský a mladší školský vek v knihe **Bobuľa** (Perfekt) od **Margit Garajszki**.

## V zajatí schém

Publicista a spisovateľ **Jozef Kollár** nepatrí k nováčikom v žánri autorskej rozprávky. V próze **Krajina Bodliačikovo** (Forza Music) spája príhody šikovného Pípiho a jeho učiteľa, priateľa a vynálezcu, bodliačika Leo Narda s interaktívnymi praktickými úlohami. Spojenie praktickej aktivity s príbehom môže byť pre začínajúceho čitateľa motiváciou na to, aby sa s textom lepšie zžil. Literárna kvalita samotných príbehov je však nižšia. Rozprávanie pôsobí prvoplánovo, postavy sú ploché, bez vnútorného vývoja. Autor sa usiluje udržať kontakt s čitateľom prostredníctvom prekvapivých odhalení zo života bodliakov. Využíva tiež princíp paralely. Správanie a zvyklosti Bodliačikov majú isté analógie s ľuďmi. Paralelný princíp sa dá v tvorbe pre deti výborne využiť. Kollár si však vyberá triviálne spajitosti, alebo ich nedostatočne zapracuje do príbehu. Nedotiahnutá je aj charakterová kresba hrdinov a motivácia ich konania. Potenciálne silné témy, ako hrdinstvo (napríklad boj s muchou mäsiarkou) alebo skúška odvahy (odolať pokušeniu zapichnúť sa do vlneného svetra či flanelovej košele) sú vykreslené banálne, bez napätia.

Voľné pokračovanie príhod muflóna – kamionistu Ancijáša v knižke **Branislava Jobusa Ako muflón Ancijáš cestoval na západ** (Vydavateľstvo Slovart) je typickým prípadom toho, keď autor ustrnie v modeli svojho predchádzajúceho diela a akoby nevedel príbehy ďalej tvorivo rozvíjať.

**Alena Chudíková** siahla v knihe **Majdalenka v záhrade** (PRO) po tradičnej téme zázračnej záhrady. Je rozprávková, živá a dokáže s človekom komunikovať. Tiež pôsobí uzdravujúco. Zároveň však sama potrebuje uzdravenie; je zanedbaná, zarastená burinou. Paralelne k nej potrebuje uzdravenie aj hlavná hrdinka, chudorľavé mestské dievča Majdalenka. Rýchlo sa však adaptuje na zmenu prostredia a začne sa o záhradu starať. Autorka rozvíja dej i plán postáv schematicky. Knižka pôsobí naivne, plocho a čitateľa nestimuluje.

Súčasťou knižky je CD, na ktorom načítal rozprávky autorkin manžel, herec Ladislav Chudík.

Vo svojej štrnástej knihe **Hovoriace auto Bystrík** (TypoPress) podáva **Michal Repovský** príbeh o desaťročnom chlapcovi Matúškovi, ktorý vyrastá v takmer ideálnej rodine. Záľubou obidvoch rodičov je robiť Matúškovi radosť. Otec-konštruktér mu preto na jeho vlastnú žiadosť vytvorí s kolegami hovoriace auto – Bystríka. Bystrík nie je obyčajný stroj. Je inteligentný a dokonca dokáže prežívať emócie ako človek. Príbehy Bystríka pôsobia vykonštruovane. Konanie postáv je nedostatočne motivované, nasleduje a priori daný zámer autora.

Zbierka autorských rozprávok **Stanislava Bebjaka Rozprávková kapsička** (Regent) pôsobí nevyváženým dojmom. Autor sa usiluje ozvláštniť rozprávanie prekvapivými prvkami (anglický chrt dostane transfúziu). Nie vždy však pôsobia funkčne.

**Peter Kubica** sa v **Javornických rozprávkach** (Magma) inšpiroval rozprávkovým bohatstvom spod Javorníka. Jeho podanie však prvoplánovo ustrnulo v tradičných rozprávačských schémach. Ich literárna úroveň je nižšia.

Román **Ladislava Hrubého Brána do zabudnutého údolia** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) je určený čitateľom staršieho školského veku. Spracováva tému prázdninových dobrodružstiev. Autor pritom vychádzal z tradičnej motivickej schémy. Dve znepriatelené partie dospievajúcich sa vyberú na tajnú výpravu, o ktorej neinformujú rodičov. V istom momente sa stratia. Prepadnú sa bránou v čase. Kam? To sa už nedozvieme. Takmer im však pri tom ide o život. Napokon ich zachráni dievča zo sveta minulosti, Ruženka (ešte k tomu Šípková!), a prevedie ich bránou času späť. Postavy sú modelové bez hlbšej psychologickéj motivácie. Veľmi slabá je druhá časť románu, v ktorej sa hrdinovia posunú do inej časovej dimenzie. Autor nezvládol prácu s historickými reáliami.

Komiksová knižka **Mišo a Rišo z našej ulice** (DAXE) **Danuše Dragulovej-Faktorovej** obsahuje každodenné príbehy Riša a Miša. Zaznamenáva ich v chronologickej postupnosti, v časovom úseku od staršieho školského veku až po začiatok strednej školy. Tento zámer bol možno priveľkým sústom. Vývoj postáv nie je v príbehoch badateľný. Dokonca niektoré udalosti sa opakujú (napríklad príhody z prázdnin a zo začiatku roka). Postavy majú plochý, nevýrazný charakter. Príbehy väčšinou ilustrujú princípy a morálne ponaučenia. Problémy sú však znázornené priveľmi povrchno.

Bez výraznejšej literárnej invencie pôsobí aj podanie **Povestí z Pohronia** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) od **Petra Urbana**. Toto konštatujem aj napriek tomu, že si uvedomujem, že ide o náročný a zásluhový vydavateľský projekt.

## Fantasy

**Ján Papuga** sľubne debutuje románom **V krajine havranov** (Vydavateľstvo Slovart). Je to prvá časť zamýšľanej románovej trilógie. Odohráva sa v obyčajnom slovenskom meste v blízkosti Karpát. Hrdinom je dvanásťročný Dalius, adoptovaný chlapec slobodnej vychovávateľky v detskom domove. O svojom pôvode nič nevie. Nevie ani to, že si ho mama osvojila. Je citlivým (píše si dokonca denník), priateľským chlapcom a rojkom. So svojím tajomným pôvodom sa začína zoznamovať prostredníctvom iniciačných „živých“ snov. V nich dostáva pokyny, ako má naplniť svoje poslanie. Román je príjemným čítaním. Romány **Hora pravdy** a **Zabudnutý posol** (Don Bosco) sú poslednými časťami pentológie **Kráľovná z Tammiru Vladimíra Štefaniča**. Čítanie príbehu je pútavé, no pre detského čitateľa aj náročné vzhľadom na množstvo symbolických odkazov, ktorých rozlúštenie si vyžaduje väčšiu čitateľskú skúsenosť, a tiež znalosť biblických prameňov. V žánri slovenskej fantasy je však prínosom. Štefanič sa snaží o hlbšiu výpovednú hodnotu.

Opak však platí o románoch **Odhalenie a Preklatie** (Fragment), ktorými zavŕšila mladá autorka **Marja Holeciová** tetralógiu **Mariotovi dediči**. Mnohé pasáže knihy sú priveľmi závislé na pravdepodobnom „vzore“, Rowlingovej Harrym Potterovi.

Dobrodružný román **Nástrahy panského sídla** (Equilibria) je voľným pokračovaním trilógie *Na kopci strašidiel, V hrobke bohov, Štôlne dvoch tvárí* od štrnásťročnej **Stely Brix**. Kniha má silnú výpovednú hodnotu najmä tým, že sa autorke podarilo rozpracovať taký rozsiahly projekt a vytrvať v ňom.

Román **Xénie Faktorovej Amarandia a tajomné kľúče** (DAXE) je prvou časťou zamýšľanej dobrodružnej trilógie pre mládež. Priateľstvo dievčaťa Melanie a elfky Jeyni symbolicky premostuje ľudskú ríšu zo zázračným svetom. Melanie putuje po tajomnom svete Amarandia. Stretáva sa s čarodejnicami, trpaslíkmi, kentaurami; bytosťami, ktoré sú typické pre čarovné ríše vo fantasy. Literárna úroveň románu je slabšia.

## Poézia na ústupe

Nová zbierka **Gabriely Dittelovej Knižka pod vankúš** (Trio Publishing) je určená deťom predškolského a mladšieho školského veku. V porovnaní s ostatnou vlnajúcou produkciou predstavuje veľmi solídny výkon. Autorkin doposiaľ najlepší. Zbierka síce obsahuje výrazovo tradičnejšie verše epického charakteru, nie však málo podnetné. Autorka má zmysel pre pointovanie a humor.

Veršovačky v debute **Dariny Okálieovej – Komlóssyovej Vtáčičí orchester** (DAXE) sú venované domácim a exotickým druhom vtákov. Ich literárna úroveň je značne slabá.

Aj ďalšia zbierka veršovačiek **Jozefa zo Senca Dozvedám sa od Radka: – Poznáš tieto zvieratká?** (SLNCE) nedosahuje vyššie kvalitatívne méty.

Zbierka **Danuše Dragulovej-Faktorovej Na chvoste šarkana** (DAXE) obsahuje výber básničiek, veršovačiek, hádaniek a rôznych úloh pre najmenšie deti. Boli publikované v časopisoch Zvonček a Maxík. Literárna kvalita je slabšia. Podobne to platí aj o jej zbierke piesní **V rytme psíka bubeníka** (DAXE).

## Rozprávky s didaktickým zámerom

Rozprávky o slovenčine **Kataríny Habovštiakovej Krásna je naša reč** (Karmelitánske nakladateľstvo) majú čitateľov motivovať k hlbšiemu vzťahu k rodnému jazyku. Zámer autorky je nesporne dôležitý, žiaľ, nepodarilo sa jej ho presvedčivo vyjadriť. Text je koncipovaný príliš schematicky, vyznieva značne mentorsky...

**Rozprávky o strašidielkach z Urbanovej veže** (Art pro fór) od **Jany Mičuchovej** sú druhou časťou cyklu **Košických rozprávok**. Približujú detským čitateľom históriu Košíc a ich pamiatky. Osobitne sú zamerané na historické jadro mesta. Autorka si zvolila klasický osvedčený model hrdinov – sprievodcov, ktorí sú rozprávačmi histórie a zároveň aktérmi príbehov, súvisiacich s putovaním po pamätihodnostiach mesta.

**Rozprávky nielen na čítanie** (VI. nákl.) od **Andrey Nagyovej** vychádzajú z jej odbornej psychologicko-terapeutickéj praxe. Kniž-

ka obsahuje štrnásť príbehov so sprievodnými úlohami a otázkami. Texty sú jednoduché, modelové, prispôsobené problému, na ktorom chce dospieť s dieťaťom prostredníctvom rozhovoru pracovať. Nápad je zásluhou. Textu by však pomohla lepšia redakčná úprava.

Rádová sestra **Damiána Baginová** vytvorila sériu didaktických knižiek veršovaných epických básničiek pre čitateľov od troch rokov. Jednotlivé tituly názorne vyjadrujú tému: **Anjel Riško a ročné obdobia, Anjel Riško a farby, Anjel Riško a zvieratká, Anjel Riško a abeceda, Anjel Riško a čísla, Anjel Riško a svet** (Karmelitánske nakladateľstvo). Škála tém zodpovedá vzdelávaciemu rámcu čitateľov predškolského veku. Poetická úroveň básničiek je slabšia po formálnej i výrazovej stránke.

**Soňa Čermáková-Uličná** je autorkou série obrázkových knižiek o dvojčatách **Mimi a Tomi sa tešia na Vianoce** (G. Jarábik) a **Mimi a Tomi idú do škôlky** (Giftpack). Obrázky a text situačne znázorňujú činnosti a návyky, ktoré si dieťa má osvojiť. V podobe obrázkových knižiek vyšli v podaní autorky aj známe rozprávky **Ako dedko ťahal repu** a **O Červenej čiapočke** (obe Giftpack).

Veršovačky, ktorých cieľom je rozvíjať slovnú zásobu dieťaťa a jeho vzťah k zvieratám, obsahuje séria obrázkových knižiek **Tomáša Čermáka Veselé básničky o zvieratkách z dvora a z lesa** a **Veselé básničky o zvieratkách zo ZOO** (obe Giftpack).

Knižka **Sibyly Mislovičovej Sničky zo zázračnej poduštičky** (MATYS) je venovaná procesu adaptácie prvkov na nový režim, vyplývajúci zo školských povinností. Autorka vytvorila sériu príbehov o malom prvákovi, ktorý pôvodne nerád chodil večer do poste. Preto mu mama kúpila „zázračný“ vankúšik na spanie. Počas spánku sa mu sníva. Sny majú zväčša symbolickú podobu, odráža sa v nich to, s čím sa počas dňa nevyrovnal. Hrdina si svoju chybu vždy uvedomí. Sny sú preto prezentované ako prostriedok vlastnej introspekcie. V prípade protagonistu plnia sekundárne v istom zmysle výchovnú funkciu. Literárna úroveň textov je značne slabá.

## Významnejšie edičné diela

Zbierka ľudových a umelých piesní **Spievanky, spievanky** (SPN – Mladé letá) je ilustrovanou, notovanou publikáciou určenou predškólakom a deťom mladšieho školského veku. Jej zostavovateľkou je Terézia Ružičková. Kniha odpovedá na dlhodobý nedostatok piesňového materiálu pre túto vekovú skupinu detí. Zásluhným vydavateľským projektom pre najmenších čitateľov je výber rozprávok **O Jankovi Polienkovi** v podaní klasickej autorky **Márie Ďuríčkovej** (Buvik). V tomto prípade by som rada zdôraznila výbornú kvalitu vydania. V poslednej dobe sa totiž nie vždy stretáme s profesionálnym zaobchádzaním s Ďuríčkovej textami.

Na záver sa mi chce vrátiť k tomu, čo som pri podobnej príležitosti napísala už vlani: „Pri čítaní minuloročných titulov som sa neubránila dojmu, že sa vo väčšine prípadov brázdilo v plytkých vodách. Prevalu mali prvoplánové texty. V niektorých sa autori krčovitito pridŕžovali myšlienkových schém, povrchne mentorovali. V mnohých knižkách bol problém najsť hlbšie poslanstvo.“

Má minuloročná vydaná knižná produkcia dostatočný potenciál, aby naplnila intelektuálne, emocionálne a duchovné potreby detí a mládeže?“



# DEJINY, PRESAHY A KONFRONTÁCIE

Slovenská literárna veda 2011

**Marek DEBNÁR (1979) obhájil v roku 2011 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave doktorát na tému Problém autora a subjektu vo filozofii a literatúre. Pracuje na oddelení Slovenského národného korpusu JÚĽŠ SAV. Absolvoval viacero študijných pobytov v Poľsku, Čechách, Slovinsku a Francúzsku. Publikuje v časopisoch Anthropos, Filozofia, Romboid a v denníku Pravda. Popri odborných textoch sa venuje aj poézii.**

Akademická obec na Slovensku dlhodobo vytvára nadprodukcii. A to aj napriek finančnej poddimenzovanosti vedeckého výskumu a mizernému spoločenskému statusu najmä humanitných vied. Azda najhoršie miesto zastávajú oblasti, ktoré sú úzko zviazané s písaným slovom. Interpretácia textov, ktoré sú pre náš duchovný život a našu pamäť či identitu kľúčové a potrebné, je tak paradoxne vytláčaná do polohy zbytočného alebo nechceného.

Našťastie pre nás, existujú ešte stále osobnosti a pracoviská, ktoré sa aj napriek nepriaznivej situácii nevzdávajú a pokračujú vo vedeckom výskume. Nasledujúci prehľad ich knižnej produkcie z oblasti literárnej teórie a literárnej histórie za rok 2011 je venovaný tým, ktorí sa nedali zmiasť jalovými rečami o nepotrebnosti humanitných disciplín a v ktorých pretrvávajú potreba chápať samých seba hlbšie, než len v rozpätí života zo dňa na deň.

Keďže v tomto texte ide najmä o prehľad literárnoteoretických a literárnohistorických prác z roku 2011 a nie o ich analytický rozbor, rozhodol som sa v anotáciách zamerať hlavne na predstavenie obsahovej stránky publikovaných diel. Ak sa aj napriek tomu v týchto minirecenziách objaví hodnotenie kladov, prípadne záporov prezentovaných diel, ide čisto o subjektívny názor autora tohto prehľadu.

Literárnovedné publikácie z roku 2011 sa dajú rozdeliť na niekoľko skupín. Monografie, súborné a autorsky doplnené vydania už publikovaných textov, zborníky z konferencií a zlatý fond či knižnica klasikov slovenskej literatúry. Popri týchto hlavných skupinách sa vyskytuje v prehľade aj jedna antológia a slovník.

Mimoriadnu pozornosť si zaslúži dielo **Vladimíra Štefka** a kolektívu autorov **Dejiny slovenskej drámy 20. storočia** (Divadelný ústav). Táto viac než osemstostranová kolektívna monografia prináša ucelený pohľad na vývin a stav slovenskej drámy v 20. storočí. Kniha je prehľadná, kontextové kapitoly, ktorých autorom je okrem poslednej (*Slovenská dráma po roku 1989* je od Jána Šimka) Vladimír Štefko, sú doplnené portrétmi najvýznamnejších slovenských dramatikov (z pier rôznych renomovaných autorov). Monografia je rozdelená na päť hlavných kapitol: *Od realizmu k moderne 1890 - 1938*, *Nový program, nové témy 1938 - 1948*, *Dráma slúžkou ideológie 1948 - 1960*, *Roky šesťdesiate a ďalšie a Slovenská dráma po roku 1989*.

„Národná dráma je vždy taká, aký je duchovný rozmer národa“, znie prvá veta prvej kapitoly a naznačuje smer, ktorým sa monografia bude uberať. Od neľahkých podmienok dramatickej tvorby na konci 19. storočia, od F. Urbánka a J. G. Tajovského, čitateľ, ktorý sleduje chronologický príbeh vývoja slovenského divadla

až po začiatok 21. storočia (Stoka, GUnaGU), nadobúda pocit, že tieto dejiny nie sú len dejinami dramatickej tvorby, ale zároveň aj historickým prehľadom formovania našej spoločnosti. Portréty dvadsaťjeden slovenských dramatikov a analýzy ich diel poskytujú nielen ucelený obraz o tvorbe našich najvýznamnejších dramatikov, ale zasadzujú jednotlivých autorov a diela do kontextu doby, medzinárodný kontext nevynímajúc.

Previazanosť divadla s dobou a ovplyvňovanie jeho umeleckého a spoločenského statusu vládnuou ideológiou sa najviditeľnejšie prejavuje v tretej kapitole (*Dráma slúžkou ideológie 1948 - 1960*). Najväčší priestor v monografii zaberajú 60. (a ďalšie) roky, keď došlo k čiastočnej liberalizácii spoločnosti, vďaka čomu sa v dráme prejavila aj väčšia rôznorodosť. Patria sem M. Lasica a J. Satinský, S. Štefka, K. Horák, B. Čahojová či L. Feldek a ďalší. Práve v týchto rokoch je asi najviac citelné aj napojenie slovenskej drámy na medzinárodný kontext.

Kniha je úspešným pokusom vyrovnáť sa s nedávnymi dejinami, nešetrí kritikou, ale ani nepreháňa. Aj vďaka tejto vyváženosti je komplexný prehľad dramatickej tvorby v súvislostiach a presahoch na Slovensku ojedinelým dielom a v budúcnosti môže pomôcť zorientovať sa nielen odborníkom z teatrológie, ale aj literatúry, kulturoológie, sociológie a ďalších spoločenských vied.

K obsiahlym monografiám, ktoré vyšli v roku 2011, patrí aj takmer sedemstostranová kniha **Tomáša Horvátha Tajomstvo a vražda. Model a dejiny detektívneho žánru** (Veda). Knihe, ktorá je výsledkom niekoľkoročného systematického záujmu o detektívku a príbuzné žánre, sa nedá uprieť snaha o komplexnosť, vďaka ktorej vyplní medzeru v slovenskej literárnej vede.

Horváth pristupuje k detektívke ako k „formulovému“ žánru, ktorý sa vyznačuje vysokým stupňom opakovateľnosti a súčasne variačnosťou, čo mu neskôr umožňuje zamerať sa najmä na rôzne „transformácie motívov“ či „intertextových scenárov“ alebo, inak povedané, analyzovať jednotlivé variovania v spojení s istou invariantnou bázou. Ide preto o vypracovanie synchrónneho, a nie diachrónneho modelu detektívneho žánru. Monografia má síce dve časti a popri teoretickom modeli naratívnej štruktúry, ktorý je obsahom prvej časti, autor v časti druhej načrtáva aj jeho „rapsodické“ dejiny, čiže vývin detektívky zo žánrov chronologicky predchádzajúcich, avšak viac než transformácie tohto žánru v čase ho zaujímajú jeho transformácie štruktúrne.

Znalosť žánrového kódu autorovi umožňuje vytvoriť charakte-

ristiku fikčného sveta detektívky a následne definovať jeho základné pojmy, ako aj ich vzájomné vzťahy, napríklad: „stopa v detektívke nadobúda zmysel vo vzťahu k ostatným stopám, čiže: vo vzťahu ku kontextu, do ktorého je zasadená“. Potreba definovať univerzum fikčného sveta detektívky sa ukazuje ako oprávnená aj z toho dôvodu, že autor v druhej časti práce charakteristiku tohto univerza využíva na hľadanie presahov detektívky do iných fikčných svetov, napríklad do sveta fantastiky. Horváth načrtáva transformácie detektívneho žánru aj mimo literatúry, v médiách, ako film alebo komiks (*Transformácie v médiách. Z abecedy do obrázkov*).

Z naznačeného smeru úvah je zrejmé, že autor sa neskôr zameriava na tie varianty detektívneho žánru, ktoré prenikajú aj do oblasti nežánrovej literatúry. Nie je preto prekvapujúce, že Horváth končí svoju monografiu autormi, ako J. L. Borges, A. Robbe-Grillet, S. Lem, M. Butor či W. Gombrowicz, ktorí žáner nielen prekračujú, ale k jeho predstaviteľom v podstate nikdy nepatrili. Autor ich spomína najmä preto, že v ich písaní nachádza potvrdenie svojej vlastnej tézy, že žánrový kód detektívky ako „spúšťač nečakaných mutácií môže sám pomôcť potvoriť stavidlá tvorivej originality“.

Vo vydavateľstve Slovenskej akadémie vied – Veda – vyšla v roku 2011 aj dvojdielna monografia literárneho vedca a prekladateľa **Jána Jankoviča** *Legenda o grófovi Zrínskom I. (Súvislosti)* a *Legenda o grófovi Zrínskom II. (Chrestomatia)*. Autor sa v tejto objemnej monografii venuje legendárnej postave a rodu grófa Mikuláša (Nikola) Šubića Zrínskeho (1508 – 1566), ktorý sa preslávil pri obrane Sihote na juhu dnešného Maďarska proti tureckým nájazdom. Zrínsky predstavoval „typ hrdinu, akých Slováci mali len na úsvite svojich dejín“, uvádza sa v knihe a cieľom autora je sledovať, ako bol tento slovensko-chorvátsky hrdina stvárnený v slovesnosti, teda ako vznikala a menila sa jeho legenda.

Autor v prvom diele *Súvislosti* fundovaným spôsobom odhaľuje význam legendy o Zrínskom. Popri úvodnom literárno-historickom sprievodcovi v ňom ide najmä o bloky teoretických úvah a interpretácií tejto témy, ktoré sa pridružujú chronologického hľadiska. Od textov z obdobia 16. – 18. storočia sa autor prepracováva až k 19. storočiu, keď sa legende o Zrínskom venovali aj mnohí slovenskí autori (J. Kollár, J. Hollý, Š. Moyses, A. Sládkovič, J. M. Hurban a ďalší). Monografia a texty o Zrínskom sa dajú chápať aj ako súčasť výskumu slovensko-chorvátskych vzťahov.

Druhý diel *Chrestomatia* je ilustráciou výskumu zachyteného v prvom zväzku a zároveň zhromaždením dostupných vecných, ale predovšetkým umeleckých textov o grófovi Zrínskom. Pri písaní publikácie sa autor popri slovenských textoch opiera najmä o rozsiahlu chorvátsku odbornú literatúru, ale aj o maďarské a ďalšie európske pramene.

Monografia **Márie Bátorovej** *Slovenská literárna moderná v spektre svetovej moderny (Jozef Cíger Hronský)* (Matica slovenská) si kladie za cieľ komparatistický výskum diela Jozefa Cígera Hronského v širšom kontexte európskej moderny, respektíve pomocou Hronského chce autorka začleniť slovenskú literárnu modernu do moderny svetovej. Popri komplexnom interpretačnom pohľade na Hronského tvorbu monografia obsahuje aj porovnávacie štúdie J. C. Hronského so S. Zweigom, A. Strindbergom či K. Hamsunom a ďalšími predstaviteľmi európskej moderny.

Okrem prínosu k štúdiu osoby a diela J. C. Hronského má však kniha aj inú ambíciu, ktorou je príspevok k metodológii literárno-historických skúmaní. Autorka svoj výskum charakterizuje ako „identifikáciu komponentov v literatúre, ktorá okrem estetických kvalít aj o niečom informuje, prináša svedectvo o autorovi a jeho dobe“. Ide teda aj o úsilie postihnúť intenciu či „životnú filozofiu autora“, v ktorej zaznievajú aj zaujímavé existencialistické motívy.

V súvislosti s publikáciami venovanými literatúre pre deti a mládež stojí za zmienku monografia **Rómovia v literatúre pre deti a mládež na Slovensku** (Prešovská univerzita). Jej autorský kolektív, na čele s **Bibiánou Hlebovou**, sa zaoberá nielen literatúrou pre deti a mládež z autorského prostredia rómskeho etnika, ale aj nerómskymi autormi detskej literatúry, v dielach ktorých vystupujú rómske postavy. Pri jej mapovaní vychádza z literárno-historickej diferenciacie O. Sliackeho, ktorý z hľadiska vývinu tejto literatúry na Slovensku hovorí o troch fázach. V prvej fáze, zahrňujúcej časový úsek od 30. do 50. rokov 20. storočia, diela rómskych autorov absentujú, Hlebová sa preto orientuje na diela autorov klasického obdobia, ako J. G. Tajovský či H. Zelinová, v ktorých hrali rómske postavy kľúčovú úlohu.

V druhej fáze, od 60. rokov do roku 1989, sa stretávame so zvýšeným záujmom nerómskej majority o rómsku kultúru. V tomto období začínajú publikovať aj prví slovenskí autori s rómskym etnickým pozadím. Najvýznamnejší z nich je Dezider Banga, autor prózy i poézie pre deti. Výpočet diel nerómskych autorov píšucich o Rómoch dopĺňajú zmienky o slovenských prekladoch zahraničných autorov. Hlebová záverom popri hodnotení tendencií tretieho vývinového obdobia predstavuje najvýznamnejších zástupcov svetovej literatúry, ktorí sa venovali spomínanej téme. Publikáciu dopĺňajú kratšie štúdie jej kolegov, ktoré odhaľujú rozličné „neliterárne súvislosti“, ale venujú sa napríklad aj obrazu Rómov v slovenských povestiach či analýze rozprávok D. Hivešovej-Šilanovej.

K monografiám, ktoré vyšli v roku 2011, patrí aj knižne vydaná dizertácia **Jaroslava Vlnku** s titulom *Pavel Bunčák a poézia nadrealizmu* (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave). Ambíciou tejto práce je prehĺbenie poznania básnickej tvorby Pavla Bunčáka, príslušníka generačno-poetického hnutia nadrealizmu, „ktorým v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia vyvrcholili avantgardné tendencie v slovenskej literatúre“. Práca okrem témy nadrealizmu popisuje aj širšie literárne vzťahy.

Rok 2011 bol bohatý najmä na prepracované a doplnené výbery z už publikovaných či nepublikovaných textov. K najzaujímavejším patria *Membra disiecta litteraria (literárna veda, literárne umenie a literárny život)* od Milana Šútovca, *Literárium (2006 – 2010)* nestora slovenskej literárnej kritiky Jozefa Bžocha, *Kontinuita a diskontinuita (Výber z kritik 1968 – 2007)* Braňa Hochela, dva výbery prác Stanislava Rakúsa *Medzi látkou a témou a Hovoriť niečím iným (Päťdesiat literárnych a neliterárnych úvah)* a v neposlednom rade doplnený súbor textov Dereka Rebra *Ženy píšu Poéziu, muži tiež*.

*Membra disiecta litteraria* (Veda) **Milana Šútovca** sa zameriava na tri oblasti. Prvou je súbor textov „zo života literárnej vedy“, ktorý obsahuje celkovo sedem príspevkov venovaných literárno-vednému výskumu na Slovensku. Texty tejto časti reflektujú zmeny paradigmatickej situácie slovenskej literárnej vedy v 20. storočí. Popri kontextových a hodnotiacich štúdiách sa v nej nachádzajú aj medailóny venované O. Čepanovi a M. Hamadovi. V druhej časti nazvanej „zo života literárnych textov“ sa autor venuje ranému a zrelejšímu dielu M. Figuli, kde okrem samotných textov o M. Figuli zasahuje aj do problematiky literárneho života počas vojnovej Slovenskej republiky (1939 – 1945). Tretia časť sa v dvoch štúdiách zaoberá obdobím prelomu 40. a 50. rokov 20. storočia a v jednej stati podáva literárnohistorickú interpretáciu roku 1968.

*Literárium (2006 – 2010)* (Kalligram), ktoré zostavila a redigovala **Jana Bžochová-Wild**, vyšlo pri príležitosti životného jubilea **Jozefa Bžocha** a nadväzuje na predchádzajúce výbery *Zo zápisníka kritika* (1990 – 2000) a *Literárne štvrtky* (2001 – 2005). Napriek tomu, že ide o texty, ktoré vychádzali pravidelne v denníku SME, výber nie je zostavený chronologicky, ale je tematicky rozdelený

do troch častí: non fiction, próza a poézia. V sekcii non fiction sú zaradené texty o memoároch, biografiách, esejach, slovníkoch, dejinách Bratislavy, knihách rozhovorov, kunsthistorických a literárnokritických dielach. V sekcii poézie a prózy prevládajú najmä domáci autori a popri recenziách a kritikách súbor obsahuje aj nekrológy za Milanom Rúfusom a Štefanom Žárom. Bžochove „*krátke recenzie na dlhé premýšľanie*“ vynikajú jasnosťou a presnosťou. Sú to nielen dobre mienené rady čitateľom, ale miestami aj upozornenia autorom, prekladateľom a editorom. Najmä sú to však pozvania ku knihám, ktoré stoja za to.

V úvode zbierky kritik **Kontinuita a diskontinuita (Výber z kritik 1968 – 2007)** (Literárne informačné centrum) **Braňo Hochel** svojho čitateľa upozorňuje na to, že kritik opisuje a hodnotí z pozície „tu a teraz“. Schopnosť a odvaha bezprostredne reagovať na to, čo sa na literárnej scéne aktuálne objavuje, má svoje silné, ale aj slabé miesta. Autor napriek tomu dodatočne nemodifikoval svoj pôvodný názor, ocenenie alebo kritiku, pretože, ako sám píše, bolo by to „*nekorektné – to sa nemá, nepatrí: žiaľ, pretože niektoré dávnejšie súdy by som dnes korigoval, minimálne inak formuloval*“. Záber týchto kritik je nesmierne široký (súbor je rozdelený do dvoch častí: *Próza a Poézia*) a popri etablovaných autoroch Hochel do zbierky zaradil aj kritiky mladých autorov či debutantov, ktorým nastavuje miestami aj nemilosrdné zrkadlo.

Výber odborných článkov a príspevkov **Stanislava Rakúsa** s názvom **Medzi látkou a témou**, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Modrý Peter, načrtáva vzťah medzi jednotlivými poľami záujmu jedného z našich najplodnejších literárnych vedcov a pedagógov. Ide o doplnený výber textov zo zborníkov, kolektívnych monografií a odborných časopisov, ktoré vyšli v rokoch 1994 až 2002. Kniha definuje a zároveň načrtáva vývoj niekoľkých základných literárnokritických pojmov, ako napríklad text, komunikácia, látka, téma, inak povedané, popisuje na pomerne pestrom materiáli základné atribúty a prístupy k skúmaniu literárneho diela. Autor vychádza z klasických teoretických prác (Miko, Zima, Čepan, Votruba, Hodrová, Propp a ďalší), ktoré vhodne aplikuje pri analýzach textov. Štúdie sú napísané veľmi kultivovaným a jasným teoretickým jazykom a môžu poslúžiť súčasným a budúcim študentom literatúry aj ako literárnokritické prolegomená.

Druhou knihou toho istého autora z toho istého vydavateľstva je zbierka fejtónov s názvom **Hovoríť niečím iným (Päťdesiat literárnych i neliterárnych úvah)**, ktoré vychádzali v denníku SME od februára 2006 do konca mája 2010. V týchto krátkych textoch sa naplno prejavuje všestranné literárne nadanie autora, ktorý je aj známym a oceňovaným spisovateľom. Fejtóny na rôzne, nielen literárne, témy sme zaradili do tohto prehľadu preto, že vychádzajú z určitej literárnej skúsenosti, ktorá je v nich citeľná. Tak ako v predchádzajúcom prípade, aj v týchto úvahách cítiť rezonanciu medzi textom a látkou, čiže svetom.

Kniha **Dereka Rebra Ženy píšú poéziu, muži tiež** (Literárne informačné centrum) je doplneným výberom čiastočne publikovaných kritik o dielach niekoľkých slovenských poetiek (Vadkerti-Gavorníkovej, Lehenovej, Chrobákovej, Repar, Ružičkovej, Kucbeľovej a Ferenčuhovej). Keďže v nich ide o aplikáciu rodovo citlivej perspektívy, ktorá u nás dlhodobo unikala pozornosti literárnej kritiky, autor knihu uvádza prehľadom vybraných téz, niekoľkých koncepcií feministickej literárnej teórie a ženského písania. Nie je to však len úvod, ktorý má za cieľ nezasväteného čitateľa aspoň čiastočne uviesť do tejto optiky, ale aj v analýzach jednotlivých autoriek sa Rebro miestami odvoláva na teoretické pozadie. Autor okrem prenikavých analýz akcentuje na viacerých miestach aj potrebu rodovo citlivého prístupu: „*dúfam, že každý rodovo zameraný*

*sekundárny text prispieva k rodovému scitlivému kritickému pohľadu*“. Touto vetou by bolo možné charakterizovať aj cieľ celej knihy.

Vizitkou literárnovedného života sú aj konferencie, ktorých výstupom sú zborníky. Niekoľko z nich vyšlo aj knižne.

Zborník **Strach a hrôza (Podoby hororového žánru)** z rovnomennej konferencie Ústavu slovenskej literatúry SAV prináša u nás zatiaľ najkomplexnejší pohľad na tento žáner populárnej kultúry a jeho prieniky do tzv. vysokej literatúry. Plusom tohto zborníka je, že okrem literárnohistorických textov sa v ňom nachádzajú aj príspevky, ktoré majú interdisciplinárny charakter (filozofia, religionistika, filmová veda). Pätnásť publikovaných príspevkov sa dá rozdeliť do troch skupín. Prvé dve pristupujú k hororu z literárnohistorického hľadiska a orientujú sa buď na historický vývoj a premeny žánru v určitom období, alebo sú hlbšou sondou do diela jedného, nášho alebo zahraničného autora. Treba pripomenúť, že autori, ktorých dielami sa jednotlivé príspevky zaoberajú, nie sú striktne predstaviteľmi iba hororového žánru. Popri textoch o Poeovi, Machenovi alebo Grabiňskom nachádzame v zborníku aj príspevky venované hororovým prvkom v dielach klasikov, akými sú Johanides alebo Vilikovský. Tretiu skupinu tvoria príspevky, ktoré skúmajú horor na širšom než len literárnom pozadí, napríklad v jeho filmových adaptáciách. Zborník o horore je ojedinelým dielom, ktoré nie je prínosné len pre našu literárnu vedu, ale aj pre širšie publikum.

Druhý zborník Ústavu slovenskej literatúry SAV vydaný v roku 2011 má názov **Reálna podoba realizmu** (zostavili **M. Mikulová** a **I. Taranenková**), a ako predznamenáva názov, kniha sa zaoberá realizmom v slovenskom a českom literárnohistorickom a literárnoteoretickom kontexte. Viac než opis jednotlivých diel z obdobia realizmu zborník nastoľuje otázky rámca realistického čítania, respektíve jeho literárnokritickej recepcie. Už sám titul zborníka „reálna podoba realizmu“ poukazuje na zavádzajúce označenie tejto literárnej epochy. Realizmus ako taký je totiž „*viazaný (štruktúrnymi) rámcami, ktoré nemajú veľa spoločného s realitou*“. Otázka, ako pristupovať k realistickej reprezentácii, ktorá má aj iný než len literárnohistorický charakter, svedčí o schopnosti pozeráť sa na tento problém novou optikou.

Zborník **Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny** (zost. **E. Prihodová**) z vydavateľstva Verbum je výstupom interdisciplinárne orientovaného výskumu Katolíckej univerzity v Ružomberku. Obsahuje texty slovenských, českých a poľských autorov, ktorých záber prekračuje čisto literárny rámec. Katolícka moderna v týchto príspevkoch nie je uchopená len z pohľadu literárnej histórie, ale aj dobového, kultúrneho, estetického a ideologického kontextu, čo ju umožňuje vnímať a konfrontovať s ďalšími domácimi, ale aj zahraničnými inšpiráciami.

Popri zborníkoch je potrebné spomenúť aj vydávanie súborných diel, avšak prv než prejdeme k zlatému fondu, ktorý je najmä o klasikoch slovenskej literatúry, spomeňme aspoň v skratke jednu mimoriadnu knihu.

Antológia ruskej poézie zostavená **Valerijom Kupkom Ruská moderna** (Vydavateľstvo Slovart) získala druhé miesto v anke Pravyd Kniha roka 2011. Už len tento fakt svedčí o tom, že ide o výnimočnú knihu. Zostavovateľ a zároveň prekladateľ, okrem vstupnej štúdie nazvanej *Poézia predapokalyptického nepokoja*, vytvoril o každom autorovi medailón a poéziu doplnil úryvkami z dobových kritik. Čitateľ tak nadobúda nielen predstavu o tvorbe toho-ktorého autora, ale môže si vytvoriť aj pomerne presný obraz o dobovej recepcii jeho tvorby. Informácie, ktoré kniha prináša o autoroch, ako Solovjov, Merežkovskij, Briusov, Belyj, Blok, Achmatovová, Vološin, Cvetajevová a ďalších, sú, samozrejme,

dôležité, avšak keby išlo iba o ne, kniha by si nikdy nezískala toľko priaznivcov. To, čo je v tejto aj graficky veľmi pekne urobenej antológii najcennejšie, je poézia ruskej moderny sama.

Koncom minulého roka vydavateľstvo Kalligram v edícii *Knižnica slovenskej literatúry* uviedlo do života dva tituly s názvami **Básnické dielo** a jeden titul nazvaný **Verše a próza**. Prvým je súborné vydanie **Jána Ondruša** v edičnom spracovaní **Milana Hamadu** a druhým dielo **Štefana Strážaya** zostavené **Michalom Jarešom**. Oboj knihám sa venujem osobitne v závere. Tretím titulom sú **Verše a próza Janka Jesenského**. Ide o výber z poetickej a prozaickej tvorby Janka Jesenského zostavený **M. Mikulovou** a **V. Mikulom**. Titul popri známých Jesenského textoch predstavuje čitateľovi aj nepovšimnuté či menej povšimnuté texty, výber z korešpondencie, spomienky Jesenského súčasníkov a výber z dobových kritik. Publikáciu dopĺňa kalendárium života a diela.

Vo vydavateľstve Tatran zase minulý rok vyšiel druhý diel súborného diela **Alexandra Matušku Dielo II**. Výber obsahuje štyri knižné publikácie: *Profily* (1946), *Štúrovci* (1948), *Nové profily* (1950) a *Vavríny nevädnuce* (1953), doplnené portrétmi spisovateľov a osobností z oblasti kultúry. Literárny vedec Vladimír Petřík, ktorý do knihy napísal prológ, nás upozorňuje, že táto časť Matuškovy tvorby je založená na úcte ku „skutočným hodnotám“. Oproti prvému dielu, kde sa čitateľ mohol zoznámiť s mladým Matuškom cez jeho ostré a ironické kritiky, tu nachádzame pátos a skláňanie sa pred „majestátom umenia“. Súčasného čitateľa možno osloví jedinečný štýl týchto textov.

Poslednou publikáciou tohto prehľadu je **Slovník teórie médií A – Ž** (Literárne informačné centrum) od **Petra Valčeka**. Dielo, ktoré programovo nadväzuje na *Slovník literárnej teórie* z roku 2006, si kladie za cieľ zachytiť aktuálny stav výskumu médií a mediality od dvadsiatych rokov 20. storočia až po súčasnosť. Táto téma si žiadala širší interdisciplinárny prístup, ktorý sa začína pri logike, semiotike a filozofii a končí sa niekde pri psychológii a teórii komunikácie. Napriek terminologicky dosť odlišnému poľu sú jednotlivé heslá slovníka koncipované jasne, rozsahovo primerane (ide skôr o slovník pre odbornú verejnosť či študentov) a s dôležitými odkazmi na použitú, respektíve pôvodnú teoretickú literatúru.

Vyššie predstavený prehľad literárnokritickej a literárnohistorickej produkcie nie je vyčerpávajúci, a ani takým byť nemôže. Hranice teoretického myslenia o literatúre a jej interpretácii totiž stále viac prenikajú aj do iných oblastí humanitných vied. Z formálneho hľadiska, nejde o to, že by sa autorovi tohto prehľadu nedostali do rúk aj ďalšie publikácie (hoci aj tu by sa dali nájsť určité rezervy), ako skôr o to, že časť minuloročnej produkcie sú takzvané „dobiehajúce“ publikácie, ktoré majú vročeniu 2010 napriek tomu, že reálne vyšli až v roku 2011. Nebudem na tomto mieste z rozsahových dôvodov tieto tituly menovať, určite si však zaslúžia našu pozornosť.

## Chuť dvoch svetov

Vydavateľstvo Kalligram v spolupráci s Ústavom slovenskej literatúry SAV v edícii *Knižnica slovenskej literatúry* uviedlo s vročením 2011 aj dva tituly s názvami **Básnické dielo**. Ide o súborné vydanie Jána Ondruša v edičnom spracovaní Milana Hamadu a o dielo Štefana Strážaya, zostavené Michalom Jarešom. Po klasikoch z obdobia staršej slovenskej literatúry sa tak do povedomia širšej verejnosti dostávajú aj súborné diela autorov, ktorých tvorba sa uzavrela len nedávno. Domnelá časová blízkosť však ešte neznamená, že práve táto poézia je pre súčasného čitateľa ľahšie interpretovateľná. Skôr naopak.

Obaja autori začali tvoriť v období socializmu, ktorý sa vyznačoval tendenciou zasahovať do individuálneho názoru, a tým aj do

tvorby umelcov. A aj keď nešlo o to priamo nadiktovať básnikovi tie správne motívy alebo formu, poézia, ktorá zo svojej podstaty pracuje s jazykom v jeho symbolickej rovine, sa musela s touto vnútornou neslobodou vyrovnávať. Dochádzalo k tomu v dvoch rovinách. Najskôr v samom básnickom slove, čiže v ezopovskej povahe básnického jazyka, ktorým bolo za určitých podmienok, čiže metaforicky, možné povedať pravdu, ako o tom píše Strážaya v básni *Istým spôsobom*: „Uvažuješ o všetkom / aj v knižkách. Nevynecháš vety, / odseky ani začiatky. Istým spôsobom / všetko sa ťa týka. / Aj na ulici. V novinách. / V náhlých prebudeníach. / A všetko sa odohráva o niečo pomalšie, / akoby tvojho času / pribúdalo.“ Pomáhala si však aj interpretáciami: tie ju legitimizovali pred tými, ktorí tento ezopovský jazyk nevedeli čítať, pretože mu jednoducho nerozumeli.

To je aj jeden z dôvodov, prečo zostavovatelia týchto súborných vydaní uvádzajú v prílohách aj ukážky zo súdobej recepcie tvorby daných autorov. Kritiky a recenzie, ktoré v súborných vydaniach nachádzame, sú tým, čo súčasnému a budúcemu čitateľovi ozrejmujú spôsob videnia a prijímania diela v dobe jeho vzniku, a zároveň dokumentuje jedinečnú umeleckú cestu. Reprezentujú to, čo prevážuje jednotlivé zbierky a naznačuje posun od jedného textu k druhému. Takáto práca si preto vyžaduje nielen veľkú empatiu, ale aj akademickú a editorskú čestnosť.

V prípade vydania súborného diela Jána Ondruša sme preto oprávnené svedkami polemicko-diskusie, ktorá stojí za pozornosť. Už na prebale knihy sa totiž dočítame, že „knihou obsahuje súborné básnické dielo Jána Ondruša v takej podobe, akú mu dal básnik v autorizovanom vydaní poslednej ruky pod názvom *Prehľad vlasu*“. Túto verziu Ondrušovho diela vydala Literárna nadácia Studňa už v roku 1996 a pre informáciu treba doplniť, že súbor okrem *Prehľad vlasu* obsahuje aj zbierku prevažne satirických básní vydaných v roku 1997 pod titulom *Ovca vo vlčej koži*. Problém, na ktorý upozornila diskusia v odborných periodikách, spočíva v tom, že Ondruš svoju pôvodnú tvorbu z 50. a 60. rokov vo verzii „poslednej ruky“ upravil natoľko, že vznikli často úplne iné texty. Na uverejnení týchto verzií by nebolo nič zlé, keby bolo súborné dielo doplnené aj o texty pôvodné, čo sa však nestalo. Je to škoda, pretože väčšina najmä mladších čitateľov sa s dielom Jána Ondruša zoznámila práve cez zbierku *Prehľad vlasu* a tí, ktorých Ondrušova tvorba oslovila hlbšie, by určite privítali možnosť siahnuť aj po pôvodných verziách jeho básní.

Existencia viacerých interpretačných možností je podstatou života básnického slova. Možno práve kvôli nim poézia prežila a bude prežívať aj naďalej. Báseň sa nedá jednoducho prečítať a odložiť bokom, pretože je potrebné sa k nej neustále vracieť, premieľať ju donekonečna slovo po slove, osvojiť si ju, lebo inak sa nám nepodarí dotknúť sa toho druhého sveta, ktorý sa stále nanovo v básni dokáže zrodiť. Tak ako svet básne, aj básnik sám je vždy niekto iný a je potrebné akceptovať ho vo všetkých jeho podobách, nielen v nespochybniteľnej platnosti poslednej ruky. Možno práve tento neutíchajúci pohyb „od seba k sebe“ raz bude v poézii Jána Ondruša tým najcennejším: „**NAMIESTO MŇA / JE NESPAVOSŤ, // NAMIESTO MŇA / JE ŽLČ V ÚSTACH, // NAMIESTO MŇA / JE ZLÝ SEN, // tak teda bežím z toho miesta / okolo stola, poskakujem / na jednej nohe kríža, // VYMLKNEM ZA STENOU, / SKRÍKNEM BEZ HLA-SU, // POZRIEM SA NA SEBA / A JE TO ŽLČ, // načiahnem sa z kríža, vezmem / zo stola cigaretu, šálku kávy, usrknem, / vezmem hrebeň a češem sa, uzerajúc sa v okne a potom zapnem televízor / a hľadím z kríža na komika, sám / o kríž vyššie nad všetkým a tiež komik...**“ Ani Fernando Pessoa, jeden z najväčších básnikov 20. storočia, stvoriteľ Alberta Caeira, Ricarda Reisa, Álvaro de Campos a desiatok ďalších heteronymov, by to nevyjadril lepšie.



# SPOMIENKY, HISTÓRIA, OSOBNOSTI...

## Slovenská literatúra faktu 2011

**Ivan SZABÓ (1939), spisovateľ a publicista, autor kníh literatúry faktu, z ktorých viaceré získali medzinárodnú cenu Egona Erwina Kischu (napr. *Príbehy primášov, Tanečník z Východnej, Smiech a slzy Tatra revue, Bratislavská lýra*). Od roku 2006 je laureátom Ceny Vojtecha Zamarovského za trvalý prínos do literatúry faktu. Okrem písania kníh sa venuje aj ich recenzovaniu.**

Na jednej z besied som dostal otázku, aký je rozdiel medzi beletriou a literatúrou faktu. Odpovedal som bonmotom: Na beletriu potrebujete veľa slov, na literatúru faktu zasa veľa kníh. Chcel som tým zdôrazniť, že literatúra faktu potrebuje skúseného a sčítaného autora, ktorý sa vie vo faktoch zorientovať a následne ich dokáže obliecť do zaujímavých a čitateľsky príťažlivých „šiat“. Pravda, štúdium zväčša odborných kníh je iba jedným zo spôsobov, ako písať literatúru faktu. K nemu treba prirátat predovšetkým štúdium archívnych materiálov, návštevu múzeí, galérií a knižníc, potrebu získať prehľad o problematike, zachytenej v dobovej tlači, viesť korešpondenciu s príslušnými inštitúciami, zamerať sa aj na oral history, teda spomienky priamych účastníkov opisovanej udalosti, a postarať sa aj o fotografický materiál dopĺňajúci spracovávanú problematiku. Nie každá téma vyžaduje využitie všetkých spomínaných spôsobov, no väčšina kníh literatúry faktu sa bez nich nezaobíde. V minulom roku sme na knižnom trhu zaznamenali hojnosť memoárov a biografických publikácií, rozhovorov, kníh so skutočnými príbehmi, menej bolo kníh z dávnej či nedávnej histórie a literatúra faktu pre deti a mládež úplne absentovala (ako predchádzajúci rok). Nasledujúce riadky chcú byť výpoveďou (z rozličných dôvodov nie kompletnou) o tých najvýznamnejších knihách, ktoré v oblasti literatúry faktu vyšli v minulom roku.

## Okno do spomienok

**Slavo Kalný** v knihe *Svedkovia mojej doby* (Marenčin PT) ponúka čitateľom pohľad na polstoročie svojho života plného zážitkov a stretnutí s rozličnými osobnosťami kultúrneho a politického života, spomienky na priateľov a spolupracovníkov. Vznikla tak mozaika nielen o osobnom živote, ale aj o časoch, v ktorých autor žil. Konštatuje, že doba, o ktorej píše, bola ako každá iná – „*nestála a premenlivá ako politické počasie vo svete i u nás doma*“. Prvá časť knihy (*Proti prúdu času*) má výrazný charakter autobiografie. Druhú časť tvoria *Prípady*, invenčne spracované biografické portréty ľudí, ktorých autor poznal alebo sa s nimi stretol (napríklad fotoreportér Laco Bielik, spisovateľ Ladislav Mňačko a i.).

Memoárová kniha *Proti prúdu* (Marenčin PT) jedného z našich významných predstaviteľov filmovej publicistiky a teórie zaujme

čitateľa úprimnosťou výpovede, ktorá vyústi do sebareflexie. **Pavel Branko** hovorí o úspechoch, zatrpknutosti i o vlastných zlyhaniach v súkromnom živote a o tom, že jeho cesta „proti prúdu“ mu nepriniesla to, čo očakával. Priznal sa, že ako človek pracujúci cez vojnu v protifašistickom odboji, napokon aj väzeň v koncentračnom tábore, mal po vojne veľmi kladný vzťah ku komunistickej strane. No po „víťaznom februári 1948“ si uvedomil, že teória komunistickej strany sa „*rozchádza s praxou a ako lož sa stala normálnou súčasťou propagandy a straníckej práce...*“ Toto poznanie ho presvedčilo, že treba zo strany vystúpiť, čo mu ako publicisti a redaktorovi spôsobilo nemalo problémov. V spomienkach vyšlo na svetlo všetko, čo mu zostalo v pamäti. A nie je toho málo.

Trpké skúsenosti, údel osudu, šťastné a nešťastné chvíle, drobné osobné úspechy a prehry sú stavebnými kameňmi knihy **Ernesta Hausera** *Štiavničian* (Ústav pamäti národa). Autorovo šťastné detstvo naruší druhá svetová vojna. Po nej sa pokúsil ujsť na Západ (spolu s A. Hykischom), no útek sa nepodaril. Zato však na dlhé obdobie tento skutok ovplyvnil jeho život. Hauserova kniha je zrkadlom drobných ľudí, ktorí trpeli za svoje presvedčenie v období socializmu.

**Gustáv Hupka** je neprehliadnuteľnou postavou slovenského literárneho života v 20. storočí. Vo svojej osemdesiatke rekapituloval svoj život a hodnotil postoje v knihe *Šťastie a omyly - memoáre* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Našiel v nich to, čo avizoval aj titul knihy: šťastie i omyly. Gustáv Hupka zaznamenal celý rad historiek, ktoré nenájdeme v nijakých heslách encyklopédií. Okrem svedectva o sebe zanechal aj subjektívne svedectvo o dobe.

*Kým príde slon* (BB print) je osobnou výpoveďou človeka o živote zväčša na dedine. **Vladimír „Miro“ Müller** poznal mentalitu jej obyvateľov, zapájal sa do kultúrneho diania predovšetkým ako člen miestnej dychovky. Vlastný život konfrontuje so spoločenskými a politickými udalosťami. Začína smrťou „vodcu“ Stalina (1953). Jeho názor na svet determinovali aj iné udalosti, napríklad násilné zakladanie jednotných roľníckych družstiev. Autor spomína celý rad osobných zážitkov a vytvára aj obraz života človeka počas socializmu.

**Štefan Kassay** predstavuje svoju životnú cestu v knihe *Binárny kód* (Veda). Začínal ako sústružník, potom sa stal redaktorom, dôs-



tojníkom, šéfredaktorom v televízii, vedcom a podnikateľom. Píše: „Mojím životným krédom je symbióza vedy a praxe. Všetko, o čom teoreticky uvažujem, musí mať aplikačný postup. Som presvedčený o tom, že zmyslom vedy je rozširovať poznanie a napomáhať praxi.“ Spomienky sú vydané dvojazyčne (po slovensky a po anglicky). Úspešná dráha vedca a podnikateľa našla ohlas aj v mnohých oceneniach...

Kniha **Štefana Uhnáka** *Návraty do nenávratna* (Eko-konzult) sa v úvode odvoláva na Všeobecnú listinu práv a slobôd, ktoré sú zakotvené aj v Ústave Slovenskej republiky, s dôrazom na to, že každý má právo vyjadriť svoje názory. Takéto slová vzbudzujú dojem, že v knihe nájdeme niečo, čo možno nebude akceptované súčasnou situáciou. Autorom knihy je bývalý komunistický funkcionár „okresného rangu“, ktorý zostal aktívnym komunistom aj po roku 1989 a pocítil potrebu podeliť sa so svojím osudom a názormi s čitateľmi. Kniha nie je objektívnym posudzovaním udalostí spreď novembra 1989, no v demokracii má svoje miesto na knižnom trhu i v slovenskej kultúre.

Smrťou Ladislava Ťažkého (január 2011) stratila slovenská literatúra významného autora, ktorý však zostal v spomienkach mnohých ľudí. **Jozef Leikert** sa rozhodol sústrediť spomienky Ťažkého blízkych (príbuzných, priateľov a známych) do publikácie *Svedectvá Ladislava Ťažkého a nás ostatných* (Kulturologická spoločnosť Nitra), a tak vytvoril akúsi kolektívnu biografiu o tomto spisovateľovi. Spisovateľ a človek Ladislav Ťažký kládol na prvé miesto zodpovednosť za svoje činy pred rodinou, obcou, národom, a úsilie mať čisté svedomie.

**Vladimír Bárta** (a kol.) v knihe *Banská Štiavnica – Ako sme tu žili 2* (AB ART press) kombinuje vlastné spomienky so spomienkami viacerých Banskoštiavničianov, ktorí formou autentických zážitkov približujú život v meste v druhej polovici 20. storočia. Kniha vypovedá o zážitkoch generácie, ktorá prežila druhú svetovú vojnu a počas života bola svedkom niekoľkých prevratných zmien politického či hospodárskeho života. Rozsiahla publikácia je obohatená dokumentárnymi i reportážnymi fotografiami a chystá sa aj pokračovanie.

Spomienkovým rozprávaním je nasýtená aj publikácia **Paviel. Sám medzi svojimi** (Ikar) – autori: **Katarína Benková-Lešková – Pavlo Rochnyak**. Ide o ľahké a pútavé čítanie, o ktoré sa zaslúžila najmä skúsená novinárka Benková-Lešková.

Autormi spomienok *Denníky 1938 – 1960* (Marenčin PT) je spisovateľský pár, románopisec **František Hečko** a spisovateľka známa tvorbou pre deti **Mária Jančová**. Na ich vydanie dostal vydavateľ povolenie od dcéry spisovateľského páru. Denníky prezradia veľa detailov zo súkromného života, no z literárno-historického pohľadu sú zaujímavé postrehy o kultúrnom dianí u nás v období Slovenskej republiky, roky vojny (1939-1945), udalosti v 50. rokoch atď. Hečkove pohľady na literárnu spoločnosť tých čias nie sú lichotivé. Kniha podáva autentický obraz spisovateľovej rodiny a vysvetľuje aj príčiny konania, ktoré v čase, keď sa udiali, zostali pred verejnosťou zatajené.

Nespomínam si, že by v poslednom čase nejaký kostýmový výtvarník napísal svoje pamäti. Aj z tohto dôvodu je kniha **Milana Čorbu** *Oproti času* (Marenčin PT) zaujímavá. Milan Čorba sa narodil v Bratislave a jeho generačnými spolupútnikmi boli výrazné osobnosti slovenskej kultúry (Sloboda, Lasica, Popovič, Hanák, Vilikovský a ďalší). Zažil slovenský štát, vojnu, obdobie po roku 1948 a ďalšie dejinné okamihy. Z hľadiska života a prežitia to bolo obdobie, keď bolo treba robiť kompromisy: Milan Čorba neurobil zo seba hrdinu, ale priznal sa, že bol s režimom lojálny, ba často i zbabelý. Zaujímavé sú jeho názory na módu, kde sa prejavuje nielen ako výtvarník, ale aj ako filozof módy.

Kniha *Kým nie je neskoro* (Florentína T. Lojeková vl. nákl.) nie je typickou memoárovou prózou, pretože autor **Barnabáš Lojek** sa v nej najskôr zaoberá podrobným historickým vývojom Slovenska. V poslednej tretine knihy sa venuje osudom vlastnej rodiny. Dr. Barnabáš Lojek sa narodil roku 1905 v Bzenici a zomrel roku 1993 v kanadskom Toronte.

**Pavel Úkrop** cez vlastné spomienky vykreslil v knihe *Slováci v Stutthofe* (Múzeum SNP Banská Bystrica) útrapy slovenských účastníkov SNP, ktorí sa po jeho potlačení stali zajatcami Nemcov, a po dlhom transporte sa dostali do koncentračného tábora v Stutthofe. Sprostredkoval nám tak neznámu časť histórie.

*Vyhasnuté oči* (Marenčin PT) sú svedectvom ženy, ktorá ako jedna z mála prežila koncentračný tábor Osvienčim. **Margita Schwalbová** pracovala ako lekárka v časti táborevej nemocnice, z ktorej Mengele posielal pacientky do plynovej komory. Kniha, v ktorej píše o svojom osude a o osudoch ďalších žien i o praktikách nacistov, prvýkrát vyšla roku 1947.

*Sideman* (Marenčin PT) je ďalšou z kníh o našej rockovej hudbe z pera hudobníka **Fedora Freša**, ktorý sa stal svedkom viacerých jej etáp. To, že ako hráč na basovú gitaru nestál vpredu, ale „na boku“ a odtiaľ sledoval dianie, mu dodalo akýsi nadhľad, ktorý využil pri písaní spomienok. Frešova kniha je predovšetkým o hudbe a o vzťahoch. Je plná zaujímavých postrehov, historiek a fotografií.

**Samuel Karol Korbel** bol jedným z mála slovenských dôstojníkov pôsobiacich počas prvej Československej republiky v armáde ako právnik. Jeho životný príbeh má názov *Pamäti* (Ústav pamäti národa). Chcel byť lekárom, stal sa právnikom a jeho snahou bolo pracovať v armádnej justícii. Zúčastnil sa SNP, po roku 1945 sa stal cieľom represii novej vlády. Roku 1948 ho prepustili z armády, potom emigroval do západného Nemecka a roku 1951 do Austrálie, kde roku 1997 zomrel.

**Boris Filan** si myslí, že sme si nechali minulosť odplávať s prúdom času. On však už v tretej knižke spomienok *Raba Suli* (Vydavateľstvo Slovart) dokazuje, že je to ilúzia a minulosť nikdy nie je zabudnutá. Napísal knihu o Bratislave „bez panovníkov, bez konfliktov, bez triednych bojov, bez revolucionárov“. Je to opäť kniha o Filanovom detstve, o rokoch mladosti, o prvých skúsenostiach s láskou, o hrách, o kamarátoch z Poľnej ulice, kde prežíval časť svojho života. Drobné príbehy, epizódy, spomienky sú inšpirujúcou témou, aby jej dal svojský literárny i faktografický obsah.

Objemná kniha *Pamäti* (Petrus) autorky **Ludmily Peterajovej**, ktorá celý život zasvätila práci okolo výtvarného umenia, rozpráva o živote, osobných peripetiách, i o tom, ako prežívala vojnové roky, krízový šesťdesiaty ôsmy rok, rok okupácie ČSSR vojskami Varšavskej zmluvy, a roky normalizácie. Zažila cenzúru v umení i nekompetentné zásahy straníckych ideológov do odborných záležitostí, ktorých výsledkom bol nie pokrok v umení, ale stagnácia. V Pamätiach odhaľuje svoje súkromie (rodinné pomery, sobáš s M. M. Dedinským, napokon aj svoj nový životný vzťah s riaditeľom SNG Karolom Vaculíkom, spomína deti, napokon i vnúčence...). Autorka sa priznáva, že knihu napísala „pre vlastnú potrebu vrátiť sa ešte raz v spomienkach na dlhú cestu, ktorú som prešla“. Pravda, jej Pamäti majú ďalekosiahly význam, väčší, ako si Ludmila Peterajová pripúšťa.

„Človek by si mal vážiť všetko, čo prežil, zažil, počul, videl,“ to je motto knihy *Z môjho almanachu* (Knižnica Ružinov) takmer deväťdesiatročného Bratislavčana **Šaňa Homôlku**, ktorý sa narodil v Liptovskej Porube, ale v hlavnom meste žije od roku 1948. Autor spomína na veselé i ťažké chvíle v živote.

Tretia kniha literárneho, divadelného a filmového kritika **Jána Roznera** *Výlet na Devín* (Marenčin PT) zachytáva autentické príbehy spojené s návštevou historického Devína, ktorý sa často zneužíval na rozličné politické ciele spojené s manifestáciami.

## Na skok do histórie

**Tomáš Winkler** napísal príbehy ľudí, ktorých spojilo jedno: násilná smrť v rukách kata. Rozpätie jednotlivých príbehov je z chronologického hľadiska veľmi široké: 14. až 20. storočie. Za príbehmi knihy *Cesty na popraviisko* (Matica slovenská) možno vycítiť otázku, či absolútny trest mal v dejinách súdnictva opodstatnenie.

Pred viacerými rokmi sa **Milan Vároš** pustil do projektu, v ktorom si vytýčil, že sa pozrie z viacerých strán na osudy našich umeleckých diel a ich tvorcov. Roku 2007 vyšli prvé dva zväzky reprezentačnej publikácie *Stratené slovenské poklady*. Autor poukázal na množstvo maliarskych a sochárskych diel od našich umelcov, ktoré sa dostali mimo územia Slovenska. Výsledkom ďalšej práce sa stala kniha *Osudy umeleckých diel a ich tvorcov* (Matica slovenská). V nej sa zamerával nielen na umelecké diela, ale aj na osudy umelcov, a pokúšal sa ich zakomponovať do kontextu európskeho či svetového umenia. Vároš na viacerých príkladoch poukázal, že mnohé diela, ktoré vznikli u nás, sú v cudzine. Napríklad všetky obrazy slovenského maliara Karola Marka sú v zahraničí, no iba jeden sa roku 2007 dostal do vlasti z Brazílie a je ozdobou zbierok SNG. Pri zbieraní materiálov natriafil Milan Vároš aj na prípady, ktoré zatiaľ nemožno objasniť. Milanovi Várošovi určite nejde iba o zhromaždenie čo najväčšieho počtu faktov, ale aj o to, aby z faktov vyťažil príbehy tvorcov. Ako konštatoval spisovateľ Ján Čomaj v posudku pre Ministerstvo kultúry na najnovšiu Várošovu knihu: „aj odborníci by mali zložiť klobúky pred jeho prácou“.

História jednotlivých šľachtických rodov na Slovensku zatiaľ nie je u nás komplexne spracovaná. Publikácia *Koniec starých čias* (Vydavateľstvo KT) je prínosom, pretože čitateľovi podáva obraz šľachtického rodu Pálfičov, sídliacom na hrade Červený Kameň a na panstvách v Smoleniciach, v Budmericiach, v Ciferi a v Malom Mágeri. Publikácia je výsledkom päťročného úsilia malého autorského kolektívu: **Daniel Hupko – Ivana Janáčková – Jozef Tihányi**, ktorý hľadal podklady v moravských a slovenských archívoch. Z nich vznikol text o verejnom i súkromnom živote príslušníkov rodu. Kniha je obohatená o dobové fotografie i fotografie zo súkromného života Pálfičov.

Autorky **Viera Obuchová** a **Marta Janovičková** sa v publikácii *Každodenný život a bývanie v Bratislave* (Marenčin PT) zamerali na bývanie v meste od druhej polovice 19. storočia až do prvej polovice 20. storočia. Čitateľ sa tak zoznámi s osudmi výrazných a typických stavieb v meste, šľachtických palácov, viliek, nájomných bytov či bytov pre robotníkov v tzv. robotníckych kolóniách (Klingerova kolónia, Schupleho kolónia, kolónia továrne Stollwerck a iné). Autorky čitateľom poskytli zaujímavé informácie napríklad o osude známej bohémskej kaviarne Štefánka, v ktorej sa v 30. rokoch minulého storočia pri dobrom víne a cigánskej hudbe schádzali viacerí básnici a spisovatelia, ako Ján Smrek, Tido J. Gašpar, Štefan Žáry a ďalší.

Drotárstvo ako zvláštny fenomén slovenských remesiel našlo svojich kronikárov v prácach a archívoch F. Guleju i V. Ferka. Téma je však taká rozsiahla a bohatá na fakty, že je chvályhodné, keď ju uchopil aj spisovateľ a novinár **Ján Čomaj** v knihe *Drotár-*

*ska odysea* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Do pasáží rozoberajúcich korene drotárstva, jeho rozmach i útlm až po súčasnú drotársku reinkarnáciu vo forme umeleckého drotárstva, autor zámernie primiešal osudy jednotlivých predstaviteľov tohto remesla. Zaujímavou časťou knihy sú aj „malé portréty“ drotárov minulosti i kapitola *Drotári tretieho tisícročia* o súčasných majstroch. Venuje pozornosť aj spomenutým dvom priekopníkom dejín drotárstva: Gulejovi a Ferkovi.

Kniha **Leopolda Moravčíka** *Výhybky dejín* (Perfekt) by pred rokom 1989 nemohla vyjsť z jednoduchého dôvodu: popiera totiž princíp marxistickej filozofie. Podľa nej sú hybnou silou dejín masy, a nie osobnosti. Autor v dvanástich kapitolách dokazuje, že práve osobnosti a často aj náhodné udalosti ovplyvnili vývoj dejín a „urobili svet takým, aký je“. Príbehy T. G. Masaryka, A. Hlinku, Mahátmá Gándhího, J. V. Stalina, F. Castra, N. S. Chruščova a ďalších ukazujú, že títo držali v rukách smerovky dejín. O serióznosti autorovho prístupu k písaniu svedčí rozsiahly zoznam použitej literatúry.

**Milan Augustín** je historik, ktorému však na napísanie knihy nestačia iba fakty. Hľadá medzi nimi súvislosti, snaží sa využiť aj výsledky najnovších bádání a nevyhýba sa ani hypotézam. Nečudo, že sa mu podarilo nájsť tému v našej literatúre nepertraktovanú. Tou je postava nemeckého zakladateľa geopolitiky a vyznávača okultných vied a mysticizmu Karla Haushofera. Augustínova próza *...uneste pápeža!* (Delta M) je na hranici literatúry faktu a beletrie, čo dokáže čitateľa sugestívnejšie vtiahnuť do deja.

**Marián Tkáč** napísal knihu esejí a reflexií *Pravdivý slovenský príbeh* (Post Scriptum), kde sa pozerá na slovenské dejiny z uhla pohľadu človeka, ktorý hľadá „slovenskú pravdu“. Neosobuje si nárok na jediný a definitívny pohľad na dejiny, ale snaží sa k dávny a nedávny skutočnosti priložiť najnovšie bádania.

**Juraj Šebo** vstúpil do slovenskej literatúry faktu viacerými titulmi, z nich ucelenú sériu pripomínajú knihy svojsky mapujúce desaťročia vývinu u nás (Budovateľské 50. roky, Zlaté 60. roky, Normálne 70. roky, Reálne 80. roky). Sériu uzatvárajú *Slobodné 90. roky* (Marenčin PT). Všetky knihy majú spoločný charakter „výroby“. Typický je jej mozaikový charakter, akési „čriepky“ z jednotlivých politických, spoločenských, kultúrnych a športových udalostí... V ostatnej knihe zachytáva zmenu spoločenského poriadku. Úspech Šebových kníh dokazuje aj vydanie titulu *O socializme s láskou* v češtine, kde sú zachytené 50. roky.

Kniha *Opcia a presídlenie Rusínov do ZSSR (1945 – 1947)* (Goringa) sa zaoberá menej známymi skutočnosťami o procese opcie sovietskeho občianstva a presídlení slovenských Rusínov do ZSSR v rokoch 1945 – 1947. Obaja autori – historik a publicista **Michal Šmigel** a **Štefan Kruško** – sa témou zaoberajú dlhší čas a sklbenie faktov s publicistickým spracovaním je na prospech knihy. Celá opisovaná akcia sa konala na konci vojny. V Československu sa vynorila ukrajinská otázka súvisiaca aj s odovzdaním Podkarpatskej Rusi ZSSR. Kniha sa zaoberá predovšetkým štátnickým riešením tohto problému, píše o dohodách i diplomatických cestách, ktoré vystahovanie zrealizovalo. Je doplnená štatistikami.

Pohľad **Igora Machajdika** na Bratislavu tentoraz cez športový objektív je zachytený v knihe *Športové hry starej Bratislavy* (Perfekt). Dozvieme sa o športových počiatkoch v meste od druhej polovice 19. storočia až po rok 1938. Čitateľ sa v knihe zoznámi aj s menami športovcov, organizátorov športu, športovými nadšencami i s fanúškami.

**Miroslav Demko** si v knihe *Franz Liszt a Bratislava* (Lisztova spoločnosť na Slovensku, Eko-konzult) všima vzťah Franza Liszta k Bratislave. Najskôr sa venuje hudobnej Bratislave v 19. storočí, samozrejme, jeho cieľom je podrobne zmapovať Lisztovo pôsobenie v meste. Kniha obsahuje rozsiahly poznámkový aparát, dobové fotografie a končí sa zoznamom skladateľových návštev v Bratislave. Ďalší titul autora **Vyhlasujeme: Franz Liszt je slovenský skladateľ!** (Lisztova spoločnosť na Slovensku) je autorovou odpoveďou na články Jany Lengovej, vedeckej pracovníčky Ústavu hudobnej vedy SAV v Bratislave. Ide o polemiku, v ktorej autor cituje z Lengovej článku a pridáva k nej svoju argumentáciu, v ktorej dokazuje, že skladateľ Liszt má slovenský pôvod.

**Artúr Soldán** zmapoval viacero príbehov agentov na oboch stranách barikády: v prospech Sovietskeho zväzu a v prospech USA, Anglicka či Československa. Úctyhodné množstvo podkladových materiálov svedčí o serióznom prístupe k téme. Soldán v knihe *Odsúdení na špionáž* (Perfekt) píše o prípadoch od drobného špiclovania až po plnenie veľkých špionážnych úloh, ktoré neraz hýbali dejinami.

Stredoveká minulosť ukrýva v sebe veľa tajomstiev, ktoré súčasníkovi odkrýva kniha **Jaroslava Perniša** *Ženy v lesku lalí* (Ikar). Jej pútavosť spočíva v tom, že sa sústreďuje na vysoko postavené osobnosti (na Margarétu Provensalskú, manželku francúzskeho kráľa Ludovíta IX., na príbeh z dvora Filipa IV. zameraný na osud jeho manželiek atď.).

## Slovo o osobnostiach

**Marián Gavenda** zachytil v publikácii *Nekonečné horizonty kardinála Korca* (Perfekt) dvojaký život popredného slovenského cirkevného hodnostára. Ten oficiálny (po vysviacke roku 1950) ho urobil vďaka režimu na dlhé roky robotníkom. Neoficiálne bol od roku 1951 aj biskupom. Autor (duchovný) dôverne poznal kardinálov životopis, mal v rukách mnohé dokumenty, vyhlásenia a listy, ktoré pri písaní knihy využil. Čitateľovi poskytol dôverné pohľady na oba životy kardinála, ktorý prijímal komplikácie života s trpezlivosťou a pokorou vychádzajúcou z viery v Boha. Kniha vyšla v edícii *Osobnosti Slovenska*, ktorá je kľúčovou edíciou vydavateľstva.

**Štefan Luby** knihou *Legendy a inšpirácie* (Veda) uzatvoril trilógiu o významných osobnostiach vedy, kultúry a spoločnosti, o ktorých napísal črty, krátke príbehy, úvahy a spomienky; či už je to Aurel Stodola (strojný inžinier), Jur Hronec (priekopník matematiky), Milan Rastislav Štefánik (vedec, politik, diplomat). Autor nezabudol ani na nositeľov Nobelovej ceny, ktorí pochádzajú z nášho územia.

**Štefan Chrappa** spracoval životný príbeh slovenského saleziánskeho misionára, rodáka z Vrbového (1919 – 1984). Saleziána Karola Nižňanského zavial osud do ďalekej Indie, kde pôsobil niekoľko rokov. Tam sa zaslúžil nielen o šírenie kresťanskej viery, ale pozdvihoval aj vzdelanie. Krátko pred inváziou vojsk Varšavskej zmluvy roku 1968 bol na návšteve doma, potom odišiel do USA, kde zomrel. Autor v knihe *Skutočný človek* (Limerick) uverejnil aj niekoľko misionárových básní. Literárna veda jeho poéziu spája s katolíckou modernou.

Andrej Chudoba má v slovenskej literatúre prídomek spisovateľa lyrizovanej prózy. Aj on vo svojich prózach oživuje citovosť, hrá sa s básnickými výrazmi, rád vyjadruje lásku k prírode, k žene a v popredí jeho tvorby je mravnosť či priateľstvo. A práve cez priateľstvo vedie pohľad **Emila Benčíka** na básnika, s kto-

rým sa spoznal roku 1951 na stretnutí mladých autorov v budmericom kaštieli. Emil Benčík si po desiatkach rokov zaspomínal na mladého autora, vtedy ešte píšuceho poéziu. „*Dosiaľ ho mám pred očami, ako na večierku mladej tvorby tichým, vzrušeným hlasom recituje svoju lyrickú básničku o tichej vode, v ktorej sa zrkadlí plačúca vrba.*“ Andreja Chudobu počúvali vtedy veličiny slovenskej literatúry ošlahané budovateľskými vetrami socialistického realizmu (Ján Kostra, Andrej Plávka, Milan Lajčiak, František Hečko, Vojtech Mihálik, Ctibor Štítnický), nečudo, že na mladíka spustili spršku kritiky. Zdrvivúca kritika slovenských bardov však začínajúceho autora neodradila. Emil Benčík vo svojej útlej brožovanej knižke *Bohatá žatva Andreja Chudobu* (SB-Press) využil viaceré články o Chudobovej tvorbe, ale aj každoročné prechádzky jeho krajom, ktoré podnikal aj s malou skupinou Chudobových priateľov.

Herci, spisovatelia, politici, vedci – to sú osobnosti, ktoré stáli pred mikrofónom dlhoročného pracovníka Slovenského rozhlasu **Ivana Lehotského**. Po rokoch sa autor obzrel za svojou tvorbou a rozhodol sa, že slová, ktoré zneli éterom, treba premeniť na tlačené slovo: tak vznikla knižka *Stretnutia – nielen pri mikrofóne* (Rádio press).

Kniha-zborník *Časy a čas* (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre) je kolektívnym dielom viacerých autorov (Editor **Peter Liba**) zaoberajúcich sa pedagogickou, vedeckou, literárnou, publicistickou, editorskou, kultúrnou a organizačnou činnosťou prof. PhDr. Jozefa Leikerta, PhD., Litt. D., ktorý je výraznou osobnosťou pôsobiaceou na Filozofickej fakulte UKF v Nitre, presahujúcou rámec svojho pôsobiska.

Myšlienka zhromaždiť do publikácie **Ladislav Ťažký Moji majstri** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) Ťažkého politologické, publicistické či literárnovedné práce vznikla ešte počas spisovateľovho života, no jeho smrť v januári 2011 realizáciu oddialila. Cieľom myšlienky bolo dokresliť Ťažkého umelecký profil aj o tento aspekt. V textoch prevláda Ťažkého nadhľad nad problémami a udalosťami, no nevyhýba sa v nich ani emocionálnemu prístupu, ktorý je podopretý životnou skúsenosťou a múdrosťou. Sú tu aj tri neznáme Ťažkého poviedky.

Autorom knihy *Legenda bez legend. Peter Dvorský a jeho doba* (Kalligram a Nadácia P. Dvorského Harmony) je muzikológ a operný kritik **Jaroslav Blaho**, ktorý sa osobnosti nášho najlepšieho operného speváka venuje viacero desaťročí. V monografii sa spolieha na vlastné výsledky pozorovania a analýzy vychádzajúce z čisto odborných zásad. Najväčšiu časť publikácie zaberá Dvorského profesijný život.

Knihu **Jána Štrassera** *Stano „Alf“ Dančiak* (Marenčin PT) tvorí rozhovor so Stanom Dančiakom, ktorý začínal svoju hereckú kariéru v legendárnom Divadle na Korze. Milan Lasica o Dančiakovi povedal: „*Stano je výnimočný herec. Dokáže zabávať nielen divákov, ale aj režiséra a spoluhráčov počas skúšok. Pretože má radosť z tvorby a má v sebe nevyčerpatelné žriedlo nápadov.*“ Herec sa vždy prezentoval ako vynikajúci rozprávač. Mimoriadnu Dančiakovu zhovorčivosť využil aj Ján Štrasser, ktorý kladol krátke otázky, a tak dával Dančiakovi priestor na obširnejšie odpovede. Sú vtipné a duchaplné. **Ján Štrasser** sa minulý rok prezentoval aj žánrovo podobným titulom *Tri rozhovory. Adela Banášová, Adriana Kučerová, Petra Polnišová* (Forza Music).

V časopise *Krásy Slovenska* vyšlo viacero rozhovorov so zaujímavými ľuďmi zo všetkých oblastí spoločenského a kultúrneho života. Zo svojho vzťahu k Slovensku sa vyznali herci M. Huba, M. Geišberg, Z. Krónerová, zo spisovateľov D. Dušek, D. Hevier,

z divadelníkov S. Štepka, J. Nvota, z maliarov M. Cipár, historik P. Maráky, z duchovného života A. Srholec, D. Pastirčák a ďalší. Dovedna editori **Mikuláš Huba** a **Daniel Kollár** vybrali do knihy **Genius loci: (roz)hovory o Slovensku** (Dajama) devätnásť osobností, ktoré podávajú svedectvo nielen o láske ku krajine, ale aj o sebe. Texty dopĺňajú fotografie Alana Hyžu.

**Luboš Jurík** v knihe **Rozhovory po rokoch** (Literárne informačné centrum) dal možnosť takmer päťdesiatim literátom otvoriť si srdce a vyliat si dušu pred čitateľmi. Hovorili o svojich osudoch, krivdách i názoroch na minulosť a súčasnosť literatúry, politiky a spoločenského života a v niektorých prípadoch aj na ich budúcnosť. Jurík zdôraznil: „... možno niekomu bude chýbať jeho obľúbený autor, iný sa bude zdať niekomu nadbytočný. Bola to moja voľba, vybral som si tých spisovateľov, ku ktorým som mal blízko a ktorí majú čo povedať.“

**Štefana Lenčiša** zaujali osudy mladého pátra Ignáca Kriššaka (1934 – 1973). Kriššak už od mladosti pociťoval túžbu služby Bohu a počas politického odmäku v šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa mu sen splnil. Stal sa kňazom, organizoval výlety... Jeden výlet sa mu stal osudným. Zachraňoval topiaceho sa miništranta, no dostal pritom infarkt, ktorému podľahol. Kniha **Záchranca zo Ždiaru** (Dobrá kniha) je o mužovi „veľkej viery, odvahy, duchovnej hĺbky...“

Obsahom knihy **Stretnutie s rozprávkou** (Ústav etnológie SAV, Národopisná spoločnosť Slovenska, Slovenský komitét slavistov) je pohľad na život a dielo etnologickej Viery Gašparíkovej, ktorá sa celý život venovala práci so slovenskou rozprávkou. V knihe (editorka **Helena Hlôšková**) je okrem portréту Viery Gašparíkovej aj jej esej (*Moje stretnutie s rozprávkou*) a spomienková próza o jej živote a práci.

Publikácia **Mariána Pavlíka Preslávili Cífer** (Obecný úrad v Cíferi) je príkladom regionálnej literatúry, ktorá predstavuje významné osobnosti obce, užitočné pri jej budovaní a rozvoji, no preslávili ju aj v celoštátnom meradle. Vyšla k 720. výročiu prvej zmienky o Cíferi.

Biskup Michal Buzalka (1885 – 1961) patril k popredným osobnostiam cirkevného života na Slovensku. Zastával viaceré významné posty v cirkvi najmä počas prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945. V tomto období založil Katolícku tlačovú kanceláriu a obnovil vydávanie Katolíckych novín. Po roku 1945 sa stal obeťou perzekvovania, ktoré vyvrcholilo roku 1951, keď ho spolu s biskupmi Jánom Vojtaššákom a Pavlom Petrom Gojdičom odsúdili na doživotie v zinscenovanom procese. Po šiestich rokoch sa dostal na slobodu, no zvyšok života prežil v internácii. Obsažná publikácia **Petra Slepčana** a **Róberta Letza Krížom k svetlu** (Dobrá kniha) je komplexným pohľadom na biskupov život a dielo. Okrem toho je aj dôležitým príspevkom k poznaniu dejín katolíckej cirkvi v 20. storočí.

Kniha **Jána Bednariča** (a kol.) **Demitra 38** (Ottovo nakladateľstvo) je o živote známeho slovenského hokejistu, ktorého životnú púť pretrhla tragická smrť pri páde lietadla. Tragédia sa stala 7. septembra 2011 a športoví novinári na čele s J. Bednárnikom mu vzdali touto publikáciou hold.

## Tematické pele-mele

**Fero Rajec** je autorom viacerých románov (Matkin medailón, Trus natruc!, Posledná večera a iné) a **The Beat Club** (vl. nákl.) je jeho prvou knihou v oblasti literatúry faktu. Vyšla v období, keď najmä slovenský bigbít bol pomerne dobre zmapovaný viacerými dielami. Napokon autor sám priznáva svoje miesto v tejto oblasti: „Nie som hudobný kritik, som len poslucháč a dlhoročný fanúšik rockovej hudby.“ Preto knihu založil na osobných spomienkach. Druhá časť venovaná zahraničným skupinám je oveľa objavnejšia: autor „vykopal“ zo zabudnutia viaceré kapely, ktoré v spomínanom období žiarili či sa len blykli na bigbítovom nebi.

Hudbou sa zaoberajú aj nasledujúce dva tituly: **Štefan Danko** v knihe **Od praveku k rokenrolu. Ako sa rodila populárna hudba na Slovensku** (Ideál) priblížil osobnosti, ktoré tvorili jej základ. **Alexander Strieženec** v knihe **Jazz na Slovensku 1940 – 1970 (v rozhovoroch)** (Občianske združenie SkJazz) mapuje tento hudobný žáner – publikáciu možno považovať za prínos.

Slovenskom z viacerých pohľadov sa zaoberajú nasledujúce publikácie: **Milan Stano** v knihe **Slovensko v anekdotách** (Štúdio humoru a satiry) zaznamenal, čomu sa smiali naši predkovia v mestách a dedinách od Ábelovej až po Župčany; humor i kritiku našej nedávnej súčasnosti nájdeme aj v knihe fejtónov a glos **Milana Markoviča Kto sa bojí, nech nečíta** (Marenčin PT) z rokov 2007 – 2010. **Jaromír Slušný** zas eviduje v **Najväčších slovenských záhadách** (Nakladateľstvo XYZ) ťažko objasniteľné fenomény. **Rudolf Ďuriš** rozpráva fakty o mlynárstve vo Veľkých Bieliciach, v Skačanoch, Brodzanoch a v Hradišti v knihe **Mlynárstvo a mlynári na Belanke-Nitrici v 20. storočí** (Eko-konzult). **Peter Jurčovič**, známy meteorológ, v knihe **Najlepšie počasie v Bratislave** (Marenčin PT) využíva dlhoročné pozorovania počasia a jeho vplyvu, výkyvov či anomálií v našom hlavnom meste, ale aj v iných regiónoch. Tragický záber má práca **Mariána Krčička Prieval** (Ofsetka): napísal svojrážnu kroniku banských tragédií v hornonitrianskom regióne od roku 1960 do roku 2006. Tragická udalosť je aj témou športového novinára **Milana Vranku**. V knihe **Nezvestní z Everestu** (Vranka Press) sa vrátil k osudu štyroch slovenských horolezcov (S. Becík, P. Božík, J. Jaško, J. Just), ktorí roku 1988 zahynuli pri zostupe z najvyššej hory sveta.

Mimo Slovenska mieri **Pavel „Hirax“ Baričák** v cestopise **Etiópia. Vysoká škola neočakávaní** (HladoHlas) – cestovanie autorovi prinieslo množstvo autentických zážitkov, ktoré vďaka svojmu ľahkému štýlu so zmyslom pre humor dokázal plne využiť. Súčasťou knihy sú aj výborné fotografie.

Osobný rozmer majú publikácie dvoch spisovateľov staršej generácie. Žánrovo pestrá je kniha reportáží, esejí, spomienok a rozhovorov **Chvála zápisníku** (F. R. & G.) **Petra Repku**, ktorý žil v Československu, emigroval, potom žil v Nemecku a znova sa vrátil na Slovensko. Druhou je zbierka fejtónov a úvah **Ľubomíra Feldeka Keď vládzeš íst, aj keď si musíš nadíť** (Ikar).

Náš výber uzatvára titul **Desať spravodlivých** (Vydavateľstvo M. Vaška). **František Mikloško** zozbieral svoje práce z rokov 1985 – 2010, aby vydal svedectvo o viacerých ľuďoch, s ktorými sa stretol v disente či spolupracoval aj po roku 1989.